
Kapitola 2

Analýzy a odporúčania

Najpálčivejšie problémy regionálneho rozvoja

Pri posudzovaní podnikateľského prostredia v regiónoch Slovenskej republiky možno nájsť množstvo problémov. Podnikatelia sa mohli v dotazníkovom prieskume vyjadriť k 38 zložkám podnikateľského prostredia, ohodnotiť ich na stupnici od najlepšieho po najhoršiu, prípadne sa k nim vyjadriť v otvorenej odpovedi.

Z vyhodnotenia odpovedí respondentov zo všetkých 79 slovenských okresov vyplýva, že v 13 položkách hodnotia podnikatelia prostredie v priemere pozitívne, v ďalších 25 položkách negatívne. Pozitívne hodnotenie sa dotýka kategórií, kde si firmy dokážu zväčša poradiť vlastnými silami. Najvyššie sa dostal indikátor s názvom dostupnosť potrebných materiálov a služieb. Za ním je schopnosť podnikov využiť najnovšie technológie a disciplína a pracovitosť zamestnancov. Medzi prevažne pozitívne hodnotenými položkami v rámci celého štátu možno nájsť spravodlivosť výberu zamestnancov na pracovné pozície vo firmách, motiváciu k produktívnejšej práci, ale i vplyv zhora daných prírodných podmienok na podnikanie či potenciál na rozvoj cestovného ruchu.

Okolo neutrálnej úrovne sa pohybuje už zmes indikátorov, kde podniky môžu situáciu ovplyvniť alebo sa musia spoliehať na múdre konanie iných ovplyvňovateľov. Ešte stále mierne pozitívne sa hodnotí úroveň technológií a úroveň konkurencie v priemysle a službách, vzdelanostný štandard, ale v priemere už mierne negatívne mzdové očakávania uchádzačov o zamestnanie, vplyv odborových zväzov, komunikácia s úradmi a dostupnosť informácií. Potom už nespokojnosť v konkrétnych indikátoroch postupne rastie. Znakom tejto kategórie je, že ide dominantne o vonkajšie podmienky podnikateľského prostredia, na ktoré firmy majú malý dosah. Výnimkou je len vnímanie korupcie medzi súkromnými podnikmi, čo je však skôr odrazom deformácie živenej verejným sektorom. Respondenti si ťažkajú na nízku kvalifikáciu uchádzačov o zamestnanie, vrátane neznalosti cudzích jazykov, nepriaznivé dopady nezamestnanosti, problémy vyplývajúce zo stanovovania minimálnej mzdy, slabú dostupnosť finančných a kapitálových zdrojov.

Najnegatívnejšie hodnotený tucet indikátorov má spoločné znaky. Ohýbajú sa v nich najmä úrady. Na druhom mieste zo všetkých bariér je zlá vymožitelnosť práva na okresných súdoch, štvrtá je byrokracia a prieťahy v konaní, deviata hospodárenie samospráv, jedenásta vplyv korupcie na rozhodnutia úradov a dvanásta nedostatočné plnenie úloh úradmi. K nim treba zaradiť všeobecne nepriaznivý vplyv úradov na podnikanie, ktorý je v strede najhoršieho tučta. Polovica indikátorov kritizuje prístup úradov samých k sebe, no hlavne k podnikateľom. To je vážne varovanie, keď verejné úrady hatajú svojim prístupom ekonomickú aktivitu v regiónoch. Zároveň ide o jednoznačné pomenovanie nosného problému – úrady musia zlepšiť svoju prácu. Ak

sa to podarí, v podnikateľskom sa veľa prostredí vyrieši.

Najpálčivejšia jednotlivá bariéra je tiež jednoznačne pomenovaná. Podnikatelia najviac kritizujú kvalitu cestnej infraštruktúry. V otvorených odpovediach sa ukazuje, že najviac nespokojnosti je s diaľnicami a rýchlostnými cestami. Môže za to skutočne podpriemerné pokrytie Slovenska týmito komunikáciami, ale zároveň vysoké očakávania podnikateľov od centrálnej vlády. Tá ústami všetkých doterajších reprezentácií v novodobej histórii samostatnej Slovenskej republiky prisudzovala budovaniu rýchlych ciest vysokú prioritu, hoci išlo prevažne iba o proklamácie. Budovanie postupuje pomalým tempom, tým vyššie sú však očakávania podnikateľov v odľahlejších regiónoch od tejto spásonosnej infraštruktúry. Pritom výsledky i tejto analýzy dokazujú, že existencia rýchlej cesty nie je jedinou nevyhnutnou podmienkou rozvoja ekonomickej aktivity. Existuje ich viac a niekedy dokážu dokonca odsunúť do úzadia chýbajúcu diaľnicu.

Slovensko je pretkané plánmi na vybudovanie diaľnic a rýchlostných ciest. Keďže záber je na papieri široký a financovanie obmedzené, zákonite vznikajú tlaky na uprednostňovanie vybraných regiónov na úkor iných. Napríklad okresy Žitného ostrova a Poiplia sa dlhšie sťažujú na odsúvanie ich požiadaviek na vybudovanie západo–východnej rýchlostnej cesty spájajúcej ich s hlavným mestom. Podobne volajú po nových cestách ďalšie regióny. Prioritu musí určiť centrálna vláda, ktorá sa chtiac–nechtiac dostáva do pozície arbitra. Preto neprekvapuje, že tretou najväčšou bariérou rozvoja podnikateľského prostredia v regiónoch je malý záujem štátu a štátnych inštitúcií o jednotlivé okresy. Táto vnímaná ukrivdenosť sa prednostne spája s chýbajúcimi cestami. Až potom prichádza na rad znevýhodňovanie pri čerpaní eurofondov či slabé navigovanie zahraničných investorov do konkrétnych lokalít.

Od centrálnej vlády si podnikatelia viac sľubujú aj v ďalších oblastiach. Polícia by mala pracovať lepšie, aby bola ochrana súkromného majetku primeraná. Siedmu pozíciu tohto indikátora medzi najväčšími bariérami potvrdzuje už spomínaná nespokojnosť s prácou okresných súdov. Práve nedostatočná práca súdov a polície spôsobuje, že do desiatky najväčších bariér sa dostal negatívne hodnotený dopad šedej ekonomiky na podnikanie. Na šedej ekonomike sa priživujú nekalí podnikatelia, ktorých vláda a samosprávy nedokážu identifikovať a vytlačiť z trhu. Tým trpí nielen verejný rozpočet ochudobnený o daňové a odvodové úniky, ale aj poctiví podnikatelia, ktorí sú v spájaní s podvodníkmi všeobecne vystavovaní dehonestovaniu a trpia stratou konkurencieschopnosti.

Desiatku najväznejších bariér dopĺňajú problémy s trhom práce. Vysoko, až na piate miesto sa dostalo slabé prepojenie odborných škôl s trhom práce. Tu si

už musí popri centrálnej vláde sypať na hlavu popol samospráva. V jednotlivých krajoch sa rozhoduje o tom, aké stredné školy sa uprednostnia v štruktúre vzdelávania a ako sa hľadí na perspektívu uplatnenia absolventov týchto škôl na trhu práce. Miestne samosprávy majú vlastné nástroje, ako pozitívne využiť migráciu kvalifikovanej pracovnej sily, čo je desiaty najviac negatívne posudzovaný indikátor. Nemožno od nich čakať, aby robili zázraky, veď ľudia si len hľadajú výhodnú prácu, ktorú prinášajú investori – a tí konajú z vlastného rozhodnutia. Investorov však možno motivovať vhodnými miestnymi podmienkami. Na Slovensku je niekoľko príkladov, keď malé mestá či dokonca dediny dokázali vybudovať investičné parky poskytujúce prácu. Úspech priniesli šikovní jednotlivci pôsobiaci v samospráve, v tomto prípade nemenej dôležití ako špičkoví manažéri prichádzajúcich súkromných firiem.

Rebríček zložiek podnikateľského prostredia hodnotených v prieskume (v poradí od najlepšej po najhoršiu)

Skóre každej položky pre Slovenskú republiku, na základe ktorého boli zoradené od najpozitívnejšej (najväčšej konkurenčnej výhody) po najnegatívnejšiu (najväčšiu bariéru rozvoja podnikania), sa počíta porovnaním dosiahnutej hodnoty príslušnej otázky v prieskume s jej referenčnou hodnotou s ohľadom na význam, ktorý jej prisúdili respondenti z celého Slovenska. Každá položka predstavuje jednu otázku z prieskumu, avšak nie každá otázka z prieskumu bola zaradená medzi položky signifikantne ovplyvňujúce kvalitu podnikateľského prostredia.

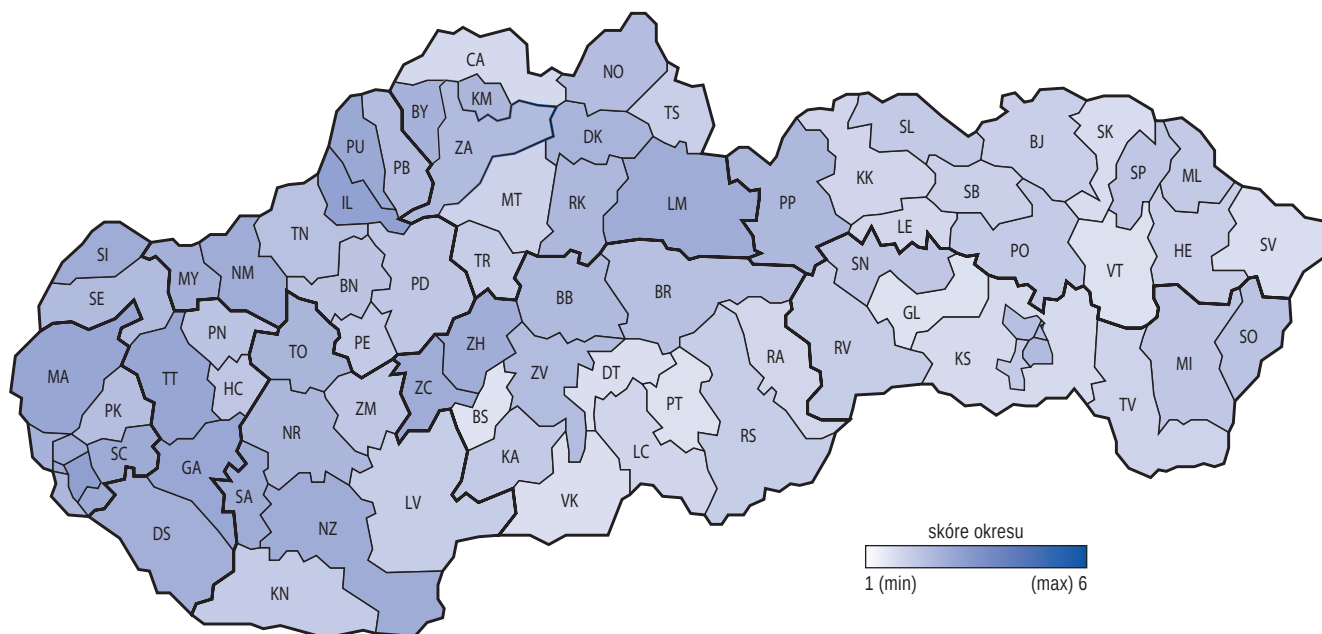
Pri každej otázke boli uvedené dve krajné možnosti, kde jedna predstavovala ideálny stav reprezentovaný číslom 6 a druhá predstavovala najhorší možný stav vyjadrený číslom 1. Odpovede respondentov boli z množiny {1; 2; 3; 4; 5; 6}, pričom za priemerné

skóre otázky je bráný priemer odpovedí všetkých respondentov (bližšie informácie možno nájsť v 3. kapitole).

Pri hore uvedených 38 otázkach mali respondenti v prieskume aj druhú škálu, ktorá vyjadrovala význam danej problematiky pre podnikateľské prostredie. Na tejto vedľajšej škále boli k dispozícii odpovede *malý význam* a *veľký význam* s číselným vyjadrením 0, resp. 1 a podobne ako pri šesťbodovom hodnotení, za priemerný význam otázky je bráný priemer odpovedí všetkých respondentov.

Napokon, skóre položky sa počíta ako rozdiel medzi dosiahnutou hodnotou otázky a číslom 3,43, čo je celková hodnota Indexu regionálneho podnikateľského prostredia za Slovenskú republiku, vynásobený významom príslušnej otázky.

1. Kvalita cestnej infraštruktúry

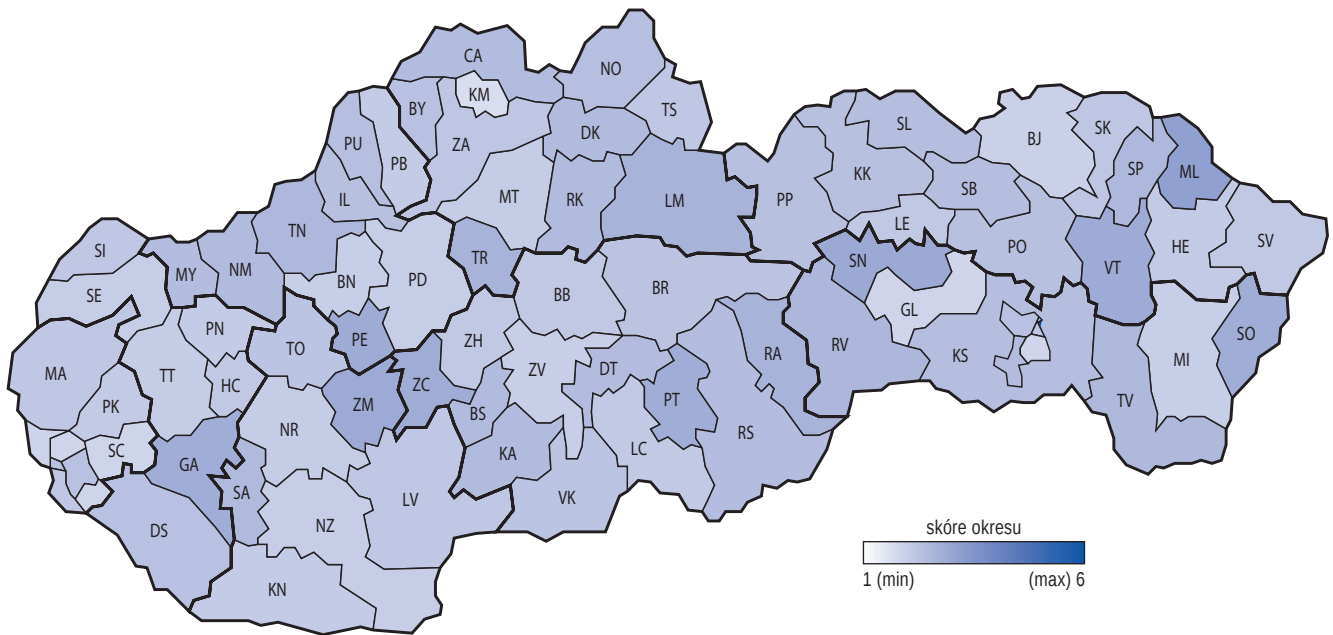
Kvalita cestnej infraštruktúry je najnegatívnejšie hodnotenou bariérou rozvoja podnikateľského prostredia na Slovensku. Na jednej strane sa týka oblastí s preťaženými miestnymi cestami, hlavne v Bratislave a Košiciach. Ovela častejšie sú však ponosy na chýbajúce diaľnice, rýchlostné cesty a komunikácie miestneho významu. Celoslovensky najlepšie obstáli okresy juhozápadného Slovenska, stredného a horného Považia. Relatívna spokojnosť prevláda na strednom Horehroní. Najmenej sa sťažujú podnikatelia okresov, kadiaľ vedú už vybudované diaľnice alebo rýchlostné cesty. Najhoršie hodnotenie je na celom východnom Slovensku, s malou výnimkou Košíc, a na juhu stredného Slovenska. Tu sa zas prejavuje vnímanie odľahlosti, zväčša od najvyspelejšieho juhozápadu. Táto odľahlosť nemusí byť meraná kilometrami, stačia ťažko prekonateľné prírodné prekážky či nenaplnené očakávania obyvateľov dostať sa na úroveň neďalekých susedov. Na severovýchodnom Slovensku, kde okrem ciest často chýbajú i železnice, je nespokojnosť podnikateľov pochopiteľná. Región hornej Nitry je obkolesený horami a ťažká si na dopravné spojenie, hoci leží medzi prosperujúcim stredným Považím a rozbiehajúcim sa stredným Pohroním. Okres Banská Štiavnica hodnotí svoju situáciu silno negatívne, hoci je v dotyku s dobudovávanou pohronskou rýchlostnou cestou. Naproti tomu lepšie hodnotená Stará Ľubovňa sa s nádejou pozerá na dokončenie podtatranskej diaľnice, hoci bude od nej vzdialená stovku kilometrov.

Fetiš prístupu k rýchlym cestám zatienuje neraz dôležitejšiu absenciu kvalitných komunikácií nižších tried. Tá sa prejavuje vlastne na celom území, v okolí prehustenej Bratislavy, na zvlhnom Spiši či rovinatom juhu stredného Slovenska. Najväčšia úloha vo zvýšení kvality cestnej infraštruktúry stojí pred centrálnou vládou. Tá spravuje diaľnice, rýchlostné cesty a cesty

prvej triedy. Zároveň sa stará o ich rozvoj. Slovensko zaostáva v hustote týchto komunikácií za vyspelou západnou Európou, a preto sú očakávania podnikateľov na zlepšenie stavu opodstatnené. Vláda zdedila problém ešte z rakúsko-uhorskej monarchie, keď sa podporovala výstavba severo-južných ťahov ústiacich do Budapešti na úkor západo-východných spojení. Preto dnes pred ňou leží najmä otázka dobudovania týchto ťahov. Týka sa to diaľnice medzi hranicou s Českom cez Žilinu, Košice až po hranicu s Ukrajinou, rýchlostnej cesty od Bratislavy cez Komárno do Lučenca a rýchlostnej cesty z hranice s Českom cez Trenčín, Prievidzu, Zvolen až do Košíc. Potom sú tu plánované dôležité severo-južné komunikácie európskeho významu, hlavne zvyšné spojenie Žiliny s poľským Sliezsokom, prepojenie od maďarského Miškovca cez Prešov a Svidník na hranicu s Poľskom či cesty z oravského poľského pohraničia na juh do Šiah a Budapešti.

Bratislavská vláda si musí stanoviť najdôležitejšie priority a rozhodnúť o harmonograme budovania týchto najdôležitejších komunikácií. Od nej a od jej rozpočtových možností bude do rozhodujúcej miery závisieť, výstavbu a rekonštrukciu ktorých ciest nižších tried regionálneho významu bude podporovať, hoci kompetenčne ide o agendu krajských a miestnych samospráv. Boj o získanie priorít medzi okresmi a regiónmi je pochopiteľne neúprosný a akékoľvek rozhodnutie o uprednostnení jedného regiónu vyvoláva v susednom obviniatia z bratislavocentrizmu. Jediným správnym prístupom pre vládu, ale i pre kraje a obce je podriaďiť budovanie ciest koncepčným riešeniam, napríklad jasným zámerom, ako sa majú do jednotlivých regiónov smerovať pomocné prostriedky z eurofondov.

2. Vymožitelnosť práva na okresnom súde

Vymožitelnosť práva na okresnom súde sa dostala v rebríčku najväznejších konkurenčných nevýhod na 2. miesto, hoci podľa viacerých doterajších sledovaní je nespokojnosť s prácou súdnictva väčšou bariérou rozvoja podnikateľského prostredia ako kvalita ciest. V *Správě o stave podnikateľského prostredia v SR*, ktorú v roku 2010 vypracovala Podnikateľská aliancia Slovenska, je vymožitelnosť práva cez súdy označená za druhú najväznejšiu prekážku na fungovanie a rast podnikania. Pred ňu sa dostala iba korupcia.

Pri pohľade na mapu okresov upúta, že najväčšia nespokojnosť s vymožitelnosťou práva sa prejavuje v najvyspelejších častiach Slovenska. Týka sa to najrozvinutejšieho juhozápadného Slovenska, Nitry, stredného Považia, stredného Pohronia a sčasti Košíc. Naopak, najmenej nespokojnosti prejavili respondenti prieskumu zo zaostávajúcej východnej polovice Slovenska. Samozrejme, že nájdeme výnimky, ale všeobecne platí, že nároky podnikateľov rastú s vyspelosťou prostredia.

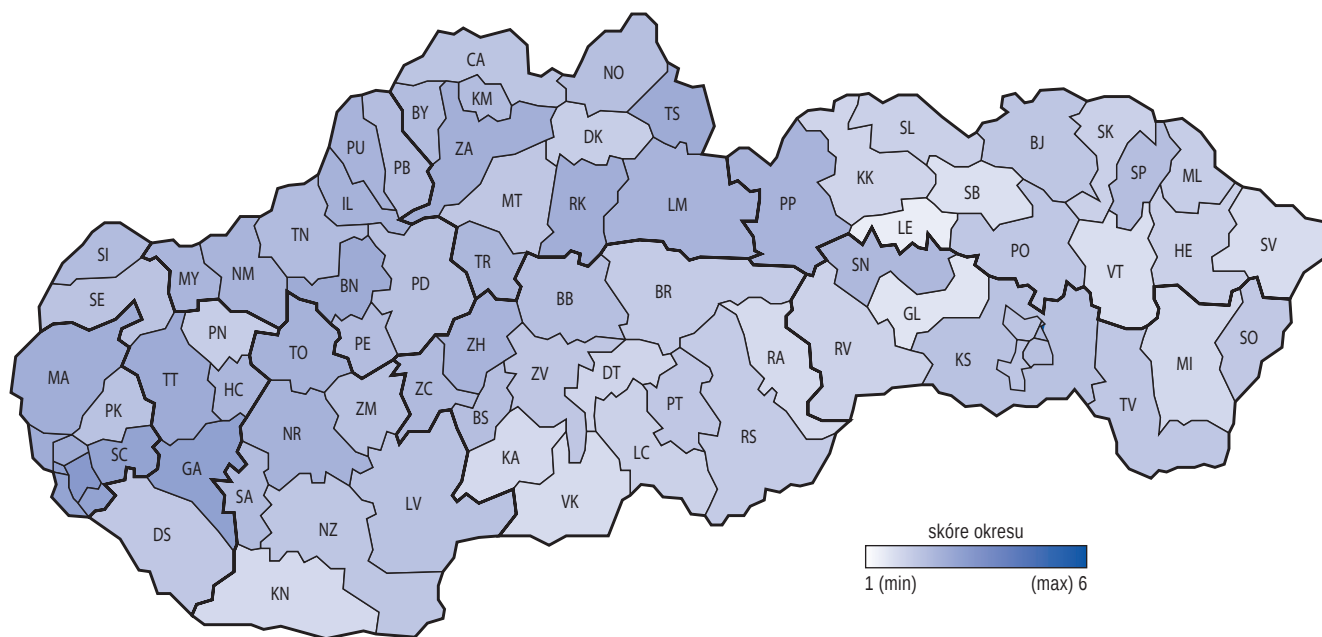
Súdnicstvo je na Slovensku vo všeobecne hlbokom útlme, či sa to týka Bratislavy alebo Vranova, a vyčerpávajúce hodnotenie rozdielov medzi okresmi od tejto analýzy nemôžeme očakávať. Vidíme však, že nároky manažérov, neraz zahraničných investorov, sú väčšie v ekonomicky aktívnych okresoch. Zraniteľnosť firiem je v súťaživejšom prostredí vyššia a niekedy sa musia viac porovnávať s konkurentmi zo zahraničia ako z domáceho trhu. Slabá vymožitelnosť práva im zväzuje ruky. Súdna moc je na Slovensku, podobne ako v iných demokratických štátoch, jedným z pilierov moci. Nezávislosť od iných zložiek je kľúčová, preto musí náprava vychádzať z nej samej, a štát môže cez iné piliere moci len používať niektoré vedľajšie nástroje na urýchlenie procesov. Týka sa to napríklad menovania sudcov prezidentom republiky, prijímania regulačných

zákonov Národnou radou SR či kontroly a iniciovania zmien zo strany ministerstva spravodlivosti. Samosprávy v okresoch a krajoch tu dokážu vykonať málo, a ťažko od nich očakávať nejaké koncepčné kroky. Môžu pomôcť nepriamo, hlavne kultivovaním prostredia.

Ako už bolo uvedené, všeobecne rozšíreným problémom je korupcia. Živí sa aj v miestnych úradoch, krajských kanceláriách a inštitúciách spadajúcich pod riadenie samosprávy, napríklad na stavebných úradoch, v nemocniciach, domovoch sociálnych služieb. Ak občan či podnikateľ urýchlene vybaví svoju žiadosť úplatkom v miestnej inštitúcii, potom od neho ťažko očakávať, aby sa inak správal na okresnom súde. To isté platí v oblasti miestnej štátnej správy, na daňovom úrade, v Sociálnej poisťovni alebo v inšpektoráte bezpečnosti práce. Od samosprávy sa preto očakáva hlavne okliešťovanie korupcie, byrokracie, netransparentnosti vo vlastných inštitúciách a vyvolanie nepriameho tlaku, aby sa tak postupovalo aj v súdnicstve.

Rozhodujúca úloha stojí v tejto oblasti pred centrálnymi v Bratislave. Zmienená *Správa o stave podnikateľského prostredia v SR* navrhuje konkrétne odporúčania. Tu sú niektoré: čo najskôr začať zverejňovať všetky rozsudky súdov v internete a umožniť v nich prehľadné vyhľadávanie; zabezpečiť väčšiu nezávislosť sudcov od sudcovskej hierarchie, vhodne prerozdeliť kompetencie predsedov súdov na sudcovské rady s cieľom zamedziť svojvoľnému rozhodovaniu predsedov súdov; sfunkčniť pravidelné hodnotenia sudcov, pričom opakované negatívne hodnotenie by malo byť podkladom na rozhodovanie disciplinárnych senátov o sankciách, vrátane zbavenia funkcie sudcu. Niektoré tieto a ďalšie opatrenia sa už začínajú presadzovať. Vláda nesmie poľaviť v úsilí, lebo podnikatelia v okresoch od nej očakávajú zásadnú zmenu.

3. Záujem štátu a štátnych inštitúcií o okres

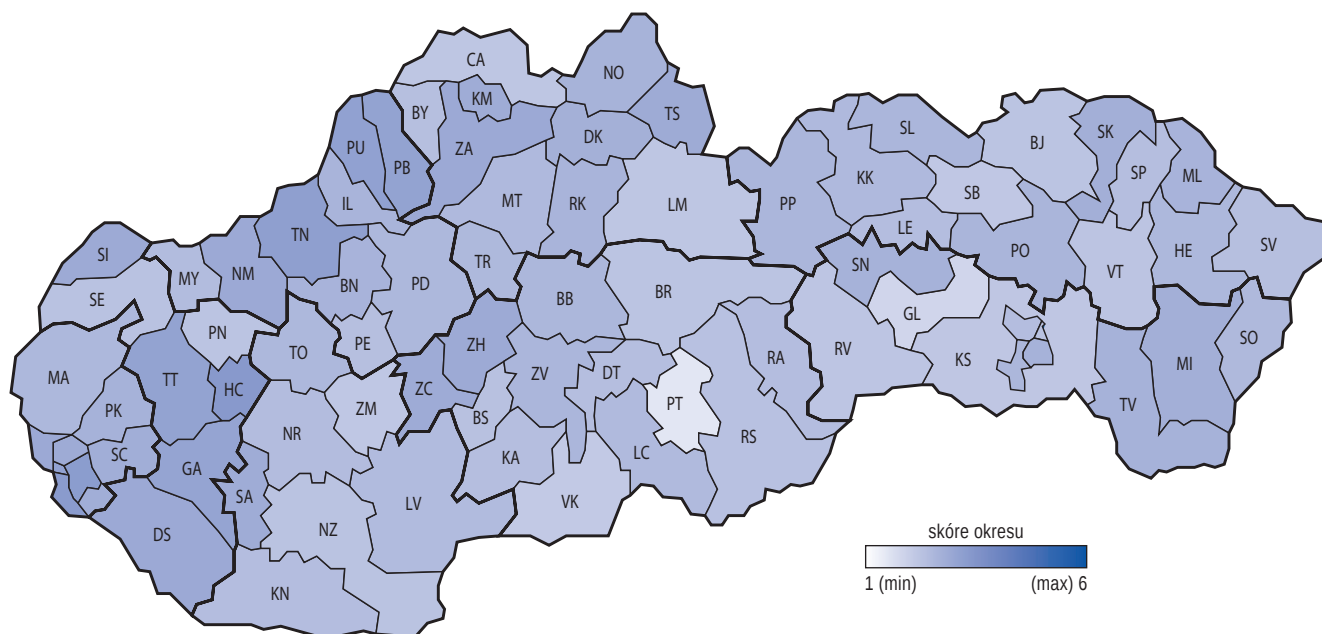
Záujem štátu a štátnych inštitúcií o okres hodnotia respondenti prieskumu ako slabý, čo z neho vytvára 3. najväčšiu bariéru rozvoja podnikateľského prostredia. Slovenskom sa tiahne hranica rozdeľujúca okresy na západe a severe s relatívne vyššou pozornosťou štátu od zvyšných na juhu a východe, kde je pozornosť nedostatočná. Hlavné príčiny sú dve. Za synonymum pozornosti centrálnej vlády sa považuje ústretovosť pri budovaní cestnej infraštruktúry. V okresoch s existujúcimi alebo budovanými diaľnicami a rýchlostnými cestami je spokojnosť vyššia, inde je naopak nižšia. Osobitným fenoménom je národnostný problém. Respondenti z južných z okresov s významným podielom občanov maďarskej národnosti upozorňujú, že v Bratislave sa hľadí na nich inak ako na oblasti s čisto slovenským osídlením. Vláda je k nim menej ústretová, smeruje sem menej prostriedkov zo štátneho rozpočtu. Hoci ide často o subjektívne názory, varovné sú hlasy respondentov upozorňujúcich na absurdnosť diskriminácie, lebo tá zasahuje všetko obyvateľstvo v týchto oblastiach, bez ohľadu na národnostný pôvod.

Až na tretie miesto sa dostáva otázka vzdialenosti regiónu od centra. Trpia ňou najmä vzdialené východoslovenské okresy, často však iba pre nevyhovujúce dopravné spojenie či absenciu svojich rodákov v centrálnych inštitúciách v Bratislave. Vysokému vnímaniu uprednostňovaniu Bratislavy a okolitých krajov určite prispela politika vlády v rokoch 2006 až 2010, keď investičné stimuly lákajúce investorov zakotvili dominantne v západnej polovici Slovenska. Pritom pôvodne mali priniesť zamestnanosť do najzaostalejších východných oblastí. Centrálne vláda a štátne inštitúcie by mali mať rovnaký meter na všetky okresy. Príčin, prečo tak nekonajú, je viacero, stačí spomenúť nepriaznivú, excentrickú polohu hlavného mesta či nevhodné delenie

krajiny na okresy a kraje územnosprávnou reformou z 90. rokov 20. storočia. Ťažko sa vláde rovnako hľadí na okresy Prešov a Medzilaborce, keď je medzi nimi 14-násobný rozdiel v počte obyvateľov. Zmeniť hlavné mesto je nereálne a nové územnosprávne členenie nie je otázkou dňa, preto sa musia hľadať schodnejšie cesty. Inklinovanie k hlavnému mestu je v slovenskej spoločnosti hlboko zakorenené, a tak treba vytvoriť podmienky, aby sa Bratislava okresom čím viac priblížila – cez fyzické, cestné spojenie, elektronickú komunikáciu, spravodlivú finančnú decentralizáciu.

Osobitnú pozornosť si zaslúžia ciele podporné programy pre zaostalejšie oblasti. Patria sem hlavne eurofondy, ktoré slúžia v Európskej únii na vyrovnávanie regionálnych rozdielov. Toto poslanie by sa malo naplniť na Slovensku, ktoré má v Bratislave a Trnavsku jeden z najvyspelejších regiónov a vo východoslovenských okresoch jeden z najzaostalejších v celej Európe. Pri eurofondoch sa od vlády očakáva dôsledné uplatnenie pozitívnej diskriminácie, teda priškrtenie tokov do vyspelých častí krajiny a ich ciele a nárokovateľné čerpanie v najmenej rozvinutých. Niektoré okresy sú také slabé, že ich rozhýbe len posilňujúca eurofondová injekcia. Nárokovateľnosť čerpania eurofondov v stanovenom odstupňovanom pomere by mala byť viazaná na určité oblasti, ktorých hranice by stanovila vláda po diskusii so samosprávami. Efektívnosť čerpania prostriedkov by sa dala maximalizovať uplatňovaním princípu projektového manažmentu. Úloha samospráv v spolupráci s podnikateľmi by spočívala vo vypracúvaní rámcových projektov, ktoré by súperili v konkurencii miestnych regionálnych súťaží. Ak by sa dôsledne uplatňoval takýto model, zanikli by mnohé podozrenia z regionálnej či národnostnej diskriminácie.

5. Prepojenie odborných škôl s trhom práce

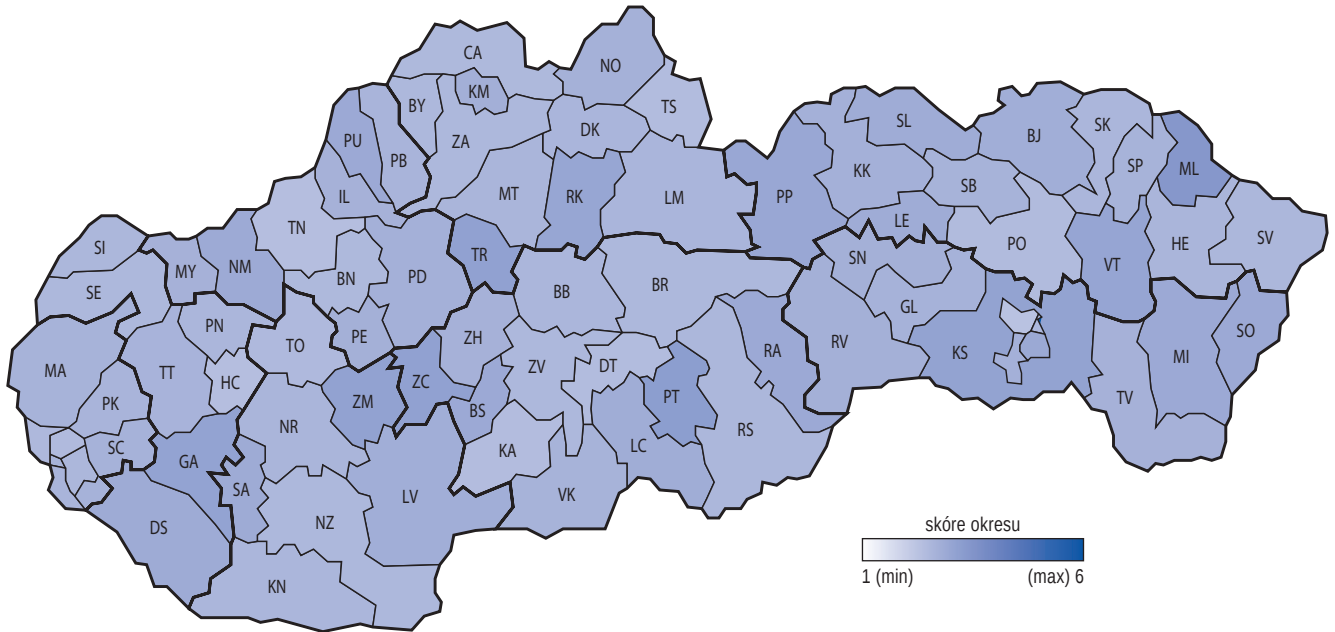
Prepojenie odborných škôl s trhom práce je nedostatočné a stalo sa 5. najväčšou konkurenčnou nevýhodou na Slovensku. Lepšie stojí v tomto ukazovateli západ štátu, hlavne oblasť Bratislavy, Trnavy a stredného Považia. Horšie sa ukazuje východná časť, ale najmä juh Slovenska, od Komárna až po Trebišov. O niečo priaznivejšie sú na tom okresy prešovského kraja a Košíc. Toto rozloženie kopíruje celkovú ekonomickú aktivitu v krajine. Úplne najlepšie si počínajú Hlohovec, Bratislava a Trenčín, najhoršie Veľký Krtíš, Poltár a Gelnica.

Miera nespokojnosti prepojenia s trhom práce určite súvisí s existujúcimi kapacitami škôl. Bratislavský kraj je najmenší, ale má najviac odborných škôl, pritom prešovský a košický kraj s veľkou rozlohou a väčším počtom obyvateľov ponúkajú záujemcom menej odborných škôl. Ponuky absolventov vo vyspelejších oblastiach zvyšuje migrácia, lebo tu majú šancu skôr si nájsť zamestnanie. Stredné odborné školy a učilišťa metodicky usmerňuje ministerstvo školstva, ktoré cez Štátny inštitút odborného vzdelávania určuje učebné plány, osnovy a vzdelávacie štandardy. Po reforme verejnej správy školy riadia a financujú samosprávne kraje, ktoré sú ich zriaďovateľmi. Tento dualizmus potom určuje, čo sa na školách vyučuje a koľko záujemcov sa na ne prijíma. Ak metodika nereaguje na skutočné potreby na pracovnom trhu a školy nie sú zároveň schopné vzdeláť dostatočný počet absolventov v žiadanom odbore, vzniká pochopiteľná nespokojnosť na strane potenciálnych zamestnávateľov i zamestnancov. Do tohto vstupuje konkurencia gymnázií prednostne pripravujúcich žiakov na štúdium na vysokých školách. Ak o niektoré odborné profesie medzi chlapcami a dievčatami na základných školách nie je záujem, hoci trh ich potrebuje, vzniká ďalší problém. V posledných rokoch je navyše vývoj na pracovnom trhu veľmi dynamický, príchodom veľkých zahraničných investorov

sa mení štruktúra priemyslu, citeľne sa napríklad posilňuje automobilový a elektrotechnický priemysel na úkor chemického. Ekonomickou transformáciou sa úplne zmenila sféra služieb, jej postupné posilňovanie smeruje k štruktúre podobnej vo vyspelých západoeurópskych štátoch.

Ako vidíme, stredné odborné školstvo žije v meniacich sa podmienkach a nestíha reagovať na rýchle zmeny. To však nie je ospravedlnením, aby sa v tejto oblasti neudiala náprava. Cestou je spolupráca metodikov a správcov škôl s firmami hľadajúcimi vhodných pracovníkov na trhu práce. Nie je to jednoduché, ale jeden príklad ukazuje, že sa to dá. Týka sa automobilového priemyslu, ktorý sa na Slovensku rozvíja najdynamickejšie. Združenie automobilového priemyslu SR, Cech predajcov a autoservisov SR, vyššie územné celky (kraje) majú spoločnú dohodu o podpore pilotných centier vo viac ako desiatke stredných odborných škôl na celom Slovensku. Rozhodli sa zmeniť prípravu v týchto školách tak, aby kvalita absolventov zodpovedala potrebám firiem z automobilového priemyslu a na sekundárnom trhu služieb. Vzdelávanie v centrách sa netýka len výchovy žiakov, ale aj zvyšovania kvalifikácie pedagógov či rekvifikácie nezamestnaných. Táto aktivita reagujúca na vývoj na trhu práce je hodná nasledovania v ďalších odvetviach. Ťažko možno i v budúcnosti očakávať, že úradníci na ministerstve školstva sami dospejú k pružnému prehodnocovaniu metodických plánov, či úradníci v sídlach samosprávnych krajov pochopia potrebu presmerovania financií na nové druhy škôl, ak nepoznajú vývoj pracovného trhu. Nevyhnutným predpokladom na zlepšenie situácie je ich ochota komunikovať s firmami, či dokonca žiadať si od firiem odporúčania. Spoločne musí postupovať centrálna vláda, samospráva a podnikový sektor.

6. Vplyv činnosti úradov na podnikanie

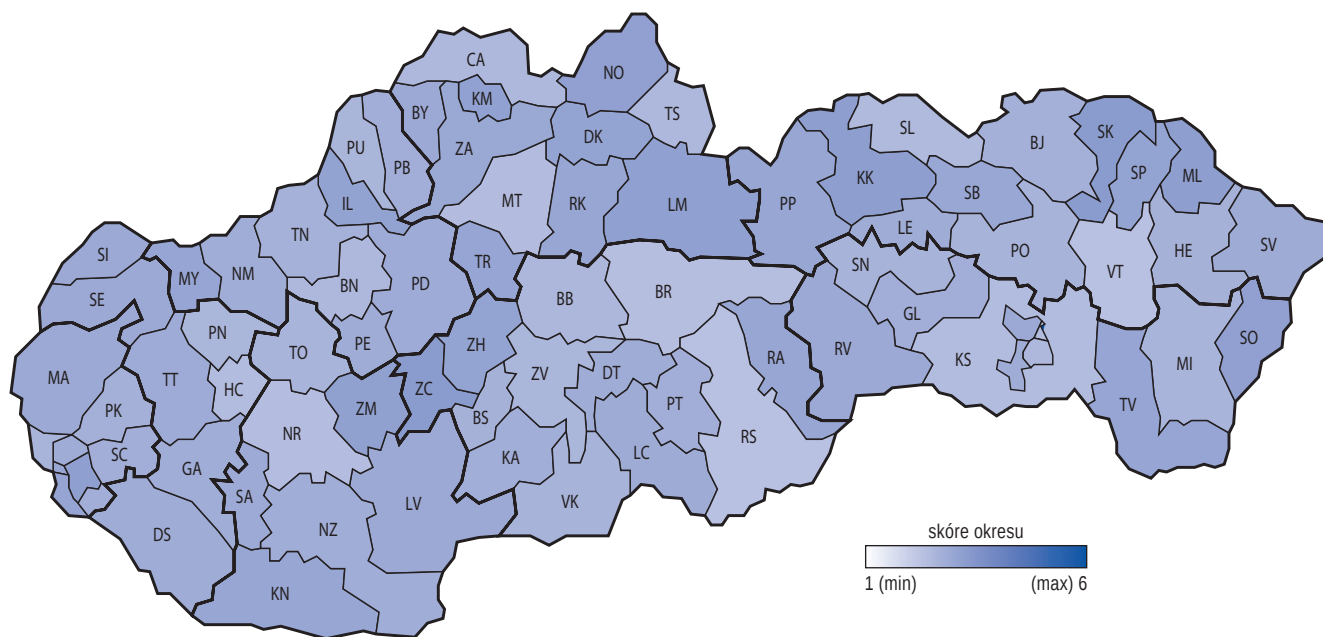
Vplyv činnosti úradov na podnikanie je široká kategória a medzi najväčšími konkurenčnými nevýhodami na Slovensku si našla 6. miesto. Z pohľadu na mapu Slovenska sa nedá vyvodit' žiadna územná súvislosť. Úrady majú všeobecne na činnosť podnikateľov negatívny vplyv vo všetkých okresoch. Existujú niektoré pozitívne výnimky, ale keď ich zhrnieme, ide o malé okresy, ako sú Medzilaborce, Poltár, Žarnovica, Zlaté Moravce, Turčianske Teplice. Posledne menovaný okres stojí predsa za osobitnú pozornosť. V rebríčkoch indikátorov s názvami komunikácia s úradmi a dostupnosť informácií a elektronická komunikácia s úradmi sa stal okres celoštátnym víťazom. Podobné hodnotenie je v iných okresoch naozaj zriedkavé, s činnosťou úradov je nízka spokojnosť.

Úrady verejnej správy predstavujú dve kategórie – ide o pobočky centrálnych štátnych inštitúcií a o samosprávne kapacity. V mnohých okresoch respondenti prieskumu medzi nimi nerobia rozdiel, čo znamená, že po reforme a decentralizácii verejnej správy v priebehu desaťročia na prelome 20. a 21. storočia a po preneseaní mnohých funkcií z centra na menšie územné jednotky v ľuďoch stále pretrvávajú pocit jednotnosti týchto inštitúcií. Môže za to neraz mechanické prenesenie kompetencií, bez vyvolania žiadanej bližšieho kontaktu úradníka s obyvateľom regiónu. Rukolapným príkladom sú vyššie územné celky, teda nové, tentoraz samosprávne kraje, ktoré popri zložitom a ťažko pochopiteľnom názve priniesli do hláv občanov zmätok. Úradné veci sa dnes vybavujú na viacerých úrovniach, krajské mestá ich majú tri – štátnu, krajskú a miestnu. I keď kompetencie medzi ne sú rozdelené, pre občana stále ostávajú len úradmi, s ktorými sa treba natahovať. Zmeniť to môžu pomerne ľahko najnižšie samosprávy, a to klientskym prístupom k vlastným občanom. Ťažšie to je vo väčších inštitúciách.

Podnikatelia vedia, čo znamená predávať výrobky alebo ponúkať služby, ako bojovať o zákazníka. Niečo podobné očakávajú od úradov, pričom zákazníkom sa cítia oni sami. Neraz však stačí presadenie propodnikateľského zamerania verejných úradov. V prieskume sa napríklad hotelieri sťažovali na šikanovanie kontrolnými orgánmi – od požiarnikov po hygienikov, ktorí si podávali kľučky na ich zariadeniach a s obľubou vyrubovali pokuty, pričom ich nezaujímal budúci osud zariadení.

Ak centrálna vláda hodlá predať svoj produkt, ktorým je kvalitná správa štátu, musí vychádzať v ústrety občanom a podnikateľom. Riešením je prijatie podobných praktík, ktoré sú vo firemnom biznise dávno zažitú. Úradník je pre klienta, a nie naopak. Vytvárať treba také prostredie, aby klientovi pomáhalo. Žiada sa otvorenosť pri poskytovaní informácií, vrátane vkladania aktuálnych a spoľahlivých informácií do internetu, používanie elektronickej komunikácie a iných časovo úsporných postupov, nárokovateľnosť automatického vybavenia žiadosti v prípade pochybenia úradníka, nevyžadovanie identických informácií na rozličných úradoch, využívanie transparentných metód verejného obstarávania, vrátane elektronickej aukcie. Pre samosprávne úrady platí to isté. Centrálna vláda by mala pripravovať pre miestne úrady také predpisy, ktoré im činnosť uľahčujú, a nie komplikujú. Negatívnym príkladom je stavebný zákon, ktorý núti úradníkov žiadať od občana či podnikateľa absolvovanie kolotoča komplikovaných úkonov, kým dospeje k výstavbe nehnuteľnosti. Práve v takomto prostredí sa darí byrokracii, svojvôli a korupcii. Samospráva má rovnako kompetencie vydávať svoje vlastné nariadenia a vyžadovať ich plnenie, a preto k ním musí pristupovať s plnou váhou zodpovednosti.

7. Ochrana súkromného majetku

Ochrana súkromného majetku na Slovensku pokrívajúca a stala sa 7. najväčšou bariérou rozvoja podnikateľského prostredia v regiónoch. V krajine je ochrana všeobecne slabá. Najhoršie na tom sú tri lokality. Na západnom Slovensku sú to susediace okresy Nitra, Hlohovec, Piešťany, Topoľčany, Bánovce nad Bebravou, na strednom okresy Rimavská Sobota, Brezno, Banská Bystrica, Zvolen, Banská Štiavnica, Martin a na východnom Slovensku niektoré okresy v meste Košice, Košice – okolie, Vranov nad Topľou, Prešov a Spišská Nová Ves. Okrem týchto troch centier sa objavujú ešte ďalšie ojedinelé negatívne hodnotené okresy.

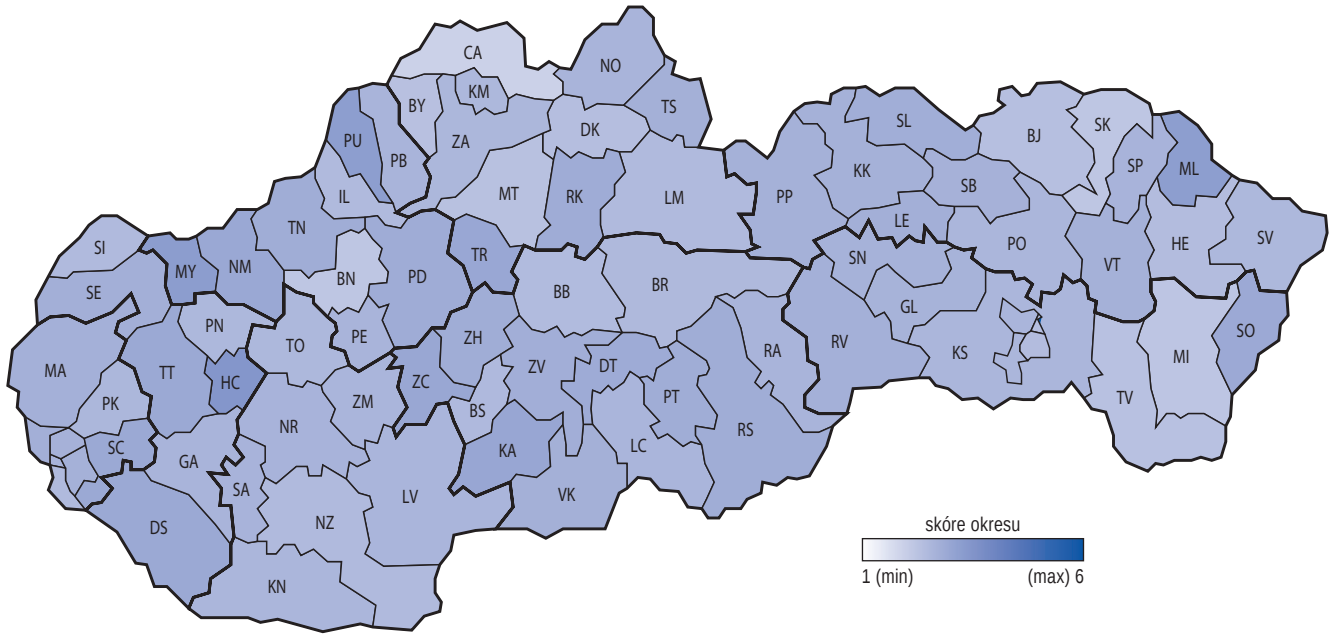
Respondenti prieskumu odpovedali na otázku, či štát a polícia dokážu ochrániť súkromný majetok a či sú vlastnícke práva v okrese rešpektované. Na odpovediach sa pravdepodobne prejavila nedávno prijatá legislatíva, ktorá jednoduchšie umožňuje štátu vyvlastňovať majetok pre potreby stavieb verejného záujmu. Zákon o jednorazových opatreniach v príprave niektorých stavieb diaľnic dokonca umožnil stavať vybrané úseky diaľnic a rýchlostných ciest aj na majetkovo nevyrovnaných pozemkoch. Problémy sa hneď objavili pri plánovanom južnom obchvate rýchlostnej cesty v Nitre, kde sa počítalo s rýchlym vyvlastnením. V Prešove a okolí zas vyvolal ohlas spor miestneho občana s mestom, ktorého pri výstavbe novej cesty mienili odškodniť za nevýhodných podmienok. Dlhoročný spor občan napokon vďaka svojej vytrvalosti vyhral.

Nahľadávanie súkromného vlastníctva garantovaného ústavou je vážnym zásahom do právneho systému a vyvoláva spomienky na minulý režim, keď štát neváhal obráť občanov a podnikateľov o majetok. Na upokojenie situácie bude z pozície centrálnej vlády dôležité vrátiť zákon do pôvodnej formy, nech už bol úmysel jeho zmäkčenia vo verejnom záujme akokoľvek

dobre myslený. Podobne je neprípustné, aby centrálna vláda pokračovala v uplatňovaní predpisov, ako je zákon o niektorých opatreniach týkajúcich sa strategických podnikov. Štát by nemal mať právo v podnikoch, ktoré si sám určí, uplatňovať si pri konkurze právo na ich majetok. Hoci nejde o klasické vyvlastnenie, prístup vyvoláva deformácie na trhu a zamedzuje pohyb cezhraničného kapitálu. Podnikatelia majú negatívny postoj aj k nedávnym opatreniam štátu, ktorý neuváženými zásahmi do príslušných zákonov zablokoval reálne zhodnocovanie súkromných úspor poistencov v dôchodkových fondoch druhého penzijného piliera. Popri okliešťovaní práva na disponovanie so súkromným majetkom takýto prístup narušuje rozbehnutú dôchodkovú reformu a do budúcnosti ohrozuje kondíciu celých verejných financií. Zdravé podnikanie stojí na súkromnom vlastníctve ako na základnom východisku, a preto je nezodpovedné s týmto inštitútom hazardovať.

Druhou oblasťou súvisiacou s ochranou súkromného majetku je práca represívnych zložiek, v tomto prípade hlavne polície. Štátna polícia by mala pracovať v prospech občanov a podnikateľov, na to je určená. Preto stojí na vedení ministerstva vnútra, aby tak skutočne postupovala. Dôležité je najmä zabrániť spolupráci polície so zločinom a tolerovaniu podsvetia. Podľa nedávnych krokov sa zdá, že v tejto oblasti mieni ministerstvo konať. Podobnú úlohu musí zohrávať miestna samosprávna polícia. Na bezpečnosť občanov a ich majetku by malo dohliadať viac policajtov v hliadkovej službe. Podnikatelia mimoriadne citlivo vnímajú, ak represívne zložky konajú svojoľne, na politickú objednávku alebo sa dokonca spájajú so zločinom. Uvedomujú si, že polícia je platená aj z ich daní, a preto žiadajú za vynaložené verejné peniaze primerané služby.

8. Dopad šedej ekonomiky na podnikanie

Dopad šedej ekonomiky na podnikanie je 8. najväčšou prekážkou rozvíjania podnikania v krajine. Respondenti prieskumu odpovedali na otázku, do akej miery poškodzuje šedá ekonomika (nezdokladované transakcie) podnikanie v ich okrese. Potvrdilo sa, že podnikanie bez účtovníctva je v slovenských regiónoch rozšírené. A zároveň, že je nebezpečné, pretože vťahuje do mútnych vôd i poctivých podnikateľov a deformuje podmienky voľnej súťaže. Úroveň tieňovej ekonomiky je všade pomerne vysoká, líši sa od okresu k okresu a nevykazuje žiadne územné tendencie. Nevyhýba sa najvyspelejším, ani najzaostalejším regiónom. Najviac sú postihnuté okresy Čadca, Svidník, Bánovce nad Bebravou, Trebišov a Martin, najmenej Hlohovec, Myjava, Medzilaborce, Púchov a Krupina.

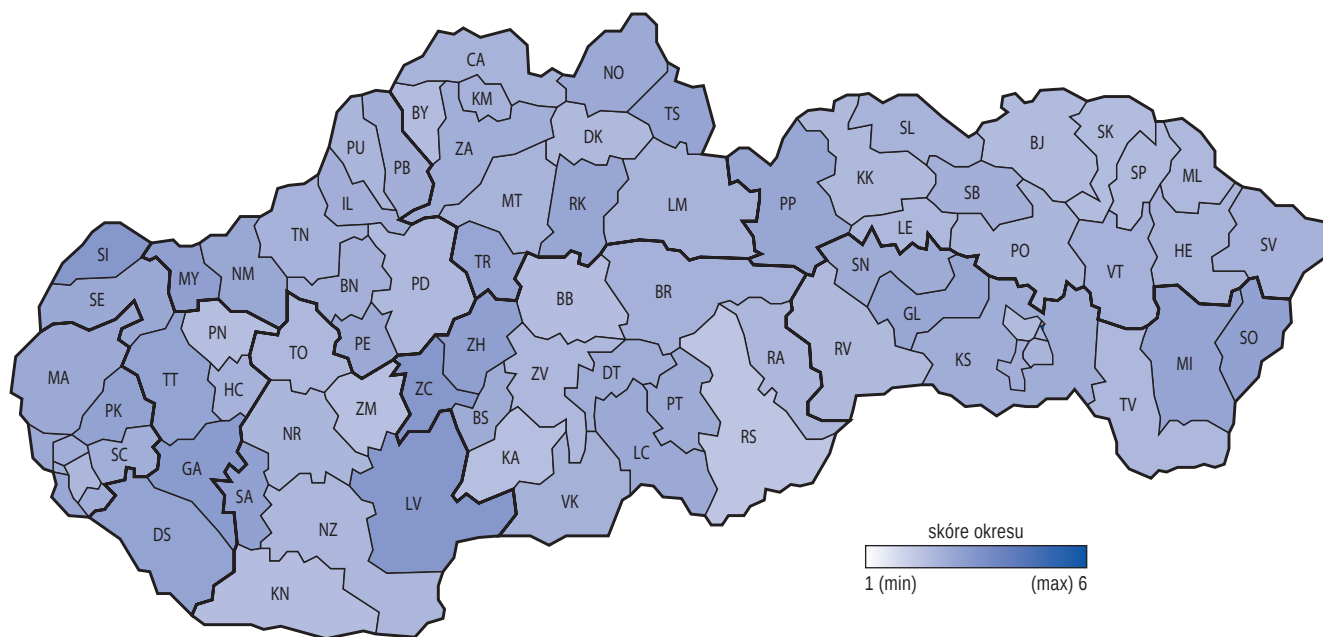
Keď porovnáme mapu týkajúcu sa ochrany súkromného vlastníctva s mapou tohto sledovaného indikátora, nájdeme určité podobnosti. Svedčí to o skutočnosti, že tieto dve veci súvisia. Slabú ochranu súkromného vlastníctva sprevádza rozmach šedej ekonomiky. Pravdepodobne ide o spoločný prejav zvýšenej zločinnosti a slabšej práce polície v najviac postihnutých regiónoch. Tu je zároveň návod pre ústrednú vládu i samosprávy, ako majú postupovať pri potieraní šedej ekonomiky – zvýšiť aktivitu v boji proti zločinnosti a starať sa o lepšiu ochranu súkromného majetku. Zároveň je to cesta, ako dostať z ekonomiky do verejných rozpočtov viac zdrojov, pretože v šedej sfére obiehajú nezdanené peniaze.

Veľký vplyv na bujnenie transakcií nekrytých účtovníctvom má vytváranie čiernych fondov, ktoré vznikajú z úplatkov alebo z obchádzania platenia daní, najmä dane z pridanej hodnoty. Preto je dôležité, aby sa obmedzila korupcia vo verejnom obstarávaní, ktoré neraz stojí na začiatku reťaze nekrytých transakcií. Cestou

je využívanie transparentných metód a anonymných elektronických sítiaží. Rozmáhanie šedej ekonomiky pôsobí škodlivo na verejné príjmy a zároveň demoralizuje spoločnosť. Znižuje šance uspieť pre poctivých podnikateľov a deformuje trhy. Do svojich radov však musia nazrieť aj podnikatelia. Sami priznávajú, že vo vzájomnom obchodnom styku používajú úplatky a nezdanené peniaze.

Osobitným problémom prispievajúcim k bujneniu šedej ekonomiky je rozšírené neplatičstvo spojené s poškodzovaním dodávateľov, nepostihovanie štatutárov firiem úmyselne poškodzujúcich obchodných partnerov, nedostatočná a pomalá práca súdov a nefunkčnosť zákona o konkurze a reštrukturalizácii v tejto oblasti. Konkrétni podnikatelia z vlastných skúseností upozorňujú, že nekalé prístupy sa rozmáhajú a demotivujú poctivých v ďalšej činnosti, ba dokonca spôsobujú zánik ich biznisu. Centrálna vláda by sa mala začať vážne venovať tomuto problému. Hoci už existujú predpisy, ktoré mali túto lavínu zastaviť, v dnešných podmienkach sú takmer neúčinné. Preto by sa mali prijať represívne opatrenia na postih existujúcich nekalých podnikateľov, napríklad vyvolať účinnú trestnoprávnú zodpovednosť voči osobám v minulosti účelovo prelievajúcich majetok firiem, sfunkčňiť súdy či uvaliť postihy na štatutárov spoločností odmietajúcich vkladat dokumenty o majetkových pomeroch ich firiem do Zbierky listín. Do budúcnosti by sa mali vytvoriť pravidlá na potlačenie takéhoto nekalého podnikania. Napríklad, malo by sa zamedziť ďalšie podnikanie osobám, ktoré v minulosti nekalopodnikali, mal by sa vytvoriť účinný systém na preverovanie platobnej schopnosti obchodných partnerov, zdigitalizovať Zbierka listín so všeobecným prístupom cez internet či vytvoriť podmienky na rýchle rozhodovanie klasických súdov a iných inštitúcií.

9. Hospodárenie miestnych samospráv

Hospodárenie miestnych samospráv je z hľadiska podnikateľského prostredia 9. najväčším problémom slovenských okresov. Podnikatelia sa prikláňajú k väčšinovému názoru, že samosprávy hospodária neefektívne, vytvárajú dlhy a ich konanie nepomáha rozvoju regiónu. Zodpovednejší prístup k miestnym financiám majú samosprávy na juhozápade krajiny a na dolnej časti Pohronia. Najlepšie respondenti prieskumu vyhodnotili okresy Skalica, Žarnovica, Levice, Galanta a Žiar nad Hronom. Na druhej strane menej pochvalne si počínajú oblasti v severojužnom páse od Kysúc až po Podunajsko, na juhu stredného Slovenska a v Prešovskom kraji. Najhoršie skončili okresy Rimavská Sobota, Zlaté Moravce, Krupina, Piešťany a Banská Bystrica.

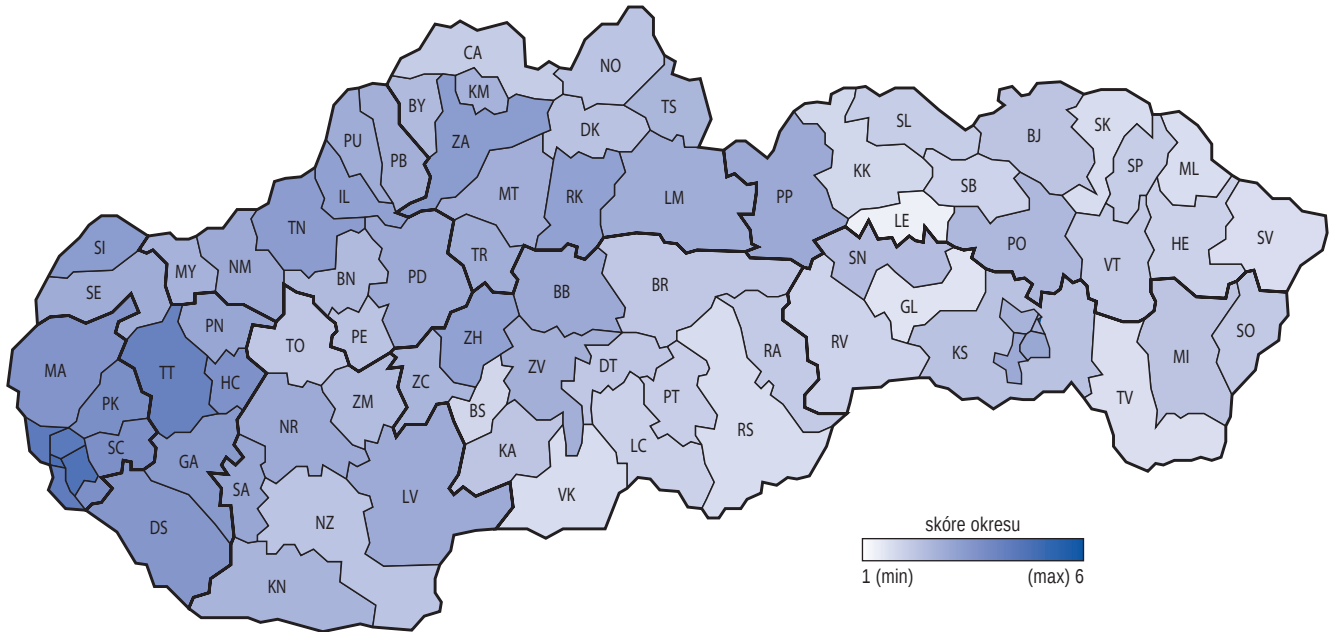
Napriek určitým územným spoločným znakom možno konštatovať, že prístup samospráv k hospodáreniu je individuálny. Napokon uvedený prieskum vyjadruje vnímanie, a nie skutočný stav miestnych financií. Spoločným veľkým problémom miest a obcí je, že veľkú časť ich príjmov vytvárajú podiely z mešca naplneného daňou z príjmov fyzických osôb, ktorý potom vláda podľa stanoveného kľúča rozdeľuje medzi jednotlivé samosprávy. V niektorých prípadoch tvoria takéto transfery podstatnú časť príjmov obce. Počas svetovej hospodárskej krízy a poklese ekonomických aktivít v rokoch 2009 a 2010 výber daní z príjmov upadal a tým klesal aj príjem samospráv. Hoci im vláda prilepšila jednorazovými dotáciami, výpadok príjmov nedohnala. Preto sa samosprávy museli naučiť žiť v úspornejšom režime. Niektorým sa to darí, iným nie.

Posledný vývoj zvlášť ťažko pociťujú mestá a obce zatažené v minulosti neuváženými alebo vynútenými dlhmi. V nelichotivej situácii sa ocitli i niektoré z najväčších samospráv, napríklad Bratislava, Košice a Trenčín. V naposledy menovanom krajskom meste úrady

podľa respondentov prieskumu uplatňujú byrokratický prístup, prieťahy v konaniach, prijímajú rozhodnutia pod tlakom úplatkárstva. Mesto sa dostalo do vážnych problémov s platením svojich záväzkov, vrátane plátov vlastných úradníkov. Samospráva tak oslabilila postavenie Trenčína, ale zároveň ponúkla čitateľné návody na zlepšenie. Hlásí sa k ním nový primátor mesta zvolený v komunálnych voľbách v novembri 2010, ktorý vidí situáciu podobne ako respondenti tohto prieskumu. Ak sa novému vedeniu mesta podarí presadiť avizované uplatňovanie maximálnej transparentnosti, využívanie súťažných metód pri obstarávaní, potlačenie korupcie a rodinkárstva, potom je šanca, že sa mesto napriek problémom posunie ďalej.

Podobne by mali konať ďalšie samosprávy, ktoré sa ocitli v rovnakom stave alebo k nemu smerujú. Manažéri friem vedia, že podnikanie na dlh nevydrží dlho, a preto pri zhoršenej situácii hľadajú ozdravné opatrenia. Presne to isté očakávajú od správcov miest a obcí. Žiadať to môžu nemenej viac ako radoví občania, a to na základe vlastných dostatočných skúseností, ale hlavne z pozície platiteľov miestnych firemných daní. Samospráva musí brať ich názor vážne. Napríklad bratislavskí podnikatelia v IV. okrese sa sťažujú na vysoké miestne dane. Tie sú síce na celom území Bratislavy porovnateľne vysoké, ale pri rozvinutom konkurenčnom prostredí v hlavnom meste môže byť rozdiel medzi miestnymi sadzbami jedným z dôvodov podnikateľov premiestniť svoj podnik do susedného okresu. Centrálna vláda i miestne samosprávy si musia zvyknúť na to, že podnikatelia budú hovoriť do verejných rozpočtov. Majú na to plné právo. Nielen preto, že významne prispievajú daňovými odvodmi, ale i preto, že si uvedomujú riziko všeobecného ochromenia ekonomického života po znefunknení verejných financií.

10. Migrácia pracovnej sily

Migrácia pracovnej sily a jej nepriaznivé dôsledky na firmy sú 10. najväčšou bariérou rozvoja podnikania v regiónoch Slovenska. V tomto indikátore je rozptyl lokálnych podmienok oveľa väčší ako v deviatich predchádzajúcich. Migráciu pozitívne pociťuje Bratislava, potom Trnava a priborislavské okresy. Pomerne rezervovane sa k nej stavia celé Považie a stredné Pohronie. Ostatné okresy ju už pociťujú ako príťaž. Úplne najhoršie je na tom juh stredného Slovenska, Kysuce, Orava a takmer celé východné Slovensko, až na oblasť Košíc a Prešova. Juhozápadné Slovensko sa cíti natoľko atraktívne, že pohyb pracovnej sily mu vyhovuje. Firmy sú schopné nájsť záujemcov takmer z celej krajiny, aby sem prichádzali za prácou. Považie už nie natoľko príťažlivé, aby mu migrácia vyhovovala, pretože odtiaľ odchádzajú kvalifikovaní pracovníci do Bratislavy a Trnavy. Má však stále relatívny dostatok vlastných zdrojov alebo si pomáha ďalšími z okolitých okresov. Takmer celý zvyšný ostatok krajiny pozerá na migráciu negatívne. Hoci tu je miera nezamestnanosti oveľa vyššia ako na západe, často si niet z čoho vyberať, lebo kvalitných kvalifikovaných uchádzačov je pomerne málo. Pre tieto regióny je dôležitou úlohou motivovať rodákov, aby ostali doma, i keď príležitostí na dlhodobé zamestnanie majú menej. Niektorí z respondentov prieskumu dokonca navrhovali podporu, napríklad pridelovanie stavebných pozemkov zdarma, len aby si kvalifikovaných ľudí udržali doma. Toto určite nie je schodná cesta, ale keby centrálna vláda v spolupráci so samosprávami zvažila potrebu oživenia vybraných regiónov, možno by sa siahlo aj na podobné schémy.

Ďalším problémom väčšiny okresov zaostalejšieho Slovenska je, že na trhu napriek vysokej nezamestnanosti chýba akákoľvek kvalitná pracovná sila, kvalifikovaná či nekvalifikovaná. Podiel dlhodobo nezamestnaných je

vysoký, šanca, že budú pracovať, nízka. Riešením potom nie sú rekvalifikačné kurzy, organizované vládou či samosprávou, ale úprava sociálneho systému. Negatívny rozdiel medzi sociálnou dávkou a čistou mzdou musí byť dostatočný, aby nezamestnaných motivoval hľadať si prácu. Dalo by sa to dosiahnuť plošnou reformou odvodového systému, po ktorej by sa odvody z nízkych miezd neplatili, čo by zvýšilo čistý zárobok zamestnancov. Viaceré okresy majú problém získať kvalifikovanú pracovnú silu, hoci tá by sa našla hneď u susedov. V takýchto prípadoch stojí za zváženie, či by samosprávy cielenou politikou, napríklad podporou bytovej výstavby, nemali susedov motivovať, aby sa k nim sťahovali. Inou formou je zlepšenie dopravnej dostupnosti verejnou dopravou, kde má hlavné páky v rukách krajská samospráva. Ďalšou možnosťou je posilnenie stredných odborných škôl v lokalitách s perspektívou rozvoja, pretože po takýchto absolventoch je všeobecne vysoký dopyt. Tu má opäť rozhodujúce slovo krajská samospráva ako zriaďovateľ stredných škôl. Obyvatelia niektorých častí Slovenska sa všeobecne neradi sťahujú za prácou a sú takí vytrvalí, že radšej podstúpia i výrazné zníženie životného štandardu, akoby mali opustiť rodnú hruď. V takýchto podmienkach je úlohou miestnej samosprávy, aby intenzívne pracovala na príchode investorov. Napokon v mnohých lokalitách na Slovensku sa to už podarilo. Smerom na východ je však šanca úspechu bez pomoci zo strany Bratislavy veľmi nízka. V prípade takýchto regiónov by si mala vláda stanoviť priority, ako ich osobitne podporovať, napríklad cieleným prísunom eurofondov. Samospráva by mala byť iniciátorom takýchto koncepčných zmien, a to predkladaním vlastných kvalifikovaných návrhov.

Odporúčania pre Slovenskú republiku

Kvalita podnikateľského prostredia určuje vývoj ekonomických aktivít, podnecuje firmy rozširovať investičné aktivity, prináša nové pracovné miesta. Podnikateľská aliancia Slovenska už od roku 2001 mapuje podnikateľskú klímu v štáte a meria ju vlastným Indexom podnikateľského prostredia. Pri tomto nástroji sa nesústreďuje na regionálne podmienky, hoci prispievateľmi do pravidelného štvrťročného vyhodnocovania sú respondenti z firiem z celého územia Slovenskej republiky.

V Indexe podnikateľského prostredia sú dlhodobo najviac kritizovanými problémami vymáhateľnosť práva a funkčnosť súdництва, uplatňovanie princípu rovnosti pred zákonom, zrozumiteľnosť, použiteľnosť, stálosť právnych predpisov, funkčnosť politického systému v štáte, efektívnosť hospodárenia štátu a prístup k štátnej pomoci, byrokracia, prietahy v konaní na úradoch, úroveň korupcie v úradoch. Za nimi nasleduje nespokojnosť s pracovnoprávnou legislatívou, trhovou reguláciou, legislatívou upravujúcou hospodársku súťaž, výskyt kriminality, organizovaného zločinu. Podnikatelia si dlhodobo ťažkajú ešte na hospodársku politiku štátu, nízku dostupnosť informácií, slabú funkčnosť štátnych inštitúcií a napokon aj na nedostatočnú spoľahlivosť a finančnú disciplínu obchodných partnerov. Práve kritika uvedených oblastí spôsobila, že od roku 2001 po začiatčom strmom raste do roku 2006 z hodnoty 100 bodov až na úroveň 125 bodov klesol index v tretej štvrtine roku 2010 pod východiskovú úroveň, na necelých 92 bodov.

Previazanosť kvality prostredia s ekonomickou výkonnosťou

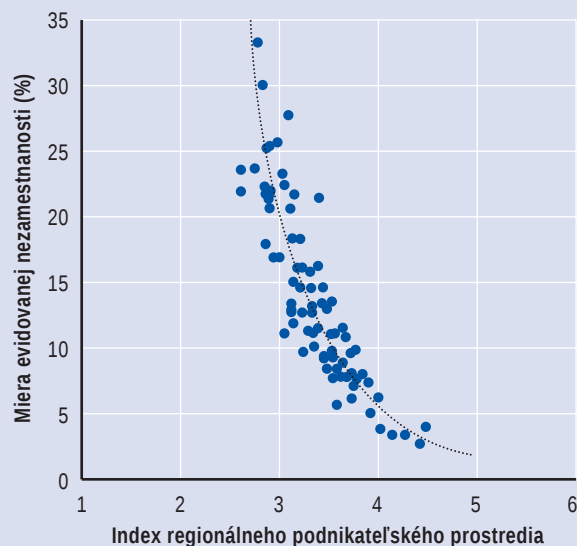
Kolísanie Indexu podnikateľského prostredia našlo odozvu v celoštátnych výsledkoch, i keď s pochopiteľným oneskorením. Hrubý domáci produkt Slovenska začiatkom dekády postupne rástol, pričom vrchol s medziročným reálnym rastom 10,4 % dosiahol v roku 2007. Potom začalo tempo klesať až sa v roku 2009 hrubý domáci produkt medziročne prepadol 4,7 %. V roku 2010 sa predpokladá návrat na úroveň roku 2008. Samozrejme, za týmto vývojom netreba hľadať len zmeny vo vnútornom podnikateľskom prostredí. Slovensko má otvorenú ekonomiku, je teda vystavené meniacim sa podmienkam okolo seba a zvlášť citlivo reaguje na ich zmeny. Stále väčší vplyv na Slovensko má vývoj situácie v Nemecku, ktoré je jeho najvýznamnejším obchodným partnerom. V posledných rokoch Slovensko podobne ako ďalšie európske krajiny pociťuje dopad svetovej hospodárskej krízy.

Súvis medzi vnútornou podnikateľskou klímou a ekonomickou výkonnosťou však jednoznačne existuje. Dokazujú to mnohé príklady zo zahraničia a na Slovensku to potvrdzuje napríklad zmienený Index

podnikateľského prostredia. Posledné hĺbkové skúmanie stavu klímy v krajine vykonala Podnikateľská aliancia Slovenska v roku 2010. V *Správe o stave podnikateľského prostredia v SR* sa medzi firmami identifikovali najväčšie prekážky na fungovanie a rast podnikania. Poradie je takéto: korupcia, vymožitelnosť práva cez súdy, nestabilita a nejednoznačnosť zákonov, odvodové zataženie, fungovanie verejného obstarávania, politická nestabilita, financovanie firiem, obmedzenia vstupu na trh, daňové zataženie, pracovná sila a jej kvalita, infraštruktúra, organizovaný zločin a vydieranie. Ak by si respondenti mohli sadnúť na post predsedu vlády prednostne by riešili tieto problémy: razantnejšie potlačanie korupcie na úradoch, zlepšenie vymožitelnosti práva, zabezpečenie férovosti pri verejnom obstarávaní, zníženie administratívnej náročnosti podnikania, zníženie odvodových sadzieb, oslabenie zákonnej ochrany zamestnancov, sústredenie eurofondov na menej programov, príspevky na novovytvorené pracovné miesta.

Predchádzajúce odpovede respondentov prieskumu len potvrdili iným spôsobom získavané pravidelné štvrťročné zisťovania v Indexe podnikateľského prostredia. Všeobecné neduhy sa dajú pomenovať veľmi ľahko, ich odstraňovanie je však oveľa náročnejšie. Podnikatelia všeobecne bojujú so zlými zákonmi, nízkou vymožitelnosťou práva, rozšírenou korupciou, deformovaným konkurenčným prostredím. Štát má rezervy v spravovaní financií, riadení inštitúcií, organizovaní verejného obstarávania, distribúcii eurofondov. Na úradoch prevláda byrokracia, úplatkárstvo a šikanovanie. Podnikatelia majú slabý prístup k financovaniu, finančná disciplína medzi nimi je nízka, kvári ich kriminalita a organizovaný zločin.

Vplyv kvality prostredia na nezamestnanosť

Hlavné problémy podnikateľského prostredia v regiónoch

Keďže existuje súvis medzi všeobecnou kvalitou podnikateľského prostredia a celkovým výkonom ekonomiky, podobné výsledky sa dali očakávať v podmienkach jednotlivých regiónov Slovenskej republiky. Autori tejto analýzy s nosným názvom Index regionálneho podnikateľského prostredia síce v prvom hľadali odpoveď na otázky, aké sú najväčšie bariéry regionálneho rozvoja podnikateľského prostredia, aby mohli naznačiť, čo treba zlepšiť na dosiahnutie lepších ekonomických výsledkov v jednotlivých okresoch. Pritom brali do úvahy predpokladaný existujúci súvis medzi podnikateľskou klímou a výkonnosťou v regiónoch. Opodstatnenosť takéhoto východiska sa potvrdila. Porovnanie štatistických ukazovateľov s vyhodnotením odpovedí respondentov prieskumu ukázalo, že firmy prosperujú v tých regiónoch, kde majú podnikatelia vytvorené najlepšie podmienky na svoju činnosť. Bádanie nepreukázalo, aká je tu presne príčinná súvislosť, napríklad či vďaka lepším podmienkam sa natolko darí vyspelému západnému Slovensku, alebo či zvýšená ekonomická aktivita sama tlačí na to, aby sa podmienky ďalej zlepšovali. Ovplyvňovanie je pravdepodobne vzájomné, čo vyvoláva nádej, že novým a novým nabalovaním bude krajný západ infikovať susedné okresy a rozvoj bude kaskádovito postupovať celým Slovenskom.

Nosným výsledkom tejto analýzy je pomenovanie hlavných problémov, ktoré prekážajú rozvoju slovenských okresov alebo väčších regionálnych celkov. Keď zoberieme 38 posudzovaných indikátorov, ktoré naplnili číslami výsledky prieskumu, a spriemerujeme ich na úroveň celého štátu, dospejeme k záveru, že v 13 prípadoch ich podnikatelia vnímajú ako výhody. Podnikatelia pozitívne hodnotia hlavne tie indikátory, ktoré môžu ovplyvniť sami. Sem patrí dostupnosť materiálov a služieb, spoľahlivosť obchodných partnerov, úroveň a využívanie najnovších technológií. Všeobecne prevláda spokojnosť s dostupnosťou voľnej pracovnej sily, s disciplínou a pracovitosťou zamestnancov, ich motiváciou k produktívnejšej práci. Podnikatelia si väčšinou neťažkajú ani na prírodné podmienky, perspektívne hľadajú na vývoj cestovného ruchu. Úroveň vzdelania, úroveň konkurencie v priemysle a službách síce nie je vysoká, ale predstavuje všeobecne skôr výhodu ako nevýhodu.

V 25 indikátoroch sa respondenti prieskumu priklonili k ich posudzovaniu ako k nevýhodám, bariéram rozvoja podnikateľského prostredia. Vysoko čnejú dva indikátory – kvalita cestnej infraštruktúry a vymožitelnosť práva na okresnom súde. Zväčša veľmi negatívne podnikatelia hodnotia záujem štátu a štátnych inštitúcií o ich okres. Ďalšie najväčšie bariéry sú pestré. Firmy kritizujú úrady, štátne i samosprávne, lebo ich činnosť má negatívny vplyv podnikanie. Úrady si neplnia svoje úlohy, prevláda v nich byrokracia, vyskytujú sa prietahy v konaní, pri rozhodovaní sa

nechávajú ovplyvňovať korupciou, komunikácia s nimi je ťažkopádna, nedostatočne využívajú elektronickú formu. Osobitnú kritiku zožali samosprávy, ktoré nehospodária efektívne a vyrubujú neopodstatnené vysoké miestne dane. Podnikatelia všeobecne negatívne vnímajú nezamestnanosť v okresoch, nie sú spokojní s kvalifikáciou uchádzačov o zamestnanie, vrátane chabého jazykového vybavenia, kritizujú slabé previazanie odborných škôl s trhom práce a vidia bariéry v migrácii pracovníkov. Ochranu súkromného majetku považujú za nedostatočnú, zle vnímajú dopad šedej ekonomiky na podnikanie a priznávajú, že medzi nimi samými šarapatí korupcia. Dostupnosť finančných a kapitálových zdrojov považujú za nízku.

Výsledky prieskumu v okresoch potvrdzujú, že medzi celoslovenskými a regionálnymi bariérami je silný prienik. V týchto prípadoch má nápravu v rukách bratislavská vláda. Ak sa jej podarí účinne zasiahnuť z centrálnej úrovne, bude to mať blahodarný dopad na všetky regióny. Ďalšiu kategóriu tvoria nedostatky signalizujúce slabé fungovanie samosprávy. Väčšinou aj tu však základný rámec vytvára centrálna vláda a priestor miestnych politikov je obmedzený. Napriek uskutočnenej reforme verejnej správy a fiškálnej decentralizácii je postavenie samospráv stále slabé a arzenál domácich nástrojov na ovplyvňovanie situácie v regiónoch poddimenzovaný. Neraz si za to môžu sami miestni obyvatelia, ktorí podceňujú miestne voľby a stále sa spoliehajú na všemocnú silu bratislavskej vlády.

Nové pravidlá v zákonodarstve, poriadok v súdnictve

Už dlhé roky bujnie na Slovensku problém súdnictva a vymožitelnosti práva. Je to široká téma, súvisí s kvalitnou prípravou jednoznačných a uplatniteľných zákonov, s prácou súdnictva, prokuratúry, polície. Premennosť právneho prostredia na Slovensku je udivujúca. Stále platí, že zmeny v legislatíve sa prijímajú často bezkonceptne, nárazovito, bez zváženého dopadu na podnikateľský sektor. Neporiadok v zákonoch vedie k labilitě celého systému, k zneužívaniu slabých miest alebo vzájomne si odporujúcich ustanovení na subjektívny výklad, šikanovanie či nekalé podnikanie. Vďaka takýmto zákonom majú úrady nad podnikateľmi moc, najmä ak sa k tomu pridá nestálosť legislatívy a časté zmeny, ktorých sledovanie je náročné. Potom to vyzerá tak, že zákony sa upravujú skôr na objednávku úradníkov ako v záujme skvalitnenia fungovania celej spoločnosti.

Ak majú štátne i samosprávne úrady stratifikované povýšenecké postavenie, musí sa najskôr zmeniť spôsob prijímania novej legislatívy. Napríklad osobitným zákonom o legislatívnych pravidlách by sa mal upraviť spôsob vypracúvania nových zákonov. Táto zložitá veta znamená iba toľko, že prijímanie zákonov by sa malo riadiť pevnými pravidlami. V tých by sa malo stanoviť, aby každá dôležitá zmena mala neformálnu doložku o

predpokladaných konkrétnych dopadoch na podnikateľské prostredie. Ďalej by sa vylučovalo prijímanie rýchlych zákonov doslova zo dňa na deň. Predpisy týkajúce sa daní, odvodov, účtovníctva by bolo možné meniť iba raz do roka k pevne stanovenému termínu. Podobných propodnikateľských postupov by sa dalo nájsť viac.

Osobitným problémom je vymáhanie zákonov v praxi. S prácou okresných súdov je vysoká nespokojnosť, najmä v najrozvinutejších oblastiach krajiny. Výsledky prieskumu ukazujú, že ide o páčivý problém vyžadujúci si urýchlené riešenie. Podnikatelia potvrdzujú, že domôcť sa svojho práva v obchodnom spore s partnerom je veľmi ťažké, až nemožné. Súčasný zákon, napríklad zákon o konkurze a reštrukturalizácii, umožňujú, aby poctivých podnikateľov doslova okrádali podvodníci. Za nezaplatenie faktúry za dodané výkony, nehrozí podvodnému odberateľovi v podstate žiadny reálny postih. Ak svoju odberateľskú firmu zbaví majetku alebo ju uvrhne do konkurzu, zbaví sa povinnosti voči dodávateľovi. Súdne konania bývajú zdĺhavé a neúčinné. Dodávateľ vie, že takýmto spôsobom sa práva nedomôže, ba dokonca príde o nemalý súdny poplatok, ktorý bol povinný uhradiť pri podaní žaloby. Neraz je nútený s nekalým odberateľom dohodnúť si nižšiu platbu alebo peniaze jednoducho oželiť. Daň z pridanej hodnoty pritom musí štátu povinne odvieť. Medzitým si nekalý podnikateľ môže založiť novú firmu a postup zopakovať u iného dôverčivého dodávateľa.

Uvedený príklad ilustruje nielen nedostatky zákonov, ale predovšetkým to, že zmeniť prácu súdov je nevyhnutné. Je to hlavne úloha pre centrálnu vládu, lebo súdnictvo sa samo od seba pri súčasnom vedení napraviť nedokáže. Súdnictvo sa musí stransparentniť, všetky rozsudky by mali byť uverejňované v internete. Sudcovia by sa mali vyberať zo širšieho okruhu vhodných adeptov, výberové konania by mali podliehať kontrole verejnosti. Nezávislosť sudcov od sudcovskej hierarchie sa musí zvýšiť, na druhej strane je potrebné vykonávať ich pravidelné hodnotenia a vynášať postihy. To by mohli byť prvé krízové opatrenia na vykonanie poriadku v súdnictve, za nimi by mali nasledovať ďalšie koncepčné zmeny.

Úrady pre podnikateľov, a nie naopak

Nespokojnosť s prácou úradov je na Slovensku vysoká a pretrvávajúca. Pod tieto úrady možno zahrnúť priamo vládu, jej inštitúcie v hlavnom meste, pobočky inštitúcií v regiónoch. Ďalej sem patria samosprávne úrady na úrovni krajov, miest a obcí. Ide o problém, na ktorý neustále upozorňujú podnikatelia v celoslovenských zisťovaniach. V celoštátnom Indexe podnikateľského prostredia sú byrokracia, priehyby v konaní na úradoch, výkazníctvo a úroveň korupcie na úradoch hneď po nízkej vymožitelnosti práva a funkčnosti súdnictva dve najhoršie hodnotené položky za celé minulé desaťročie. Zo začiatočnej hodnoty 100 bodov klesol parciálny

ukazovateľ v týchto dvoch položkách pod 33 bodov. Tento alarmujúci výsledok potvrdzujú výsledky z regiónov, kde je miera nespokojnosti porovnateľná. Medzi tuctom najväčších bariér rozvoja podnikania v jednotlivých okresoch sa úrady spomínajú v celej jednej tretine, pričom najvyššie leží na treťom mieste byrokracia a priehyby v konaniach.

V otvorených odpovediach respondentov sa k tomu pridávajú konkrétne skúsenosti. Pohybujú sa od zmareného vybavovania žiadosti o poskytnutie pomoci z eurofondov na ministerstve v Bratislave po šikanovanie od miestnych hygienikov a požiarnikov pri prevádzkovaní turistického zariadenia. Spoločným znakom týchto ponôš je, že úrady pristupujú k podnikateľom z pozície sily a nehladia na nich ako na zamestnávateľov, ktorí prinášajú ľuďom prácu a štátu a samosprávam príjmy do verejných rozpočtov. Úradníci si neuvedomujú, že stratený čas a energia pri kontakte s nimi uberá manažérom potrebný priestor, ktorý potrebujú venovať chodu a rozvoju svojej firmy, aby prosperovala, udržiavala zamestnanosť a naplňovala pokladnice verejných inštitúcií, vrátane tej, v ktorej tí istí úradníci pracujú.

Podnikatelia sa právom sťažujú, že eurofondy, ktoré majú do zaostalejších okresov prinášať impulzy rozvoja, sa získavajú v regiónoch ťažko, nehladá sa na ich primárne poslanie – na vyrovnávanie regionálnych rozdielov. Zbytočná byrokracia vyúsťuje do bujnenia sprostredkovateľských agentúr, ktoré sa stávajú neobíditeľnými prostriedkami medzi žiadateľom a štátnym orgánom pri potenciálne úspešnom získaní podporných prostriedkov. V tejto oblasti je potrebné uplatniť transparentný systém. Napríklad aby v internete boli sprístupnené všetky disponibilné informácie o možnostiach čerpania eurofondov, o predložených projektoch, o podporených projektoch. Na vyhlasovanie výziev by mali byť stanovené jednoznačné a adresné kritériá s minimalizovaním subjektívneho vyhodnocovania. Žiadateľ by mal mať garantovaný čas na doplnenie a spresnenie chýbajúcich podkladov. Ak by aj neuspel, mal by byť informovaný, prečo sa tak stalo. Celý proces by sa mal zautomatizovať a maximálne zelektronizovať, aby sa fyzický kontakt s úradníkmi minimalizoval.

Veľmi podobné zásady treba prijať pri verejnom obstarávaní, nemenej kritizovanom respondentmi prieskumu. Táto povinnosť by sa viazala na štátne i samosprávne inštitúcie. Podľa prieskumov zo *Správy o stave podnikateľského prostredia v SR* sa úplatky, neoficiálne platby alebo iné výhody zo strany uchádzačov najčastejšie používajú pri zákazkách od štátnej inštitúcie alebo podniku, od samosprávy, pri žiadostiach o štátnu dotáciu alebo pri žiadostiach o získanie eurofondov. Tu by bolo vhodné zjednodušiť alebo prijať úplne nový zákon o verejnom obstarávaní. V predpise by sa napríklad mali presne stanoviť povinnosti a zodpovednosť osôb, ktoré v mene obstarávateľa pripravujú súťažné podklady a rozhodujú o výbere uchádzača. V tomto procese treba

používať skutočne súťažné metódy a v čo najväčšej miere využívať elektronické aukcie. Iba tak sa dá garantovať rovnosť podmienok pre všetkých záujemcov a vylúčenie úplatkárstva. Zmluvy s víťazmi treba zverejňovať v internete. Pracovníci na verejné obstarávanie by mali byť kvalifikovaní – podobne ako to je samozrejmé v súkromných firmách. Ak pochybia, mali by byť stíhaní.

Úrady všeobecne musia pracovať s maximálnou transparentnosťou. Na svojich internetových stránkach by mali zverejňovať pravidelné, vyčerpávajúce a záväzné informácie, aby sa dali klientmi jednoznačne využívať. Komunikáciu treba maximálne elektronizovať. Žiadosti klientov by mali byť nárokovateľné. To znamená, že ak by úradník nespĺnil stanovený termín a žiadosť by obsahovala všetky náležitosti, považovala by sa za schválenú. Prípadné negatívne následky by potom znášal priamo úradník. Samosprávam nestojí nič v ceste, aby začali uplatňovať takýto prístup.

Infraštruktúra je takmer úplne v rukách centrálnej vlády

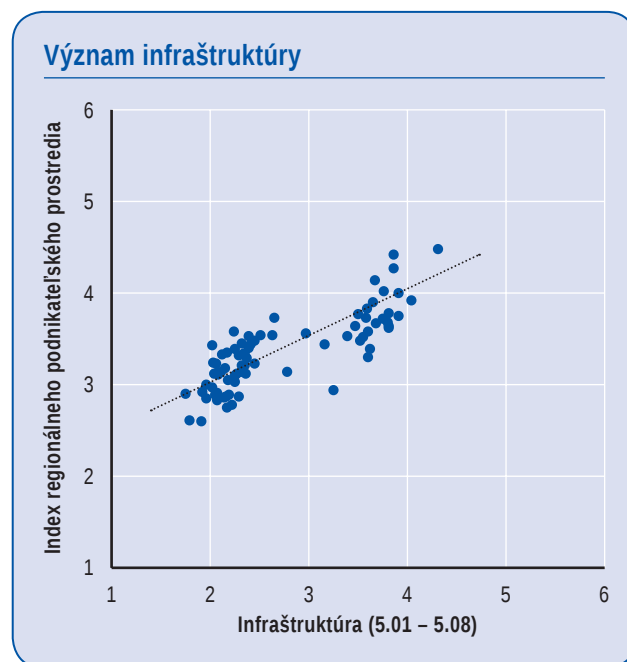
Diaľnice a cesty sú najohýbanejšie slová v otvorených odpovediach respondentov prieskumu. Požiadavky na budovanie a skvalitňovanie komunikácií možno nájsť medzi podnikateľmi v Bratislave, Banskej Bystrici, Košiciach, Komárne, Svidníku i Tvrdošíne. Na jednej strane sú sťažnosti na preťažené miestne cesty, hlavne v Bratislave a Košiciach. Oveľa častejšie sú však ponosy na chýbajúce diaľnice a rýchlostné cesty. Kým obyvateľov Starej Ľubovne poteší dobudovanie podtatranskej diaľnice zo Žiliny do Prešova, hoci bude vzdialená stovku kilometrov od okresného mesta, obyvateľom Banskej Štiavnice nestačí ani dobudovanie rýchlostnej cesty medzi Nitrou a Zvolenom, hoci k nej budú mať 15 kilometrov. Podnikatelia si veľa sľubujú od rýchlych ciest, i keď, ako vidieť, ich očakávania sú pestré.

V prieskume celoslovensky najlepšie obstáli okresy juhozápadného Slovenska, stredného a horného Považia. Relatívna spokojnosť prevláda na strednom Horehroní. Najmenej sa sťažujú podnikatelia okresov, kadiaľ vedú už vybudované diaľnice alebo rýchlostné cesty. Najhoršie hodnotenie je na celom východnom Slovensku, s malou výnimkou Košíc a na juhu stredného Slovenska. Tu sa zas prejavuje vnímanie odľahlosti, zväčša od najvyspelejšieho juhozápadu. Táto odľahlosť nemusí byť meraná kilometrami, stačia ťažko prekonateľné prírodné prekážky či nenaplnené očakávania dostať sa na úroveň neďalekých susedov. Na severovýchodnom Slovensku, kde okrem ciest často chýbajú i železnice, je nespokojnosť podnikateľov pochopiteľná. Región hornej Nitry je obkolesený horami a ťažká si na dopravné spojenie, hoci leží medzi prosperujúcim stredným Považím a rozbiehajúcim sa stredným Pohroním.

Fetiš prístupu k rýchlym cestám zatienuje neraz dôležitejšiu absenciu kvalitných komunikácií nižších tried. Tá sa prejavuje vlastne na celom území, v okolí prehustenej Bratislavy, na zvlhnom Spiši či rovinatom

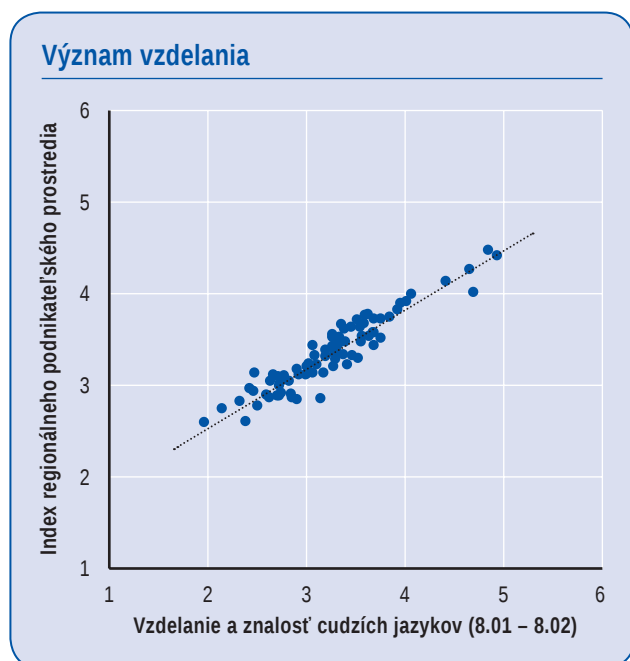
juhu stredného Slovenska. Najväčšia úloha vo zvýšení kvality cestnej infraštruktúry stojí pred centrálnou vládou. Tá spravuje diaľnice, rýchlostné cesty a cesty prvej triedy. Zároveň sa stará o ich rozvoj. Slovensko zaostáva v hustote týchto komunikácií za vyspelou západnou Európou, a preto sú všeobecne očakávania podnikateľov na zlepšenie stavu opodstatnené. Vláda zdedila problém ešte z rakúsko-uhorskej monarchie, keď sa podporovala výstavba severo-južných ťahov ústiachich do Budapešti na úkor západo-východných spojení. Preto dnes pred ňou leží najmä otázka dobudovania týchto ťahov. Týka sa to diaľnice medzi hranicou s Českom cez Žilinu, Košice až po hranicu s Ukrajinou, rýchlostnej cesty od Bratislavy cez Komárno do Lučenca a rýchlostnej cesty z hranice s Českom cez Trenčín, Prievidzu, Zvolen až do Košíc. Potom sú tu plánované dôležité severo-južné komunikácie európskeho významu, hlavne zvyšné spojenie Žiliny s poľským Sliezskom, prepojenie od maďarského Miškovca cez Prešov a Svidník na hranicu s Poľskom či cesty z oravského poľského pohraničia na juh do Šiah a Budapešti.

Bratislavská vláda si musí stanoviť najdôležitejšie priority a rozhodnúť o harmonograme budovania najdôležitejších rýchlostných komunikácií. Od nej a od jej rozpočtových možností bude do rozhodujúcej miery závisieť, výstavbu a rekonštrukciu ktorých ciest nižších tried regionálneho významu bude podporovať, hoci kompetenčne ide o agendu krajských a miestnych samospráv. Boj o získanie priorít medzi okresmi a regiónmi je pochopiteľne neúprosný a akékoľvek rozhodnutie o uprednostnení jedného regiónu vyvoláva v susednom obviniatia z bratislavocentrizmu. Jediným správnym prístupom pre vládu, ale i pre kraje a obce je podriaďiť budovanie ciest koncepčným riešeniam, napríklad jasným zámerom, ako sa majú do jednotlivých regiónov smerovať pomocné prostriedky z eurofondov.

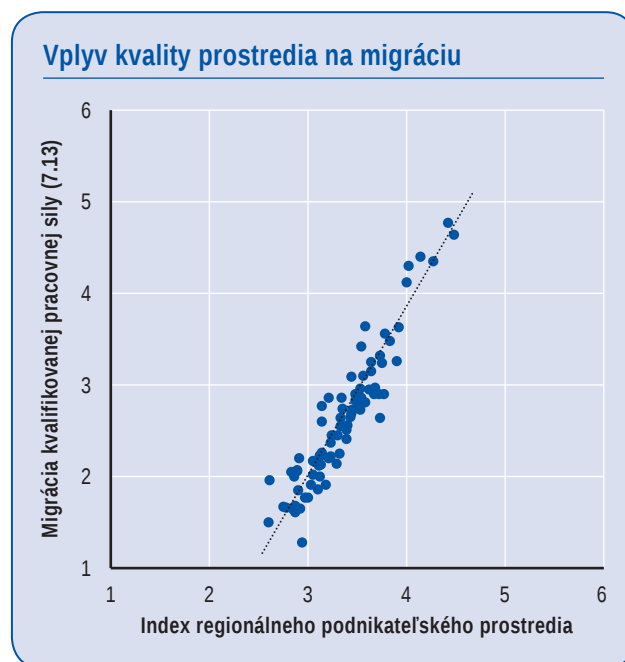
Práca bude stále viac trhová komodita

Na pracovnú silu sú rozdielne pohľady na vyspelom západe a menej rozvinutom východe štátu. Firmy v Bratislave, Trnavsku, ale i časti Považia si zväčša neťažkajú na nedostatok disponibilných pracovníkov, hlavne kvalifikovaných. Migráciu považujú za pozitívny fenomén, pretože k nim prináša vhodný výber uchádzačov z ostatných častí krajiny. Na zvyšnom území sa migrácia považuje za negatívny jav. Takýto pohľad v celkovom hodnotení prevláda. Príčinou je práve únik mozgov, neraz dokonca i nekvalifikovaných ľudí ochotných zodpovedne pracovať. Všetky okresy však spája nespokojnosť s nedostatočným prepojením odborných škôl s trhom práce. Kvalifikácia absolventov je nedostatočná. Osobitným problémom je slabá úroveň v znalosti cudzích jazykov.

Migrácia za prácou je v rámci Slovenska nanovo objavený fenomén. V minulom režime štát budoval výrobné kapacity, aby ľuďom priniesol zamestnanie domov. Týkalo sa to najmä Oravy, Pohronia, Šariša, Zemplína. Účinok týchto pokusov bol časovo obmedzený, miestni ľudia si tu mohli nájsť prácu, ale ekonomická transformácia doniesla na Slovensko konkurenciu, ktorej umelé kapacity zväčša podľahli. Tak sa problém migrácie notoricky známy v 19. a v prvej polovici 20. storočia znovu objavil. Hoci migrácia prináša dvom tretinám krajiny negatívne dôsledky a podnikatelia sa na ňu sťažujú, že im ubera potenciálnych zamestnancov, na fenomén sa dá pozrieť z druhej strany. Majú títo potenciálni pracovníci dostatok možností nájsť si prácu v rodnom kraji? Ak nie, nebude problém v miestnych podnikateľoch a v málo aktívnej, nepružnej samospráve? Napríklad v podpriemerne hodnotenom okrese Košice – okolie, kde je negatívne vnímaná nezamestnanosť a migrácia pracovnej sily, je malá obec Kechnec, kde miestni a susední obyvatelia nemajú vďaka aktivite

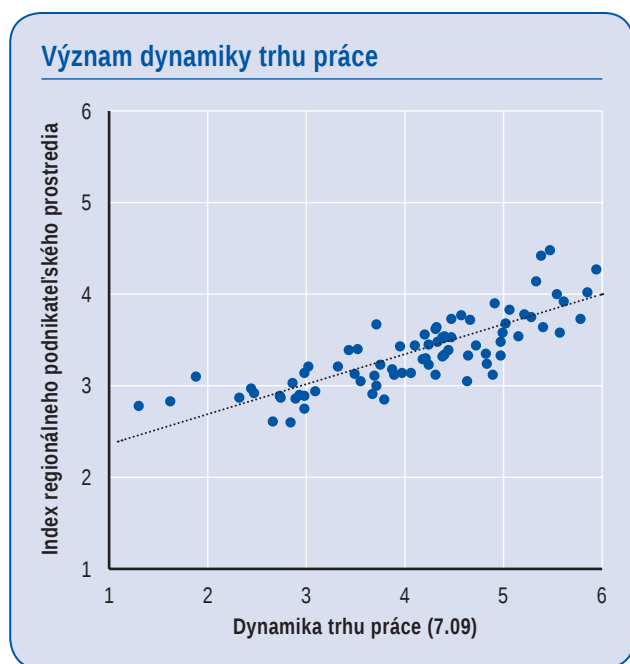
samosprávy, úspešne lákajúcej investorov, ťažkosti nájsť si prácu. Na migráciu musia samosprávy hľadať ako na príležitosť. Viaceré mestá na Považí pociťujú nedostatok kvalifikovaných pracovníkov, ktorých by azda našli ešte vo vlastnom okrese, ak nie v susedných. Možno stoja pred rozhodnutím podniknúť prisťahovalectvo na svojom území, a to cieľovou politikou v bytovej výstavbe. Alebo v spolupráci s vedením samosprávneho kraja, pod ktorý podlieha regulácia prímestskej dopravy, musia hľadať spôsoby, ako podporiť denné cestovanie pracovníkov do okresného mesta zo vzdialenejších oblastí.

Odborné školstvo a výučba žiakov pre konkrétne potreby pracovného trhu je beh na dlhú trať, ktorý však musia regióny absolvovať. Centrálna vláda, hlavne ministerstvo školstva, ktoré zodpovedá za metodiku výučby, musí podporovať spoluprácu vzdelávacích a výskumných inštitúcií so súkromnou sférou. Do reformy vzdelávacieho systému treba zapájať zamestnávateľov. Vláda by mala vypracovať komplexnú analýzu očakávaného dopytu po pracovnej sile z hľadiska kvalifikačnej štruktúry v regiónoch Slovenska a tento materiál by mala pravidelne aktualizovať. Skladba študijných odborov a kapacita škôl by sa mala prispôbovať podmienkam pracovného trhu. Na základných a stredných školách by sa mali rozvinúť informačné systémy o situácii a očakávaných potrebách na regionálnom a celoštátnom trhu práce. Krajské samosprávy by sa mali chopiť príležitosti, ktoré im poskytuje ich funkcia zriaďovateľa stredných odborných škôl. Cestou je spolupráca metodikov a správcov škôl s firmami hľadajúcimi vhodných pracovníkov na trhu práce. Jeden príklad ukazuje, že je to možné. Združenie automobilového priemyslu SR, Cech predajcov a autoservisov SR a samosprávne kraje majú spoločnú dohodu o podpore pilotných centier vo viac ako desiatke stredných odborných škôl na celom Slovensku.

Rozhodli sa zmeniť prípravu v týchto školách tak, aby kvalita absolventov zodpovedala potrebám firiem z automobilového priemyslu a na sekundárnom trhu služieb.

Slovensko má v rámci Európskej únie jednu z najvyšších mier dlhodobu nezamestnaných. Títo ľudia strácajú pracovné návyky a hrozí im, že ostanú až do konca aktívneho života zachytení v sociálnej sieti. Vo vyhľadávaní zamestnania sú pasívni. Viacerí zamestnávateľa z východného Slovenska v prieskume potvrdili, že hoci je v ich regióne nezamestnanosť na vysokej úrovni, pri obsadzovaní pracovných pozícií si nemajú z čoho vyberať. Upozorňujú, že sociálny systém sa zneužíva. Návodom, ako dostať dlhodobu nezamestnaných do pracovného procesu, je zvýšenie motivácie. Rozdiel medzi najnižšou čistou mzdou a sociálnou dávkou musí byť dostatočne atraktívny, aby primäl nezamestnaných hľadať si prácu a v zamestnaní vytrvať. Riešením by mohlo byť zvýšenie čistých miezd z najnižších zárobkov, a to odpustením odvodových povinností zo strany štátu.

Technológie kultivujú podnikateľské prostredie

Hoci najpálčivejšie problémy podnikateľov v regiónoch nájdeme v nedostatočnej infraštruktúre, chabo pracujúcich úradoch či na pracovnom trhu, obísť nemožno ani technológie. Dôvodom na to je, že práve tento pilier výsledkami najviac korešponduje s celkovým Indexom regionálneho podnikateľského prostredia. Týka sa to najmä technologickú vyspelosti a prílevu priamych zahraničných investícií. Inými slovami, v okresoch, kde sú zahraničné investície a s nimi spojená vysoká technologická vyspelosť, je podnikateľské prostredie najkvalitnejšie. Príčinnú súvislosť je určiť ťažko. Zahraniční investori s modernými technológiami prichádzajú tam, kde je dobré podnikateľské prostredie

a zároveň ak tam prídu, ekonomická klíma sa zlepšuje. Možno povedať, že tieto dva fenomény sa podporujú navzájom, čo dáva šancu do budúcnosti, že keď sa podarí pritiahnúť do okresu investora, zmení sa prostredie, čo zas bude lákať ďalších podnikateľov rozširovať aktivity.

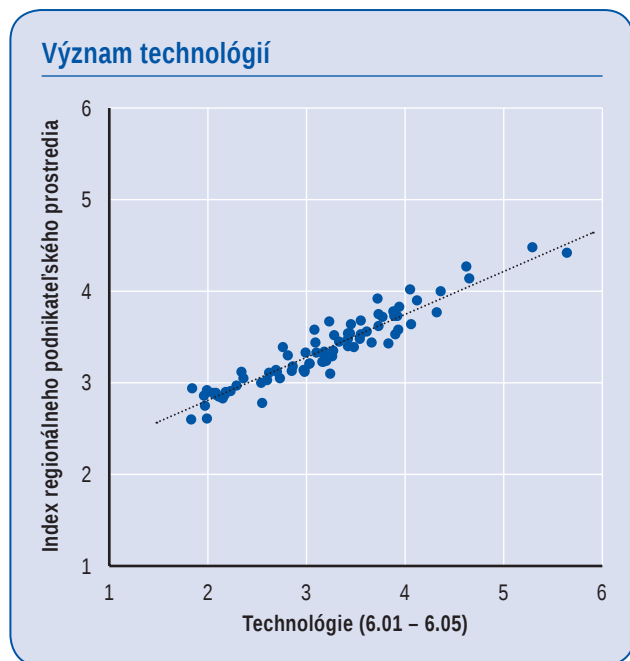
Keď v roku 2000 vstúpil do vtedajšej krachujúcej hutnickej fabriky VSŽ Košice americký koncern U.S. Steel, jednou z prvých starostí nového vedenia bolo nastolenie poriadku vo firemných financiách, obchodných vzťahoch, personálnej politike. Tento cielavedomý prístup sa stal prínosom nielen pre fabriku, ale pre celú východoslovenskú metropolu a región. Zahraničný akcionár priniesol novú firemnú kultúru, tú vyžadoval v obchodných vzťahoch od svojich obchodných partnerov, zamestnancov, športových klubov, samosprávy. Hoci vplyv jednej firmy na celkové prostredie netreba preceňovať, prostredie sa menilo a začali prichádzať ďalší investori, z čoho dodnes ťaží širšie okolie. V tomto môžu byť Košice príkladom pre regióny odľahlejšie od hlavného mesta. Impulz prišiel zvonku. Konštatovanie, že zahraniční podnikatelia, ktorí v prípade košickej oceliarne nahradili neschopných domácich, prinášajú na Slovensko novú priaznivú kultúru, sa nemusí hocikomu páčiť. Ale U.S. Steel v tomto nie je výnimkou, v krajine je podobných prípadov viac, čo dokazuje, že je to jediná správna cesta. Samozrejme, nemožno všetkých hádzat do jedného vreca, no potešením je, že popri cudzincoch vyrastajú na Slovensku podobne rozmýšľajúci domáci podnikatelia.

Centrálne vládne má v rukách nástroje, ako ovplyvniť príchod zahraničných investorov s modernými technológiami. V predchádzajúcom spomenutom prípade išlo o reprivatizáciu, oveľa viac sa v minulosti využívala priama privatizácia. Dnes je deväť desiatin podnikania na Slovensku v súkromných rukách, preto nastupujú iné ciele programy. Počas posledného desaťročia sa okrem privatizácie dominantne používali investičné stimuly. Kým prvá polovica tejto dekády sa vyznačovala pritiahnutím pilotných veľkých svetových hráčov, ako boli automobilky, v druhej polovici malo ísť o firmy so sofistikovanejšou výrobou a novátorskejšími technológiami. Zároveň podľa pôvodných zámerov vlády mali investori smerovať do zaostalejších regiónov. Opak bol však pravdou. V rokoch 2006 až 2010 polovica všetkých investičných stimulov v celkovej hodnote zhruba 600 mil. eur smerovala na vyspelé západné Slovensko, jedna tretina na stredné a iba necelých 20 percent na najvzdialenejšie východné Slovensko. Ešte horšie je, že sa podporovala väčšinou technologicky priemerná až veľmi jednoduchá výroba, napríklad výroba tehiel. V oblasti výskumu a vývoja boli podporené iba dva projekty z vyše osemdesiatich.

Ak chce dnes centrálna vláda ďalej využívať štátnu pomoc vo forme investičných stimulov, mala by s týmto nástrojom nakladať s prísnu regionálnou zameranosťou. Okrem toho, že noví zvýhodnení investori majú priniesť prácu do oblastí s najvyššou nezamestnanosťou, vstúpi

do prostredia s relatívne nízko rozvinutým trhom a najmenej budú škodiť hospodárskej súťaži. Druhým východiskom by malo byť sledovanie technologickej výhodnosti vstupujúcich investorov. Firmy by mali prinášať moderné technológie. Samozrejme predpokladom na to je existencia kvalifikovaných pracovníkov. Preto ruka v ruku s týmto procesom, alebo ešte lepšie v predstihu, by malo postupovať zvyšovanie vzdelanostnej úrovne, počítačovej a jazykovej gramotnosti, vzdelávania v perspektívnych odboroch. Tu už prichádza na rad úloha samosprávy, ktorá má dôležitú pozíciu v základnom a strednom školstve. Aj sama samospráva si musí vychovávať alebo angažovať schopných manažérov, lebo bez nich to nejde. Za doterajším príchodom silných investorov možno pri podrobnejšom pohľade vždy vidieť usilovných samosprávnych manažérov.

Najlepším lákadlom pre zahraničných investorov s novými technológiami sú všeobecne kvalitné podmienky na podnikanie. Tie namiesto individuálneho uprednostňovania vybraných zvýhodňujú všetkých, hlavne domácich investorov. A tí budú pre vývoj ekonomiky stále dôležitejší, lebo zahraniční sú len prvým veľkým impulzom.

Štát nie je všemocný, samosprávy s ním musia spolupracovať
Slovenskom sa tiahne hranica rozdeľujúca okresy na západe a severe s relatívne vyššou pozornosťou štátu od zvyšných na juhu a východe, kde je pozornosť nedostatočná. Hlavné príčiny sú dve. Za synonymum pozornosti centrálnej vlády sa považuje ústretovosť pri budovaní cestnej infraštruktúry. V okresoch s existujúcimi alebo budovanými diaľnicami a rýchlostnými cestami je spokojnosť vyššia, inde je naopak nižšia. Osobitným fenoménom je národnostný problém. Respondenti z južných z okresov s významným podielom občanov maďarskej národnosti upozorňujú, že v Bratislave sa

hľadá na nich inak ako na oblasti s čisto slovenským osídlením. Vláda je k nim menej ústretová, smeruje sem menej prostriedkov zo štátneho rozpočtu. Hoci ide často o subjektívne názory, varovné sú hlasy respondentov upozorňujúcich na absurdnosť diskriminácie, lebo tá zasahuje všetko obyvateľstvo v týchto oblastiach, bez ohľadu na národnostný pôvod.

Až na tretie miesto sa dostáva otázka vzdialenosti regiónu od centra. Trpia ňou najmä vzdialené východoslovenské okresy, často však iba pre nevyhovujúce dopravné spojenie či absenciu svojich rodákov v centrálnych inštitúciách v Bratislave. Vysokému vnímaniu uprednostňovaniu Bratislavy a okolitých krajov určite prispela politika vlády v rokoch 2006 až 2010, keď investičné stimuly lákajúce investorov zakotvili dominantne v západnej polovici Slovenska. Pritom pôvodne mali priniesť zamestnanosť do najzaostalejších východných oblastí. Centrálna vláda a štátne inštitúcie by mali mať rovnaký meter na všetky okresy. Príčin, prečo tak nekonajú, je viacero, stačí spomenúť nepriaznivú, excentrickú polohu hlavného mesta či nevhodné delenie krajiny na okresy a kraje úzmenosprávnou reformou z 90. rokov 20. storočia. Ťažko sa vláde rovnako hľadá na okresy Prešov a Medzilaborce, keď je medzi nimi 14-násobný rozdiel v počte obyvateľov. Zmeniť hlavné mesto je nereálne a nové územnosprávne členenie nie je otázkou dňa, preto treba hľadať schodnejšie cesty.

Inklinovanie k hlavnému mestu je v slovenskej spoločnosti hlboko zakorenené, preto treba vytvoriť podmienky, aby sa Bratislava okresom čím viac priblížila – cez fyzické, cestné spojenie, elektronickú komunikáciu, spravodlivú finančnú decentralizáciu. Osobitnú pozornosť si zaslúžia cielené podporné programy pre zaostalejšie oblasti. Patria sem hlavne eurofondy, ktoré slúžia v Európskej únii na vyrovnávanie regionálnych rozdielov. Toto poslanie by sa malo naplno uplatniť na Slovensku, ktoré má v Bratislave a Trnavsku jeden z najvyspelejších regiónov a vo východoslovenských okresoch jeden z najzaostalejších v celej Európe. Pri eurofondoch sa od vlády očakáva dôsledné uplatnenie pozitívnej diskriminácie, teda priškrtenie tokov do vyspelých častí krajiny a ich cielené a nárokovateľné čerpanie v najmenej rozvinutých. Niektoré okresy sú také slabé, že ich rozchýbe len posilňujúca eurofondová injekcia. Nárokovateľnosť čerpania eurofondov v stanovenom odstupňovanom pomere by mala byť viazaná na určité oblasti, ktorých hranice by stanovila vláda po diskusii so samosprávami. Efektívnosť čerpania prostriedkov by sa dala maximalizovať uplatňovaním princípu projektového manažmentu. Úloha samospráv by spočívala v spolupráci s podnikateľmi vo vypracúvaní rámcových projektov, ktoré by súperili v konkurencii miestnych regionálnych súťaží. Ak by sa dôsledne uplatňoval takýto model, zanikli by mnohé podozrenia z regionálnej či národnostnej diskriminácie.

Mnohí obyvatelia regiónov si spájajú pozornosť vlády s udeľovaním investičných stimulov vybraným

veľkým investorom, zväčša zo zahraničia. Po etablovaní veľkých zvýhodnených firiem z automobilového a elektrotechnického priemyslu na západnom Slovensku možno ešte existuje priestor na pritiažnutie veľkých investorov do strednej a východnej časti Slovenska. Oveľa lepšou pomocou by však bolo plošné skvalitňovanie podnikateľského prostredia na celom území. Hoci by dopady boli na všetkých rovnaké, dôsledky by mohli byť priaznivejšie pre menej rozvinuté regióny. Potvrdzujú to odpovede respondentov, ktorí v týchto častiach krajiny oveľa viac volajú napríklad po znížení odvodov alebo potlačení korupcie ako podnikatelia na vyspelom západe.

Sila regiónov je v objavení konkurenčných výhod

Slovensko je síce malé, no vždy v ňom budú regionálne rozdiely. Zmysel ich vyrovnávania nie je vo vytvorení homogénnej štruktúry štátu, ale v zachovaní rozmanitosti. Ide skôr o vyrovnanie sa regiónov s vlastnými možnosťami. Je isté, že vo Svidníku nikdy nebude taký rozvinutý priemysel ako v Trnave a že v Čadci sa nebude pestovať pšenica ako v Nových Zámkoch. Dôležité je, aby každý región využíval svoje prírodné a ľudské možnosti, aby v ňom žili spokojní obyvatelia. Niekde sa môže dať priemyslu, inde má navrch poľnohospodárstvo alebo cestovný ruch. Napokon jedným zo zmyslov európskych agrodotácií je zachovať poľnohospodársku výrobu a vidiecky ráz krajiny v lokalitách, kde si to ľudia prajú.

Práve pod vplyvom novej vlny industrializácie Slovensko mení svoju tvár. Priemysel ustupuje napríklad z Oravy a sťahuje sa intenzívnejšie na Považie či do Nitry. Zaniká poľnohospodársky ráz krajiny vo vyšších nadmorských polohách, pasienky sa menia na lúky, lúky zas na lesy. Málokto si to uvedomuje, ale lesov je dnes na Slovensku viac ako bývalo v minulosti. Ťažko predvídať, ako sa bude meniť tvár krajiny na východe či juhu krajiny. Z Bukovských lesov na severovýchode Slovenska sa azda stane vyhľadávaná turistická destinácia, kam budú chodiť urbanizovaní Európania za poslednými zvyškami divočiny. Možno sa v nasledujúcich rokoch dopyt po pitnej vode v strednej Európe zvýši natoľko, že Žitný ostrov sa premení na uzavretú, chránenú enklávu bez používania hnojív, len aby sa zaručila vysoká kvalita draho predávanej komodity.

Dôležité je, aby centrálna vláda a samosprávy vytvorili v regiónoch Slovenska také podmienky na podnikanie, že tie nájdu svoje konkurenčné výhody a začnú z nich ťažiť. Azda si to vyžiada prechodné regulačné opatrenia, ale tie sú v období zmien, akými prechádza Slovensko, pochopiteľné.

Rozvojové stratégie okresov

Nasledovná časť sumarizuje kľúčové fakty a odporúčania pre všetky slovenské okresy. Okresy sú rozdelené podľa im prislúchajúcich samosprávnych krajov, ktoré sú zoradené od západu na východ.

Bratislavský samosprávny kraj

Najhustejšie obývaný kraj na Slovensku je osobitný tým, že sa skladá iba z piatich bratislavských mestských okresov a troch najbližších západoslovenských okresov. V indexe regionálneho podnikateľského prostredia obsadili bratislavské okresy prvých päť pozícií. Ďalšie dva okresy sa umiestnili v prvej desiatke rebríčka a zvyšný pezinský obsadil 21. priečku. Výsledky potvrdzujú, že región hlavného mesta má na Slovensku najatraktívnejšie podmienky na podnikanie. I keď záverečné hodnoty skreslila skutočnosť, že v Bratislave má sídlo mnoho firiem pôsobiacich celoštátne, tento kraj nepochybne ťaží z vysokej koncentrácie obyvateľstva – najvyššej v rámci Slovenska, širokého prístupu k vzdelaniu, dostupnosti kvalitnej infraštruktúry, ale i blízkosti centrálnych úradov. Významnú úlohu zohráva neďaleká poloha Bratislavy a okolia k najvyspelejšiemu susedovi Rakúsku. Na atraktivnosti kraja nič nemení skutočnosť, že v oblasti miestnej verejnej správy a legislatívy sa bratislavské okresy pohybujú na chvoste rebríčka. Dostatočne to prevažujú popredné pozície v subindexoch ekonomická aktivita, technológie a infraštruktúra, vzdelávanie a ľudské zdroje.

Okres **Bratislava I** vďačí za 2. miesto v Indexe regionálneho podnikateľského prostredia svojej výhodnej polohe – vôbec najatraktívnejšej na Slovensku, nízkej nezamestnanosti – vnímanej pozitívne i podnikateľmi, kvalite dostupnej a vzdelanej pracovnej sily a perspektíve ďalšieho vývoja. To sú prednosti hlavného mesta, v srdci ktorého tento okres leží. Čelná pozícia okresu v rámci Slovenska na druhej strane vyvoláva v podnikateľoch vysoké očakávania skvalitňovania podnikateľského prostredia. Za najväčšie bariéry ďalšieho rozvoja považujú neuspokojivú prácu úradov, prejavujúcu sa byrokraciou a prietahmi v konaniach, neplnením úloh úradov, nízkym stupňom elektronickej komunikácie. Citlivo vnímajú výskyt korupcie, slabú vymožitelnosť práva na miestnom súde. Firmy so sídlom v centre hlavného mesta sa stretávajú s problémami spojenými s vysokými mzdovými nárokmi uchádzačov o zamestnanie. To pravdepodobne vyplýva z hojnosti pracovných príležitostí vo vysoko konkurenčnom prostredí. Podnikatelia z centra Bratislavy sa viac ako iní sťažujú na slabú výkonnosť štátnych inštitúcií, prechmaty vo verejnom obstarávaní, ale napríklad aj na nedostatočnú infraštruktúru, ktorá nesúvisí s poddimenzovanými kapacitami a ich kvalitou, ale skôr s vysokou koncentráciou dopravy v hlavnom meste. Toto

býva vo svetových metropolách obvyklé. Úrady štátnej správy a samosprávy by mali Bratislavčanom vychádzať v ústrety stále väčším uprednostňovaním elektronickej formy komunikácie. K odbúraní byrokracie by pomohlo vzájomné prepojenie úradov, napríklad daňových a sociálnych, aby podnikatelia nemuseli duplicitne komunikovať. Ďalšie zvýšenie konkurencieschopnosti bude úzko súvisieť so skvalitnením centrálnej štátnej správy, mestskej samosprávy a fungovaním hlavného mesta. Centrum Bratislavy bude musieť v budúcnosti zvládnuť špecifický problém, ktorým je starnutie obyvateľstva. V indexe starnutia sa okres ocitol na poslednom mieste zo všetkých 79 hodnotených. Centrálny bratislavský okres by sa v budúcnosti nemal uzatvárať do seba, ale otvoriť sa prípadnej migrácii. S perspektívou ďalšieho rozvoja musí myslieť na podporu mladých rodín a zatraktívnenie bývania pre ľudí v produktívnom veku.

Okres **Bratislava II**, juhovýchodná štvrť mesta zahŕňajúca Ružinov, Podunajské Biskupice a Vrakuňu, je víťazom indexu regionálneho podnikateľského prostredia, keď sa dostala na jeho úplný vrchol. Keď sa pozrieme na štruktúru indexu, zistíme, že z ôsmich pilierov je na tom na Slovensku najlepšie v dvoch – v ekonomických výstupoch a v infraštruktúre. Podniky sídlia v tomto okrese majú najväčšiu produktivitu zamestnancov a najvyššiu ziskovosť na Slovensku. Pri pohľade na ďalšie konkurenčné výhody vyniká v polohe okresu, pozitívne vnímanej nízkej nezamestnanosti, migrácii pracovnej sily a v kapacite na ďalší rozvoj. Podobne ako sused v centre Bratislavy musel aj tento okres nazbierať dostatočnú zásobu bodov v iných pilieroch, aby ho neutopil pilier legislatíva, kde sa spomedzi 79 slovenských okresov umiestnil až na 71. mieste. Za nevyhovujúcou legislatívou sú hlavne miestne dane a ich vysoké sadzby. Podnikatelia sú pritom nespokojní s hospodárením samosprávy, ktorú označujú za najväčšiu prekážku na ďalší rozvoj. V desiatke bariér sa úrady ohýbajú na ďalších šiestich miestach. Ide o nepriaznivý vplyv úradov na podnikanie, chýbajúcu elektronickej komunikáciu, slabú dostupnosť informácií, byrokraciou a prietahy v konaniach a korupciou. Keď k tomu priradíme nespokojnosť s prácou súdov, potom sú hlavné prekážky pomenované jednoznačne. Ak sa chce tento bratislavský okres v prístupe k podnikaniu zlepšovať, musí prehodnotiť prácu inštitúcií. Toto odporúčanie platí pre samosprávu, štátnu správu i súdnictvo. Respondenti prieskumu navrhujú úplne odpolitizovať úrady, teda že by všetci štátni zamestnanci mali zákaz členstva v politických stranách. Otázka je, či je takáto požiadavka reálna, ale potlačenie politického rozhodovania by bolo určite na prospech. Samospráva by mala viac slúžiť občanom a miestnym podnikateľom, pričom politické záujmy v zastupiteľstve by mali ostať druhořadé. Tento okres potrebuje transparentné hospodárenie a zlepšenie komunikácie úradov s občanmi.

Okres **Bratislava III** sa umiestnil v indexe na 4. mieste. Podarilo sa mu to vďaka dobrým výsledkom v oblasti ekonomických aktivít, technológií a infraštruktúry, ľudských zdrojov a vzdelávania. Prírodné podmienky na podnikanie v tejto severovýchodnej časti Bratislavy, ktorá zahŕňa Nové Mesto, Raču a Vajnory, sú vôbec najlepšie na Slovensku. Táto časť hlavného mesta sa môže pýšiť i turistickou atraktívnosťou, keď v celoslovenských pomeroch obsadila tretiu priečku. Bronzovú priečku v celkovom rebríčku, ale tentoraz od konca, zaznamenala Bratislava III v spokojnosti s prácou miestneho súdu. Práve slabo fungujúce súdnictvo je najväčšou bariérou podnikania v tomto okrese. Úrady všeobecne zle vplývajú na podnikateľské prostredie, neplnia dostatočne svoje úlohy, nekomunikujú elektronicky, sú byrokratické, prepadávajú korupcii. Do desiatky najväčších bariér tohto okresu sa dostala nedostatočná ochrana súkromného vlastníctva, čo môže súvisieť s organizovaným zločinom. Napriek tomu, že táto časť Bratislavy má výborné prírodné podmienky na podnikanie, chýbajú jej voľné pracovné pozície v priemysle a službách. Podnikatelia sa nazdávajú, že tento okres i bratislavský región by nemal byť znevýhodňovaný v prístupe k eurofondom, lebo tamojšie firmy poskytujú prácu aj ľuďom z ostatných častí Slovenska. O tom sa dá polemizovať, pretože možnosti získania kapitálových zdrojov sú v Bratislave oveľa výhodnejšie ako napríklad v Bardejove. Čistým riešením v záujme udržania lokálnej konkurencie na trhu by zo strany centrálnej vlády bolo stanovenie jednoznačných pravidiel, do ktorých regiónov bude pomoc z eurofondov smerovať a do ktorých nie. Treba brať do úvahy, že eurofondy sú prioritne určené na vyrovnávanie regionálnych rozdielov, a pritom hlavné mesto a blízke okolie sú najvyspelejšie. Tretí bratislavský okres, podobne ako predchádzajúci, potrebuje skvalitniť prácu miestnej samosprávy. Podnikateľom i bežným občanom by pomohlo, keby úrady začali cielene budovať systém elektronickej komunikácie, vrátane jeho maximálneho využitia vo verejnom obstarávaní.

Okres **Bratislava IV** obsadil v rebríčku 3. pozíciu. V ľudských zdrojoch je najlepší na Slovensku, vo vzdelávaní druhý, v ekonomickej aktivite, v technológiách a infraštruktúre tretí. Za vôbec najväčšiu výhodu okresu, zahrňujúceho severozápadné mestské časti Karlova Ves, Dúbravka, Lamač, Záhorská Bystrica, Devín a Devínska Nová Ves, sa považuje jeho výhodná lokalizácia. Bratislava IV má najväčšiu dynamiku trhu práce na Slovensku a sú tu najmenšie ťažkosti s dlhodobou nezamestnanými. Podobne ako pri predchádzajúcom okrese najväčšia nespokojnosť vládne s prácou okresného súdu. Potom prichádzajú na rad problémy s úradmi – plnenie ich úloh, ich poddajnosť korupcii, byrokracia a prietahy v konaní, ťažkopádna komunikácia s nimi, navyše s absenciou elektronickej formy. Firmy by napríklad privítali zjednodušenie administratívy pri využívaní nehnuteľnosti na podnikanie. Respondenti prieskumu volajú po propodnikateľských úradníkoch na všetkých

úrovniah štátnej správy a samosprávy. Riešením by bol prístup, aby úradníci boli pozitívne motivovaní nielen za vyrubovanie pokút, ale aj za ústretový prístup, ktorý pomôže rozvinúť investície, zamestnať nových pracovníkov. Vysoko, na štvrté miesto medzi desiatkou bariér, sa dostala ochrana súkromného majetku, čo môže byť signálom existujúceho zločinu a nedostatočnej práce polície. To je výzva na zlepšenie pre samosprávu a pre centrálnu vládu. Bratislavskí podnikatelia v tomto okrese sa sťažujú na vysoké miestne dane. Tie sú síce na celom území Bratislavy porovnateľne vysoké, ale pri rozvinutom konkurenčnom prostredí v hlavnom meste môže byť rozdiel medzi miestnymi sadzbami jedným z dôvodov podnikateľov premiestniť svoj podnik do susedného okresu. Samospráva tohto okresu by sa popri skvalitnení práce úradov mala zamerať na zvýšenie úrovne bezpečnosti a verejného poriadku. Slabá ochrana súkromného majetku môže viesť k vzrastu zločinnosti a šedej ekonomiky, čo môže mať negatívny dopad nielen na podnikateľov, ale i na obyvateľov celého okresu.

Okres **Bratislava V** si priniesol s názvom aj pozíciu do indexu, keď v ňom obsadil 5. miesto. Ide o najľudnatejší okres v Bratislave, ktorý leží na juhozápadnom brehu Dunaja a zahŕňa mestské časti Petržalka, Čunovo, Jarovce a Rusovce. Územie hraničí s Maďarskom a Rakúskom. Táto poloha prináša okresu výhodu, je atraktívna na podnikanie a vytvára predpoklady na budúci rozvoj. Ďalšími výhodami sú pozitívne vnímanie nízkej nezamestnanosti, úroveň technológií a vzdelania. Na pravom brehu Dunaja sa podnikanie považuje za vysoko ekologické a znečistenie ovzdušia za najmenšie zo všetkých slovenských okresov. Problémy Bratislavy V sa veľmi podobajú na tie, ktoré dominujú v ostatných častiach hlavného mesta. Slabo pracuje okresný súd, vplyv činnosti úradov na podnikanie je negatívny, korupcia je rozšírená. Hoci sa ako nebezpečné vníma úplatkárstvo medzi súkromnými podnikmi aj v iných častiach Bratislavy, v tomto okrese sa dostalo medzi bariérami na piate miesto, čo signalizuje všeobecnú rozšírenosť tohto neduhu. Ďalším špecifikom v bratislavských pomeroch je vysoko vnímaná nebezpečnosť dopadu šedej ekonomiky na podnikanie. Centrálna vláda by mala vyvinúť úsilie na zvýšenie vymožitelnosti práva, hlavne skvalitnením práce súdov. Potom sa dá očakávať, že klesne rozsah šedej ekonomiky a majetkovej trestnej činnosti. Obyvatelia v Petržalke a ďalších pravobrežných častiach si vedia predstaviť lepšiu cestnú infraštruktúru. Súvisí to s prekonávaním rieky po cestách na druhý breh. Hlavné mesto čaká rekonštrukcia alebo výstavba ďalšieho mostného spojenia. Infraštruktúra je dobrým príkladom, ako mestské časti na ľavom a pravom brehu Dunaja spájajú spoločné záujmy. Vplyv na ďalší vývoj podnikania v Bratislave bude mať naďalej najvyššie vedenie hlavného mesta a jeho zastupiteľstvo, ktoré stanovuje zo svojej pozície niektoré zásadné pravidlá hry. Tento okres, podobne ako Bratislava IV, má zvýšené riziko nárastu zločinnosti, k čomu nepochybne prospieva

veľký rozsah anonymných sídlisk. Samospráva je preto postavená na slovenské pomery pred špecifické úlohy a mala by sa ich snažiť riešiť v súčinnosti s miestnymi podnikateľmi. Pomôcť môže zlepšenie práce štátnej a miestnej polície.

Okres **Malacky** obsadil v indexe výborné deviate miesto. Malacky sú okresom priamo susediacim na juhu s Bratislavou. Toto susedstvo s najväčším slovenským administratívnym a priemyselným centrom im prináša viacero výhod. Napríklad technologický park Záhorie – Eurovalley pri Malackách a Plaveckom Štvrtku možno považovať prakticky za súčasť Bratislavy. Tu sa koncentruje nosná časť podnikateľského sektora – ťažký priemysel, napojený hlavne na automobilovú výrobu. Okres však neťaží iba zo svojej výhodnej polohy, ktorá ho zaraďuje na deviate najlepšie miesto na Slovensku. Technológie v okrese sa považujú za desiate najvyspelejšie na Slovensku. Úplne najvyššie je okres v dostupnosti potrebných materiálov a služieb. Malacky pritom majú značný rozvojový potenciál, siedmy najvyšší na Slovensku. Vdačiť za to môžu podpore podnikateľského prostredia, ktoré sa za posledné roky skvalitnilo v celej krajine najviac. Pomerne vysoko hodnotená je úroveň miestnych ľudských zdrojov. Napriek rastu kvality podnikateľského okres trpí nedostatočnou prácou miestnych úradov. Kritizovaná je byrokracia a prieťahy v konaniach na úradoch. Tu je v celoslovenských pomeroch dokonca piaty od konca. Komunikácia je nedostatočná a dostupnosť potrebných údajov nízka. Podnikatelia by privítali viac možností komunikovať s úradmi elektronicky. Nespokojnosť je s prácou okresného súdu. Napriek tomu, že okres má nadpriemerné kapacity ľudských zdrojov, podnikateľom sa žiada viac prepojiť odborné školy s trhom práce. Malacky, podobne ako Bratislava, pociťujú nedostatok voľnej pracovnej sily. Okres Malacky má do budúca veľký potenciál, a to nielen vďaka blízkosti k hlavnému mestu, ale i vďaka priamemu kontaktu s vyspelým Rakúskom. Podnikateľské prostredie je tu nadpriemerne rozvinuté, ale ďalej ho trápia všeobecné problémy Slovenska – haprovanie súdov, nedostatočná funkčnosť úradov a užšie previazanie vzdelávania s potrebami zamestnávateľov. Okres by sa mal zamerať na podporu školstva, ktoré by bolo schopné dodávať vhodných pracovníkov pre vlastné potreby, ale aj pre blízku Bratislavu. Dôležitá bude súčinnosť s vedením bratislavského kraja, ktoré spravuje stredné odborné školy.

Okres **Pezinok** skončil v indexe na 21. mieste, teda najhoršie z bratislavského kraja. Môže za to hlavne najslabšia infraštruktúra v kraji. Ciest prvej triedy je málo a navyše sú vysoko zaťažené. V infraštruktúre obsadil v celoslovenskom porovnaní dokonca až 58. pozíciu. Malokarpatský okres má pritom výbornú polohu. Disponuje kvalitnou poľnohospodárskou pôdou, vinicami a leží medzi dominantnou Bratislavou a vyspelým trnavským okresom. Ľudia v okrese sú ochotní sťahovať sa, čo však môže súvisieť nielen s

migráciou za prácou, ale aj s postupným usadzovaním sa pôvodných obyvateľov Bratislavy v okolitých obciach. V Pezinku je nízka nezamestnanosť, vysoká konkurencia služieb a nadpriemerná úroveň vzdelania. Hlavným problémom okresu je podľa miestnych podnikateľov nízka vymožitelnosť práva na okresnom súde. V tomto indikátore je Pezinok až na chvoste šiestej desiatky na Slovensku. Podnikatelia si všeobecne ťažkajú na malý záujem štátu a štátnych inštitúcií o okres, s čím môže súvisieť spomínaná nespokojnosť s prácou súdov. Pritom z Pezinka je do Bratislavy bližšie ako z ktoréhokoľvek iného okresného mesta. Ako sme už spomínali, podnikatelia sa sťažujú na nedostatočnú kvalitu cestnej infraštruktúry, čo môže súvisieť s preplnenosťou komunikácií v blízkosti hlavného mesta. Takéto ponosy bývajú v blízkosti európskych metropol časté. Rovnako ako v susedných okresoch sa im nepozdáva práca miestnych úradov, ktoré majú negatívny vplyv na podnikanie. Sadzby miestnych daní vnímajú obyvatelia ako privysoké. Osobitným problémom okresu je rozbužnosť šedej ekonomiky a nedostatočná ochrana súkromného majetku. Tieto dve veci s veľkou pravdepodobnosťou súvisia a ich spoločným menovateľom bude nadpriemerná zločinnosť a nespokojnosť s prácou miestnej a štátnej polície. Pezincania by ocenili, keby sa o nich začali viac zaujímať centrálné inštitúcie, či už pri skvalitnení práce súdu, budovaní cestnej infraštruktúry či posilnení práce polície. Pri ďalšom rozvoji by mohol výrazne pomôcť Bratislavský kraj, ktorý by sa mal vo svojej činnosti zameriavať hlavne na tri mimobratislavské okresy. Sami obyvatelia Pezinka a okolia by mali vytvoriť dostatočný tlak na svoje zastupiteľstvá, aby ich úrady pracovali k ich spokojnosti. Od centrálnej vlády sa očakáva hlavne nastolenie poriadku v súdnictve.

Okres **Senec** sa môže hrdiť 7. miestom v indexe. Pred Senec sa dostali len nadpriemerne vyvinuté bratislavské časti a vyspelá Trnava. Má vynikajúcu cestnú sieť. Možno i s tým súvisí, že obyvatelia sú vo zvýšenej miere ochotní cestovať za prácou. Nezamestnanosť je v okrese na mimoriadne nízkej úrovni a tak ju vnímajú aj podnikatelia. S úrovňou vzdelania je relatívna spokojnosť. V priemysle a službách panuje vysoká konkurencia. Podnikateľské prostredie sa v posledných rokoch pozitívne mení, hoci spokojnosť s prácou miestnych úradov nie je vysoká. V seneckom okrese sa veľa stavia, v stavebnej produkcii sa dostal dokonca na prvé miesto na Slovensku. Medzi nedostatkami okresu napriek tomu čnejú dve veľké bariéry. Prvou je nespokojnosť s prácou okresného súdu, rovnako ako v susednom Pezinku. Druhou je obmedzená dostupnosť voľnej pracovnej sily. Senčania sa ďalej sťažujú na nedostatočnú ochranu súkromného majetku, pričom pripúšťajú rozšírenú mieru korupcie medzi súkromnými podnikmi. To môže súvisieť s bužnením organizovaného zločinu, s ktorým sú problémy rovnako v ďalších bratislavských a pribratislavských okresoch. Senčania sú nespokojní s prácou úradov, ktoré podliehajú korupcii a

uplatňujú byrokratické prístupy. Hoci Sencu by mohol závidieť postavenie takmer hociktorý iný slovenský okres, je tu čo zlepšovať. Prácu súdu občania asi priamo neovplyvnia, ale mali by využívať všetky prostriedky, napríklad aj spolu s Pezincanmi, aby centrálna vláda túto neprijateľnú situáciu riešila. Senčania by mali skvalitniť prácu vlastných úradov prijatím transparentných a efektívnych metód a cieleným odstraňovaním korupcie. To isté by mala vykonať vláda v miestnych štátnych inštitúciách. Ak chce okres zvýšiť dostupnej pracovnej sily, asi mu neostáva nič iné, iba ešte intenzívnejšie podporovať migráciu obyvateľstva a ich usadzovanie na vlastnom území. Samospráva sa musí zamyslieť napríklad zatraktívením bytovej výstavby v okrese.

Trnavský samosprávny kraj

Trnavský kraj obopína ako kotva najvyspelejší bratislavský kraj. Ťaží zo svojej blízkosti k hlavnému mestu a zároveň z kontaktu s maďarským a českým pohraničím. Kým rozhodujúca je blízkosť Bratislavy, ekonomickú vyspelosť podporuje susedstvo s priemyselne vyspelou oblasťou maďarského Gyóru či moravského Slovácka. Kraj má zároveň najlepšie poľnohospodárske podmienky na Slovensku, na jeho území je najväčší zásobník pitnej vody v strednej Európe. Koncentruje sa tu veľká časť obyvateľov Slovenska, ktorá je kvalifikovaná a nadpriemerne ekonomicky aktívna. Index regionálneho podnikateľského prostredia potvrdzuje, že podmienky na podnikanie sú tu po Bratislave v priemere najlepšie na Slovensku, hoci výsledky nie sú jednoliate. Dominuje okres Trnava, nasledovaný susedmi z Hlohovca, Piešťan a Galanty. Okrajové okresy sú na tom slabšie, až na Skalicu ťažiacu zo svojej historickej previazanosti s neďalekou vyspelou Moravou. Žiaden z okresov kraja neskončil v indexe horšie ako na 30. mieste. Prednosťou kraja je vysoká ekonomická aktivita, využívanie moderných technológií, kvalitné ľudské zdroje a až na južné okresy nadpriemerná infraštruktúra. Kraj stagnuje v kvalite verejnej správy, pokrívka v úrovni legislatívy a zaostáva v kvalite vzdelávania.

Okres **Dunajská Streda** sa umiestnil v Indexe regionálneho podnikateľského prostredia na 25. mieste. Hoci tento okres susedí priamo s Bratislavou, má iný ráz ako Senec alebo Malacky. Veľký význam zohráva poľnohospodárstvo, lebo okres leží na úrodnom Žitnom ostrove. Napriek tomu blízkosť hlavného mesta pomáha, nezanedbateľné sú i cezhraničné vzťahy so susednou časťou Maďarska s priemyselným mestom Győr. Preto je hlavnou konkurenčnou výhodou tohto okresu jeho poloha. Ďalšou prednosťou je podľa názoru respondentov spravodlivosť výberu zamestnancov vo firmách. Je to ojedinelá výhoda, v celoslovenskom rebríčku tohto indikátora skončil okres na piatom mieste. Dunajskú Streda pomerne vysoko vyniesli indikátory s názvami dostupnosť potrebných materiálov a služieb a migrácia kvalifikovanej pracovnej sily. Podnikatelia oceňujú, že

podmienky na podnikanie sú v okrese dobré, pričom zlepšenie nastalo za posledné roky. V dunajskostredskom okrese je drvivá väčšina obyvateľov maďarskej národnosti, ktorí si uplatňujú nároky v jazykovej oblasti. V reakciách respondentov prieskumu sa prejavuje nespokojnosť s uplatňovaním národnostných požiadaviek, ale hlavne s nedostatočnou infraštruktúrou, ktorú žiadajú od vlády zmeniť. Podľa názorov miestnych obyvateľov je najväčšou bariérou na podnikanie práve nízky záujem štátu a štátnych inštitúcií o okres. Druhou najväčšou prekážkou je nedostatočná práca okresného súdu, čo je typické pre okresy v regióne hlavného mesta. Ďalšie problémy sa prejavujú v dostupnosti pracovnej sily, ktorá má navyše privysoké mzdové očakávania. Pritom nezamestnanosťou patrí okres k priemerným na Slovensku. Podnikatelia sa sťažujú na slabú ochranu súkromného majetku, vidia väčšie možnosti v oblasti cestovného ruchu a kritizujú prácu miestnych úradov. Z hľadiska uvedených predností a bariér by bolo vhodné, aby centrálna vláda venovala väčšiu pozornosť celkovému rozvoju okresu. Týka sa to najmä budovania infraštruktúry zameranej na kvalitnejšie cestné dopravné spojenie a podpory cestovného ruchu. Okolie Dunaja poskytuje príťažlivé možnosti na rozvoj turistických aktivít, pričom príkladom môže byť využívanie veltoku v Maďarskej republike. Do budúcnosti sa nemožno spoliehať na migráciu pracovnej sily do Maďarska, hoci tá bude vďaka neexistujúcej jazykovej bariére stále zohrávať významnú úlohu v zamestnanosti obyvateľov okresu. Z hľadiska celoslovenského významu stále nie je dostatočne využitý potenciál zásobníka pitnej vody, ktorý je ojedinelý v strednej Európe.

Okres **Galanta** skončil v indexe na 18. mieste. Možno ho charakterizovať ako propodnikateľský okres, čo dosvedčuje, že jeho najväčšou výhodou je všeobecne pozitívne vnímanie nízkej nezamestnanosti. Galanta má výbornú polohu, leží na úrodnej pôde s rozvinutým poľnohospodárstvom, a pritom dokáže priťahovať významné, technologicky zdatné firmy. Miestny kórejský Samsung s výrobným závodom, distribučným a logistickým centrom patrí k najdôležitejším investorom na Slovensku. Okres má kvalitnú infraštruktúru, hlavne cestnú, kde mu patrí v celoslovenskom porovnaní piate miesto. Bariéry ďalšieho rozvoja podnikateľského prostredia sú v Galante z celoslovenského pohľadu špecifické. Podnikatelia si ťažkajú na nižšiu disciplínu a pracovitost zamestnancov, nepriaznivý dopad výšky minimálnej mzdy na podnikanie a napokon na slabú dostupnosť voľnej pracovnej sily. Súvisí to s nízkou nezamestnanosťou, kde patrí Galante deviata najlepšia pozícia na Slovensku. Popri nespokojnosti s prácou miestnych úradov sú ďalšími varovnými signálmi ponosy podnikateľov na dopad šedej ekonomiky na podnikanie a obavy o bezpečnosť súkromného majetku. To je signálom, že v okrese sa darí organizovanému zločinu, čo dosvedčujú aj policajné hodnotenia. Preto je jednou z hlavných úloh centrálnaj vlády voči okresu zaistenie bezpečnosti obyvateľov a eliminovanie zločinnosti.

Rovnako by sa k potieraniu neduhu mali postaviť miestne úrady. Po nedávnej významnej cieľovej podpore centrálnej vlády zameranej na prítiahnutie kórejského investora okres už nepotrebuje žiadne špeciálne stimuly, stačí, ak štát bude plošne zlepšovať podnikateľské prostredie. V Galante padne toto úsilie na úrodnú pôdu, lebo obyvatelia v okrese sú podnikaví. Miestne úrady by mali k zlepšeniu podmienok na podnikanie prispieť skvalitnením svojej práce. Respondenti prieskumu volajú hlavne po zlepšení komunikácie, najlepšie v elektronickej forme. Privítali by menšie zataženie miestnymi daňami, čo je v plnej kompetencii samosprávnych zastupiteľstiev. Tieto požiadavky by mali byť vypočítané. Pomôcť rozvoju podnikania môžu banky, ktorých zastúpenie v okrese je vzhľadom na posledný rozvoj nedostatočné.

Okres **Hlohovec** uzatvára v indexe prvú desiatku najlepších okresov. Má vynikajúcu polohu, leží v oblasti s najrozvinutejším priemyslom a poľnohospodárstvom na Slovensku, má nadpriemerné dopravné spojenie. Respondenti prieskumu potvrdzujú vysokú úroveň konkurencie v priemysle a spoľahlivosť obchodných partnerov. Oceňujú ochotu ľudí cestovať za prácou, vidia výhody v prepojení odborných škôl s trhom práce. Okres sa môže hrdiť tým, že v celoslovenskom hodnotení pociťuje najmenšie dopady šedej ekonomiky na podnikanie. Na druhej strane si však podnikatelia ťažkajú, že korupcia je v biznise prítomná. Ešte citlivejšie posudzujú vplyv korupcie na rozhodnutia úradov, čo je vôbec najväčšia bariéra zlepšovania podnikateľského prostredia. Negatívne pozerajú na vplyv činnosti úradov na podnikanie, byrokraciu a prieťahy na úradoch, ťažkajú si na nízku úroveň komunikácie s nimi a slabú dostupnosť informácií. Za nedostatočnú považujú ochranu súkromného majetku – tejto bariere priradili druhé miesto medzi najväčšími. Treťou je slabá dostupnosť pracovnej sily, čo súvisí s vysokou ekonomickou aktivitou prejavujúcou sa nízkou mierou nezamestnanosti. Hoci Hlohovec patrí medzi najmenšie a najhustejšie obývané okresy na Slovensku, zniesol by pravdepodobne ešte väčšiu migráciu pracovnej sily. Samosprávy by sa mali zamerať na podporu bývania, lebo tu dosahuje okres v celoslovenských pomeroch iba priemerné hodnoty. Prílevom nových pracovníkov by sa uspokojili očakávania podnikateľov, ktorí by ako nových zamestnancov privítali kvalitnejších, skromnejších, cielavedomejších a zodpovednejších mladých ľudí. Okres má husté dopravné spojenie, ale problémom sa stáva jeho príchodnosť, čo volá po nových investíciách do tejto oblasti. To je v rukách centrálnej vlády a Trnavského kraja. Korupciu a byrokraciu z miestnych samosprávnych a centrálnych úradov treba odbúrať, najlepšie využívaním transparentných metód a maximálnou elektronizáciou styku občanov s úradmi. Zlepšiť by sa mala ochrana súkromného majetku, čo je úloha pre štátnych i miestnych policajtov. Okres Hlohovec patrí pod okresný súd v Piešťanoch a jeho obyvatelia právom očakávajú, že vymožitelnosť práva sa zvýši kvalitnejším plnením jeho

poslania.

Okres **Piešťany** sa umiestnil v indexe na 16. mieste. Je to oblasť, kde sa spája intenzívne poľnohospodárstvo s priemyslom a cestovným ruchom. V okresnom meste sa nachádzajú najvýznamnejšie slovenské kúpele. Do popredia posunula okres jeho výhodná poloha, nachádza sa na hlavnej železničnej spojnici Bratislavy s Trenčínom a Žilinou. V tomto ukazovateli je to siedmy najlepšie situovaný okres na Slovensku. Ďalšou výhodou Piešťan je nízka nezamestnanosť a pritom spokojnosť podnikateľov s voľnou pracovnou silou, ktorú dokážu využívať produktívne. V okrese je dobrá dostupnosť potrebných materiálov a služieb. Za najväčšiu bariéru rozvoja podnikania označili respondenti prieskumu slabé prepojenie odborných škôl s trhom práce. Druhým významným problémom je nízka vymožitelnosť práva na okresnom súde. To isté potvrdzujú aj podnikatelia z okresu Hlohovec, ktorý využíva služby piešťanského súdu. Piešťančania pociťujú slabý záujem štátu o ich okres, čo pravdepodobne spôsobuje zaostávajúca cestná infraštruktúra. Od centrálnej vlády a vedenia kraja očakávajú, že zlepšia situáciu v miestnom súdnictve, strednom školstve a v dopravnej infraštruktúre. Čo si ľudia v okrese môžu zmeniť sami, je kvalita práce miestnych úradov. Podnikatelia sa sťažujú na zlé hospodárenie miestnych samospráv, ovplyvňovanie lokálnych úradníkov úplatkami. Pomôcť by mohlo s transparentnosťou hospodárenia miestnych úradov, napríklad cez poskytovanie otvorených, pravidelných a pravdivých informácií na internetových stránkach príslušných obcí. Podobne by sa mali začať správať pobočky celoštátnych inštitúcií, akou je napríklad Sociálna poisťovňa, či regionálnej samosprávy, teda Trnavského samosprávneho kraja. Koncentrovanejší prístup štátu si vyžaduje i polícia, pretože ochranu súkromného majetku považujú obyvatelia okresu za nedostatočnú. Piešťanom ako okresu s 11. najlepšimi súčasnými podmienkami na podnikanie na Slovensku, ale s chmúrnou perspektívou rozvoja podnikania (až 67. miesto) by pomohol vyšší záujem bánk, pretože dostupnosť finančných a kapitálových zdrojov je podľa účastníkov prieskumu jednou z najväčších bariér ďalšieho rozvoja.

Okres **Senica** je najmenej rozvinutý región Trnavského kraja. V indexe sa umiestnil na 30. mieste. Spolu so Skalicou má menej priaznivé poľnohospodárske podmienky a lepšie je dostupný zo záhorskej ako považskej diaľnice. Ekonomický život okresu sa koncentruje v okresnom meste. To postačuje na to, aby úroveň konkurencie v priemysle a v službách boli najvyššie hodnotenými ukazovateľmi okresu. Miestne podniky sú schopné využívať najnovšie technológie. Občania sú ekonomicky aktívni a podnikatelia sú na slovenské pomery relatívne spokojní aj s úrovňou vzdelania. Napriek tomu označili prepojenie odborných škôl s trhom práce za nedostatočné a vnímajú ho ako tretiu najväčšiu bariéru na rozvíjanie podnikateľského prostredia. Sťažujú sa na

nevyhovujúcu kvalifikáciu uchádzačov o zamestnanie. Najväčším problémom okresu je korupcia. Úplatkárstvo má vplyv pri rozhodovaní úradov a je rozšírené aj medzi súkromnými podnikmi. Riešenie takéhoto vážneho problému si vyžaduje poctivých regionálnych politikov, ktorí dokážu nebojácne prijímať kroky na eliminovanie tohto neudu. Tu Seničanom centrálna vláda priamo nepomôže, azda až v tom, že sama bude v štátnych inštitúciách presadzovať protikorupčné opatrenia. Obyvatelia musia sami pochopiť, že voliť a ustanovovať do úradov treba ľudí presadzujúcich transparentné metódy, napríklad elektronické aukcie vo verejnom obstarávaní. Veľmi by pomohlo ustanovenie elektronickej komunikácie s úradmi všade tam, kde to je možné. Je predpoklad, že po potlačení úplatkárstva vo verejnom sektore by ustúpila korupcia aj medzi firmami. Senica ako najmenej vyspelý okres Trnavského kraja s etablovanou menej sofistikovanou výrobou pociťuje tlak miezd v nákladových položkách intenzívnejšie ako vyspelejšie okolie. Dopad výšky minimálnej mzdy na podnikanie je jednou z hlavných bariér rozvoja podnikania v okrese. Zo strany centrálnej vlády by preto Senici prospelo buď plošné zrušenie minimálnej mzdy alebo odstupňovanie minimálnej mzdy v regiónoch Slovenska podľa ich výkonnosti, čo sa rysuje ako reálnejší variant.

Okres **Skalica** obsadil v indexe 18. miesto. Hoci leží na hranici, v cípe západného výbežku Slovenska, jeho nosnou výhodou je poloha podporujúca podnikanie. Rozhodujúcu úlohu pritom nezohráva blízkosť k vyspelým častiam Slovenska, hoci i tá nie je zanedbateľná, ale kontakt s vyspelou moravskou časťou v Českej republike. Historicky sa kloní oblasť Skalice na západnú stranu a cezhraničné väzby jej dlhodobo prinášajú prosperitu. Úroveň konkurencie v priemysle je tu vysoká. Okres je atraktívny z hľadiska cestovného ruchu, hlavne vďaka zachovaným historickým pamiatkam v Skalici a Holíči. Skalica vyniká ešte jednou vecou – v hospodárení miestnych samospráv sa umiestnila na prvom mieste na Slovensku. Hlavným problémom okresu je nízka dostupnosť finančných a kapitálových zdrojov. To s vysoko hodnotenou ekonomickou aktivitou obyvateľstva (piate miesto na Slovensku) naznačuje, že investovať v Skalici by sa malo oplatíť. Preto by bolo vhodné, aby miestna samospráva ešte viac podporovala podmienky na investovanie. Problémom môže byť nižšia dostupnosť pracovnej sily, ale i tu môže hraničný okres ťažiť zo svojej polohy. Už dnes majú tamojšie podniky zamestnancov z blízkej Moravy, preto nie je vylúčené, že Skalicko by sa mohlo na Slovensku naozaj stať priekopníkom rozsiahlejšieho zamestnávania chýbajúcich kvalifikovaných pracovníkov zo zahraničia. Miestne úrady však v prvom rade musia riešiť vlastné problémy, ktorými sú nepriaznivé dopady ich konania na podnikanie, byrokracia a prietahy v konaní, vplyv korupcie na ich rozhodovanie či absentujúca elektronická komunikácia s občanmi. Podobne ako v susednom senickom okrese majú v Skalici problémy s korupciou medzi podnikmi,

tu sa navyše pridáva škodlivý dopad šedej ekonomiky. Štát by si mal posvietiť na prácu miestneho súdu, pretože vymožitelnosť práva v okrese Skalica považujú respondenti prieskumu za druhú najväčšiu bariéru rozvoja podnikania.

Okres **Trnava** ako jediný dokáže konkurovať hlavnému mestu. V indexe sa umiestnil hneď za piatimi bratislavskými okresmi na 6. mieste. Trnavu možno považovať za najbohatší okres na Slovensku. Hoci na jedného obyvateľa vyprodukuje menej bohatstva ako neďaleká Bratislava, jej výhodou je obojstranná, priemyselná a poľnohospodárska vyspelosť. Okres má najkvalitnejšiu pôdu na Slovensku, ekonomicky aktívne obyvateľstvo, historickú tradíciu. Nie div, že oblasť Trnavy patrí k najviac zaľudneným na Slovensku. V Trnave sídli jedna z trojice veľkých automobiliek na Slovensku PCA Slovakia, v meste a okolí je rad ďalších firiem zameraných na automobilovú výrobu či iné odvetvia. Poloha okresu je najväčšia výhoda. Nezamestnanosť je tu nízka a ľudia sú ochotní za prácou cestovať. Najmä vďaka príchodu zahraničných investorov je úroveň využívaných technológií vysoká. Okres má svetlú perspektívu ďalšieho rozvoja. V rozvíjaní podnikateľských aktivít firmám v okrese najviac zväzuje ruky nízka vymožitelnosť práva na okresnom súde. Je to dominantná bariéra vyčnievajúca nad ostatné. Tu si okres vlastnými silami nepomôže, konať by mala centrálna vláda, hlavne ministerstvo spravodlivosti. Trnavčania si ťažkajú na úrady, ich konanie má na nich nepriaznivý vplyv. Ak ide o pobočky centrálnych úradov, podnety na nápravu musia prísť z Bratislavy. Podnikatelia napríklad upozorňujú na nekvalitnú prácu úradov životného prostredia. Samosprávne úrady majú v moci sami miestni obyvatelia – ich zvolení zástupcovia musia nájsť nástroje, ako odbyrokratizovať konanie úradníkov, eliminovať prietahy v konaní a napokon poctivo vykonávať úlohy, na ktoré sú ustanovené. Podnikatelia sa sťažujú na výšku miestnych daní. Tu by si samosprávy mali zvážiť, či menej nie je niekedy viac, a sadzby stanovovať tak, aby neokliešťovali podnikateľské aktivity. Ale aj sami podnikatelia by si mali vstúpiť do svedomia, pretože miera korupcie medzi nimi je vysoká a úplatkárstvo sa považuje za štvrtú najväznejšiu bariéru rozvoja podnikania. Možno to súvisí s tým, že v trnavskom okrese sa realizujú veľké investičné projekty, kde reťazenie subdodávateľov vytvára podmienky na bujnenie korupcie. Hoci Trnavsko s rozvinutou výrobou je vyspelou oblasťou Slovenska, vyskytujú sa tu problémy s nákladovými mzdovými položkami. Dopad výšky minimálnej mzdy na podnikanie sa vníma citlivo, a preto stojí za úvahu, či by vláda nemala siahnuť k zrušeniu tohto inštitútu, lebo môže podviazať rozvoj i v takom vyspelom prostredí, akým je Trnava a okolie.

Trenčiansky samosprávny kraj

Tento kraj je druhý najmenší na Slovensku, ale pritom je najviac členitý. Na celoslovenské pomery sú okresy zväčša malé. Jeho výhodou je výhodná poloha na strednom Váhu. Os kraja leží na hlavnom ťahu z Bratislavy do Žiliny a potom ďalej do Košíc. Krajom vedie na východ spojenie s Banskou Bystricou a Zvolenom a na západ do Českej republiky. Ak sa dobuduje plánovaná západovýchodná rýchlostná cesta, kraj získa novú dimenziu a ďalší rozmer rozvoja. Dotyk s Váhom znamená v tejto časti Slovenska vyspelejšie prostredie a rozvinutejší priemysel. Čím ďalej od Váhu, tým viac prosperita klesá. Poloha, keď je srdce kraja dopravne kvalitne spojené s dominujúcou Bratislavou, vyspelým Trnavskom a rýchlo sa rozvíjajúcou Žilinou, sa pre túto časť Slovenska zároveň stáva nevýhodou. Kým na jednej strane firmám v ich obchodných aktivitách prináša toto prepojenie výhody, odčerpávanie vhodných pracovníkov na juh a sever im stavia do cesty prekážky. Riešením je podpora kaskádovitého využívania disponibilnej pracovnej sily. Tých, čo opustia Považie, musia nahradiť ďalší zo širšieho okolia. A na to treba vytvoriť podmienky na rozvoj bývania a cestovania. Tam si nájde úlohy centrálna vláda, napríklad v budovaní ciest, krajská samospráva v cieľenej podpore dopravných firiem a samospráva v rozvoji výstavby nových bytov.

Okres **Bánovce nad Bebravou** sa umiestnil v Indexe regionálneho podnikateľského prostredia na 45. mieste. Ide o malý a riedko osídlený okres s výhodnými prírodnými podmienkami. Je tu dostatočná dostupnosť potrebných materiálov a služieb, čo do veľkej miery bude súvisieť so susedstvom s vyspelejšími okresmi. Podľa mienky podnikateľov sa tento región teší záujmu štátu a štátnych inštitúcií. Jeho najväčšou prednosťou je schopnosť podnikov využívať najnovšie technológie. Firmy úspešne motivujú zamestnancov k produktívnej práci. Napriek týmto pozitívam podnikatelia považujú za hlavnú bariéru okresu jeho nízky rozvojový potenciál. Pravdepodobne to súvisí s osobitným pohľadom na cestovný ruch, kde je porovnateľná miera negatívneho vnímania. Hoci prírodné podmienky na podnikanie sú priaznivé, Bánovce asi najviac ťaží izolovanosť územia od hlavných trás. Okres je pomerne náročne dostupný z blízkej oblasti priemyselného Považia a Nitry. Do budúcnosti by mu pomohlo urýchlené vybudovanie plánovanej rýchlostnej cesty medzi Zvolenom a moravským pohraničím, čím by sa Bánovce viac primkli k neďalekým veľkým mestám Trenčín a Prievidzi. Podobne ako mnohé iné západoslovenské okresy aj Bánovce kvári nízka vymožitelnosť práva na okresnom súde. Túto druhú najväčšiu bariéru v rozvoji podnikania môžu pomôcť odstrániť iba centrálna inštitúcie v Bratislave. Respondenti prieskumu vnímajú v okrese nepriaznivý dopad šedej ekonomiky na podnikanie a pritom pripúšťajú, že medzi súkromnými podnikmi je zvýšená miera korupcie – tu sa okres dokonca umiestnil na tretej najhoršej priečke v rámci Slovenska. Tieto dve

bariéry navzájom súvisia, preto by bolo vhodné, keby účinnnejšie pracovali inštitúcie, ako daňový úrad, Sociálna poisťovňa, ale i miestne samosprávy, ktoré bývajú zadávateľmi verejných zákazok. Týmto opatreniami by sa zároveň zvýšila úroveň konkurencie v službách, ktorá je vnímaná ako nedostatok. Okresu by pomohla zmena pohľadu na minimálnu mzdu, lebo dopady jej súčasného plošného stanovovania z centrálnej úrovne považujú miestni podnikatelia za piate najhoršie v celom štáte. Bánovce sa i preto ocitli v desiatke najmenej produktívnych a ziskových okresov. Riešením by bolo buď zrušenie tohto inštitútu alebo stanovovanie minimálnej mzdy individuálne pre jednotlivé regióny Slovenska.

Okres **Ilava** uzatvára s 19. pozíciou druhú desiatku najpropodnikateľskejších okresov Slovenska. Vďaka za to môže hlavne vďaka výbornej polohe, lebo leží v historicky priemyselnom strednom Považí a prechádzajú ním hlavné cestné a železničné trasy z Bratislavy do Žiliny. V nevelkom okrese sú tri mestá Ilava, Dubnica a Nová Dubnica. V ukazovateli vhodné podmienky na podnikanie patrí okresu celoslovenská piata priečka. Popri kvalite cestnej infraštruktúry je podnikateľmi vysoko hodnotená spravodlivosť výberu zamestnancov na pozície vo firmách a úroveň zamestnanosti. Práve nízka miera nezamestnanosti, 20. najnižšia na Slovensku, určuje dve najväčšie bariéry rozvoja podnikania – neprimerané mzdové očakávania uchádzačov o zamestnanie a slabú dostupnosť voľnej pracovnej sily. Firmy si ťažkajú na nedostatok kvalitných pracovníkov, a potvrdzuje to aj štatistika. V podiele nezamestnanej nekvalifikovanej pracovnej sily na celkový ekonomický počet aktívnych obyvateľov zaujíma Ilava čelné pozície. Riešenie sa črtá v skvalitnení miestneho stredného školstva, pričom odborné školy by sa mali viac prepojiť s trhom práce. To je úloha najmä pre trenčiansky kraj, pod ktorý kompetenčne tieto druhy škôl patria. Župa by sa mala zamerať na skvalitnenie vzdelávania na celom spravovanom území. Čiastočne by pomohla podpora štátu pri rekvizitných kurzoch. Cieľom je vytvorenie zásobníka kvalifikovaných pracovníkov, o ktorých je v okrese záujem. Ilavské mestá by ich mohli pritiahnuť z iných okresov, ale pomôcť musí miestna samospráva, napríklad podporovaním výstavby nových bytov. Župa zas môže prispieť zvyšovaním motivácie migrovať za prácou, a to vytvorením vhodných podmienok na cestovanie verejnými spojmi. Vyšla by tým zároveň v ústrety susedným okresom s vyššou nezamestnanosťou, napríklad Prievidzi a Bánovciam nad Bebravou. Druhú sadu bariér rozvoja podnikania tvoria vysoká miera korupcie medzi súkromnými podnikmi, nepriaznivý dopad šedej ekonomiky na podnikanie a nízka vymožitelnosť práva na okresnom súde. Okrem súdnicstva, kde musí na zlepšenie situácie zasiahnuť centrálna vláda, stojí hlavne na miestnych samosprávnych politikoch a úradníkoch, aby používali transparentné metódy pri verejnom obstarávaní, komunikovali s klientmi čo najviac elektronicky a prijímali protikorupčné opatrenia. Od samospráv sa právom očakáva, aby samy

hospodárili efektívne a svojim postojom v úradnom konaní nedemotivovali slušných podnikateľov.

Okres **Myjava** je v strede indexu, patrí mu 40. pozícia. Hoci leží v susedstve vyspelých okresov Nové mesto nad Váhom a Skalica, sám za nimi zaostáva. Je to hlavne polohou – na rozdiel od Nového Mesta nemá Myjava priamy prístup k považskému dopravnému koridoru a na rozdiel od Skalice jej prístup k rozvinutému moravskému pohraničiu hatajú hory. Podnikatelia považujú polohu okresu za druhú najväčšiu bariéru ďalšieho rozvoja, pričom problémom nie sú len dopravné spojenia, ale aj tunajšie prírodné podmienky. Okres má hlavné výhody v dostupnosti voľnej pracovnej sily a potrebných materiálov a služieb. Zamestnanci sú nadpriemerne pracovití a disciplinovaní. Dopad šedej ekonomiky je tu druhý najmenší na Slovensku. Okres síce trpí väčšou vzdialenosťou od diaľnic ako jeho susedia, ale na druhej strane má najhustejšiu sieť ciest tretej triedy na Slovensku. To súvisí s jeho kopaničiarskym osídlením. Najväčšou bariérou rozvoja podnikania je vnímanie nezamestnanosti. Miera nezamestnanosti je v okrese na slovenské pomery priemerná, no i tak je brzdou. Súvisí to pravdepodobne so zánikom fabriky na výrobu vodovodných armatúr, ktorá mala v Myjave tradíciu siahajúcu ešte pred druhú svetovú vojnu. Pôvodnú kapacitu zamestnaneckých miest nedokázali firmy pracujúce v bývalom areáli armatúrky dodnes nahradiť. Preto bude naďalej dôležité, aby samospráva lákala do voľných priestorov nových investorov, čomu by mohla pomôcť centrálna slovenská vláda plošnými opatreniami zvyhodňujúcimi Myjavsko a ďalšie západné pohraničné oblasti pred Moravou (napríklad znížením odvodov a tým ceny práce) a župná samospráva cez skvalitnenie výučby na odborných školách. Tie nie sú podľa respondentov prieskumu dostatočne prepojené s trhom práce. Iným riešením na povzbudenie trhu práce, ktorého kvalita je kľúčová pri získavaní investorov, je zvýšenie migrácie pracovníkov. Keď sa tieto dve opatrenia spoja, posunú Myjavu vyššie, lebo tá má dnes celoslovensky štvrtú najvyššiu dostupnosť pracovnej sily, ale zväčša ide o nekvalifikovaných ľudí. Nie div, že má jeden z najväčších podielov dlhodobo nezamestnaných v štáte. Myjavčania si prajú odstrániť byrokratický prístup a prietahy na úradoch, čo môžu vo vlastnej réžii v samospráve zvládnuť sami. Napríklad zabezpečením elektronickej komunikácie. Pri napätých pomeroch na pracovnom trhu by pomohlo, keby sa miestne samosprávy zamysleli aj nad ďalšími opatreniami, ktoré nie sú síce rozhodujúce, ale investori si ich všímajú – nad úpravou komunálnych daní, ktorých neprímerané sadzby vnímajú respondenti ako piatu najväčšiu prekážku v rozvoji podnikania.

Okres **Nové Mesto nad Váhom** obsadil v indexe 15. priečku. Najvýraznejšie sa na tomto postavení prejavuje poloha okresu. Vo výhodnosti polohy skončil okres medzi ostatnými na Slovensku na ôsmej pozícii. Neďalekých susedov mu v rebríčku tohto indikátora robia ďalšie strednopažské okresy v trenčianskom

kraji. Podnikatelia v Novom Meste majú nízke vnímanie nezamestnanosti, oceňujú úroveň technológií, dostupnosť potrebných materiálov a služieb. Okres je tretí najlepší v rozvinutosti priemyslu a jeho ďalší rozvojový potenciál je vysoký. Hlavnou prekážkou na tejto ceste je nedostatočná elektronická komunikácia s úradmi. Už to, že táto možno inde nepodstatná požiadavka sa dostala na vrchol rebríčka, svedčí o vyvinutosti prostredia. Stojí na úradoch – pobočkách inštitúcií s celoštátnou pôsobnosťou, bankách, samosprávach, aby ju brali do úvahy, lebo potenciál okresu je veľký. Pohyb v Novom Meste by mal dosah na zlepšenie situácie v širšom okolí. Vláda a centrálné inštitúcie by si mali viac všimnúť tento okres, lebo podnikatelia pocitujú nezáujem. Ďalším problémom Nového Mesta je sprievodný znak rozvinutosti, a to nedostatok pracovnej sily. Uchádzači o zamestnanie, keďže ich je relatívne málo, majú na vkus manažérov privysoké mzdové očakávania. Miestne firmy potrebujú kvalifikovaných pracovníkov, ktorí ovládajú cudzie jazyky. Požiadavka odzrkadľuje etablovanosť zahraničných investorov v tomto priestore. Jednou z ciest je zvyšovanie jazykovej zdatnosti miestnych občanov, možno aj výučbou jazykov dospeléj populácie netradičnými formami za pomoci samospráv. Druhou možnosťou je zvýšená migrácia pracovnej sily, ktorá sa pri nevyváženosti rozvoja považských a neďalekých okresov ukazuje ako výhodnejšia. Pomôcť si môžu všetci – tí, ktorí hľadajú nových zamestnancov, i tí o pár desiatok kilometrov ďalej, ktorí hľadajú zamestnanie. Pri zvyšovaní mobility občanov sa očakáva spolupráca samospráv, napríklad cez podporu bývania miestnymi úradmi alebo cez konkrétne kroky vedenia trenčianskeho kraja pri rozširovaní dopravy. V Novom Meste prisudzujú dôležité miesto ochrane súkromného majetku. To je rovnako úloha pre samosprávy a štát, pre miestnu a celoštátnu políciu. K potieraniu zločinu by prispelo zlepšenie práce okresného súdu, kde je nízka vymožitelnosť práva.

Okres **Partizánske** zaostáva za ostatnými v trenčianskom kraji. V indexe je až na 57. mieste. Je rozlohou nevelký a v kraji najviac vzdialený od prosperujúceho Považia. Konkurenčné výhody tohto okresu sú výnimočné. Na prvom mieste je plnenie úloh úradmi, na druhom dopad výšky minimálnej mzdy na podnikanie a na treťom relatívna spokojnosť s vymožitelnosťou práva na okresnom súde. K nim sa pridávajú všeobecne frekventovanejšie výhody, akými sú dostupnosť potrebných materiálov a služieb a dostupnosť voľnej pracovnej sily. Najväčšou bariérou rozvoja podnikania je vnímanie nezamestnanosti. Súvis treba hľadať s posledným vývojom priemyslu v okresnom meste. Niekdajšia obuvnícka fabrika, ktorá kedysi patrila do Baťovho prosperujúceho impéria, po zoštátnení a neskoršom sprivatizovaní skrachovala a zanechala po sebe stovky nezamestnaných. V areáli fabriky sa usadilo viacero firiem, zväčša zahraničných. Azda aj preto je treťou najdôležitejšou bariérou nízka znalosť

cudzích jazykov miestnych občanov – veď zahraniční investori potrebujú jazykovo gramotných pracovníkov, hlavne v radiaciach funkciách. Ďalšou vážnou prekážkou súvisiacou s trhom práce je nedobre vnímaná kvalifikácia uchádzačov o zamestnanie. K tomu sa pridáva nízka miera migrácie kvalifikovanej sily. Všeobecne sa považuje za nedostatočnú úroveň vzdelania a prepojenie odborných škôl s trhom práce. Keď týmto ponosám dáme spoločného menovateľa, prideme k záveru, že okres síce ponúka uvoľnenú pracovnú silu, ale tá nezodpovedá požiadavkám tamojších zamestnávateľov. Preto treba v spolupráci centrálnej vlády so samosprávou zvýšiť vzdelanostnú úroveň tohto regiónu. Perspektívne pomôže avizovaná všeobecná povinná výučba anglického jazyka na základných školách a zvýšenie kvality vyučovania na odborných školách. Na okamžité zlepšenie situácie treba rozvinúť rekvalifikačné kurzy, i keď mimoriadne vysoký index starnutia a veková štruktúra uchádzačov o zamestnanie ukazuje, že to nebude všeliekom. Účinným príspevkom by mohlo byť aktivovanie vzniku nových živností, pretože tento okres s dávnou baťovskou tradíciou má stále nadpriemerne ekonomicky aktívnych obyvateľov. Takéto opatrenia by vyvážili nevýhodu nepriaznivej polohy okresu, ktorú podnikatelia označujú za druhú najväčšiu bariéru rozvoja.

Okres **Považská Bystrica** za zaradil v indexe na 26. miesto. Už z jeho názvu vyplýva, že leží na pravom a ľavom brehu Váhu, čo mu poskytuje najdôležitejšiu konkurenčnú výhodu. V Považskej Bystrici si podnikatelia pochvalujú zamestnancov za disciplínu a pracovitosť. Sami ich pritom úspešne motivujú k produktívnejšej práci. Možno to vyplýva zo skutočnosti, že pracovnej sily je na pomery stredného Považia v okrese dostatok. Desiatke najväčších bariér rozvoja podnikania tróni nedostatočná vymožitelnosť práva na okresnom súde. Je vnímaná ako vážny nedostatok, ďaleko predstihujúci všetky ostatné. Preto by si centrálna štátna inštitúcie mali osobitne posvietiť na tento súd, lebo ak sa nezlepší jeho práca, všetky ďalšie opatrenia na poli zlepšovania podnikateľského prostredia budú strácať silu. Považskobystričania si ďalej ťažkajú na nevyhovujúcu kvalitu cestnej infraštruktúry. Súvisí to pravdepodobne hlavne s nespokojnosťou s riešením diaľničného premostenia okresného mesta. Druhým dôvodom je nevyhovujúca sieť ciest prvej triedy, kde je okres jedným z najhoršie hodnotených na Slovensku. Dlhoročné ťahanice okolo cestného premostenia Považskej Bystrice, ako poslednej nedotiahnutej spojky na diaľnici z Bratislavy do Žiliny, sú príkladom zlyhania komunikácie medzi centrálnymi inštitúciami a miestnou samosprávou. Komunálni politici musia skvalitniť svoju prácu. Na to upozornili i účastníci prieskumu, keď slabé plnenie úloh úradmi a nedobrý vplyv činnosti úradov na podnikanie označili za tretiu a štvrtú najväčšiu bariéru. Podobne si poťažkali na malý záujem štátu a štátnych inštitúcií o okres. Druhá skupina nedostatkov je z oblasti pracovného trhu. Zamestnávatelia vnímajú slabú

kvalifikáciu uchádzačov o zamestnanie, nízku znalosť cudzích jazykov a nedostatočnú migráciu pracovnej sily. V podstate ide o opakujúce sa problémy ako inde na strednom Považí, ktoré možno dlhodobo riešiť skvalitnením vzdelávania, najmä na odborných školách, alebo podporou dochádzania obyvateľov z okolitých nepovažských okresov za prácou. V podmienkach Považskej Bystrice by bolo možné zamyslieť sa nad týmito krokmi trebárs len v hraniciach okresu, lebo ten má dve časti – jednu priamo v blízkom povodí nosnej rieky a druhú v okolitých hornatých oblastiach. Zvýšená kvalita dopravného spojenia s podporou centrálnej vlády a Trenčianskeho samosprávneho kraja by mohla byť prínosom.

Okres **Prievidza** sa v indexe umiestnil v strede rebríčka na 39. mieste. Disponuje vzácnou kombináciou, keď na jeho území je rozvinutý priemysel, ale zároveň sa darí turistickému ruchu. Je v prvej dvadsiatke turisticky najatraktívnejších a najaktívnejších slovenských okresov. Vdačiť za to môže asi najviac lokalite mesta Bojnice. V celoslovenskom hodnotení je desiaty priemyselne najrozvinutejší, čo ho však zároveň zaraďuje na chvost najviac znečistených. Potenciál cestovného ruchu ostáva najväčšou výhodou okresu, pričom podnikatelia volajú po spojení vlastného úsilia pri jeho rozvoji so samosprávou. Medzi ďalšie výhody patrí dostupnosť potrebných materiálov a služieb, vplyv prírodných podmienok na podnikanie, úroveň konkurencie v priemysle, spoľahlivosť obchodných partnerov. Hoci v turistike poloha okresu vyhovuje, pri podnikaní je to podľa účastníkov prieskumu naopak. Za najväčšiu konkurenčnú nevýhodu sa považuje práve jeho nepriaznivé lokalizovanie. Rozsiahly okres v podstate leží v jednej veľkej kotline a od stredného a horného Považia a oblasti Banskej Bystrice a Zvolena ho oddeľujú hory, ktoré pretína nedostatočné dopravné spojenie. To je o niečo kvalitnejšie iba s južne položenou Nitrou. Pre Prievidzu bude do budúcnosti kľúčové vybudovanie rýchlostnej cesty medzi Trenčínom a Zvolenom, čo zlepší jej napojenie aj na Bratislavu, Žilinu, Moravu a stredné Pohronie. Pri rozvoji Hornej Nitry by centrálna vláda mala venovať pozornosť tomuto novému nosnému dopravnému spojeniu. Po následnom skvalitnení komunikácií do Nitry by tak odbúrala tretiu najväčšiu prekážku rozvoja podnikania. Významnou bariérou je slabá vymožitelnosť práva na okresnom súde, kde majú v rukách rovnako riešenie centrálna inštitúcie v Bratislave. Prievidza si sama môže pomôcť v ďalších otázkach, a to najmä v skvalitnení práce miestnych úradov. Nespokojnosť vládne s hospodárením samospráv, so sadzbami miestnych daní. Úrady neplnia svoje úlohy dostatočne, málo komunikujú elektronicky. Tieto názory miestnych podnikateľov dávajú miestnym politikom a úradníkom jednoznačné návody, kde treba pridať, aby sa zvýšil rozvojový potenciál celého okresu. Ten je podnikateľmi označovaný za nízky, hoci prírodné a historické predpoklady na nápravu existujú.

Okres **Púchov** skončil v indexe na 22. mieste.

Keďže ide o malý okres, ťaží z blízkosti svojich susedov Považskej Bystrice a Ilavy. Konkurenčné výhody Púchova sú jedinečné. Všetky súvisia s podnikateľskými aktivitami v tomto poradí – spravodlivosť výberu zamestnancov na pozície vo firmách, dostupnosť potrebných materiálov a služieb, dostupnosť voľnej pracovnej sily, dopad výšky minimálnej mzdy na podnikanie, disciplína a pracovitosť zamestnancov. Za povšimnutie stojí, že respondenti uviedli vplyv minimálnej výšky ako relatívnu výhodu podnikateľského prostredia, hoci v okolitých okresoch to bolo naopak. Púchov má relatívne najrozvinutejší priemysel na Slovensku, v rebríčku mu patrí v tomto indikátore prvenstvo. Môže sa pochváliť nezvyčajne výhodnou prepojenosťou odborných škôl s trhom práce. Na druhej strane má jedno prvenstvo aj od konca – má najvyššie dane z priemyselných a poľnohospodárskych stavieb a v ostaných druhoch daní sa tiež väčšinou umiestňuje v poslednej desiatke. Preto sú miestne dane vnímané ako druhá najväčšia bariéra skvalitnenia podnikateľského prostredia. Keďže priemysel je rozvinutý, samosprávy si dnes vysoké sadzby asi môžu dovoliť, ale z dlhodobejšieho hľadiska môžu predstavovať problém. Hospodárenie samospráv sa považuje za tretiu najväčšiu bariéru. Hneď za ňou nasleduje nebezpečný vplyv korupcie na rozhodnutia v úradoch a slabé plnenie úloh úradmi. Ochrana súkromného majetku je vôbec najväčšia bariéra, ktorá rovnako súvisí s plnením úloh štátnej správy a samosprávy v tejto oblasti. Do desiatky hlavných prekážok sa dostali ešte slabá elektronická komunikácia a byrokracia a prietahy v konaní. Nespokojnosť s prácou verejných úradov je v okrese Púchov výrazná, a preto sa zlepšenie očakáva hlavne v tejto oblasti. Inštitúcie by sa mali dostať pod verejnú kontrolu, najlepšie uplatňovaním transparentných metód, presadzovaním elektronickej komunikácie s občanmi. Zanedbávanie môže viesť k strate postavenia Púchova a k úniku podnikateľov do blízkych, dnes porovnateľne výhodných okresov.

Okres **Trenčín** so sídelným krajským mestom dominuje v župe, keď v indexe skončil celkovo na 12. mieste. Najvýraznejšou výhodou okresu je jeho výhodná poloha na rieke Váh. Trenčín má vysokú úroveň vzdelania a za pozornosť stojí jeho celoslovenská štvrtá pozícia v prepojení odborných škôl s trhom práce. Vo všetkých indikátoroch, okrem verejnej správy a legislatívy, kde zaostáva, dosiahol okres pomerne vyrovnané výsledky – hoci nedominuje, je zväčša nad slovenským priemerom. Ďalšími výhodami Trenčína je vysoká úroveň konkurencie v priemysle a vnímaná úroveň technológií. Nezamestnanosť sa nepovažuje za vážnejší problém. Z vyrovnaných výsledkov vyčnievajú nedostatky, ktoré sa chápu ako bariéry ďalšieho rozvoja podnikania. Z desiatky najväčších sa ich šesť spája s činnosťou úradov. Respondenti prieskumu na prvom mieste uvádzajú, že úrady majú negatívny vplyv na podnikanie. Uplatňuje sa v nich byrokratický prístup a prietahy. Rozhodnutia sa v nich prijímajú pod tlakom

úplatkárstva. Potrebné informácie sú málo dostupné a komunikácia s úradmi ťažkopádna. Hospodárenie miestnych samospráv je rovnako predmetom kritiky. Konanie úradov opísané v predchádzajúcom texte oslabuje postavenie Trenčína, ale zároveň ponúka čitateľné návrhy na ďalšie zlepšenie. Hlásí sa k ním nový primátor mesta zvolený v komunálnych voľbách v novembri 2010. Problémy mesta pomenoval podobne ako táto analýza. Ak sa novému vedeniu mesta podarí presadiť avizované uplatňovanie maximálnej transparentnosti, využívanie súťažných metód pri obstarávaní, potlačenie korupcie a rodinkárstva, potom je šanca, že sa mesto posunie ďalej. Podobne to platí o ďalších mestách Trenčianske Teplice a Nemšová a dedinách okresu. Korupcia je nebezpečným javom i vo vzťahoch medzi súkromnými podnikmi – je pravdepodobné, že ak sa urobí náprava vo verejnej sfére, prenesie sa ďalej. S týmto neduhom môže byť spojený ďalší problém, ktorým je nedostatočná ochrana súkromného majetku. Kvalitnejšia práca štátnej a miestnej polície riadenej samosprávami a uplatňovanie rovnakého metra na všetkých prospeje celému okresu. Osobitnou témou je doprava. Okresné mesto potrebuje skvalitniť vnútornú dopravu a nevyhne sa výstavbe nového mosta cez Váh. Po vybudovaní rýchlostnej cesty zo západu na východ krajiny sa Trenčín môže do budúcnosti stať dôležitou križovatkou a posilniť svoje postavenie priemyselného a obchodného centra stredného Považia.

Nitriansky samosprávny kraj

Kraj leží na úrodných poliach Podunajskej nížiny a disponuje najväčším zásobníkom pitnej vody v strednej Európe. Na severe sa vnára do karpatských hôr. Kraj je tretí najľudnatejší na Slovensku a jeho špecifikom je, že na juhu žije početná maďarská menšina. Keďže nížinné okresy sú nezvyčajne veľké a pretiahnuté v severojužnom smere, obyvateľstvo je zmiešané. V severnej časti sú okresy menšie a národnostne homogénne. Niektorí obyvatelia južných okresov sa cítia národnostne diskriminovaní, čo podľa nich dokazuje menšia prejavovaná pozornosť hlavného mesta a politicky motivovaný prístup centrálnej vlády k riešeniu ich problémov. Okresy v centre a na severe kraja sú rozvinutejšie ako na juhu. To v prvom rade súvisí s orientáciou na priemysel na severe a na poľnohospodárstvo na juhu. Rozdiely spôsobuje aj infraštruktúra. Kraj má pomerne dobre vybudovanú cestnú a železničnú sieť, ktorej stav sa zlepšuje. Najväčšie rezervy sú na juhu a severe. V rámci budovania radu nových rýchlych západo-východných cestných prepojení na Slovensku je adeptom na získanie vládnej priority nové spojenie Bratislavy s Komárnom a potom možno až s Lučencom. Prinieslo by to rozvoj regiónu s veľkým potenciálom v poľnohospodárstve, cestovnom ruchu, ale i priemysle. Ďalším adeptom je plánovaná rýchlostná cesta medzi Zvolenom a Trenčínom, s predĺžením na českú hranicu. Tá by viac otvorila investíciám región hornej Nitry, ktorý je dnes uzavretý okolitými horami a

ktorý je s nižšie položenou časťou spojený nedostatočnou cestnou sieťou.

Okres **Komárno** je deviaty najväčší spomedzi všetkých slovenských okresov. Má úrodnú pôdu, veľké zásoby pitnej vody. Až 15 percent podnikateľského sektora sa zaoberá poľnohospodárstvom, čo je jedno z najvyšších čísel na Slovensku. V indexe regionálneho podnikateľského prostredia sa okres umiestnil na 53. mieste. Jeho najväčšími konkurenčnými výhodami sú dostupnosť materiálov a služieb a dostupnosť voľnej pracovnej sily. Ďalšie výhody sú menej významné. Sú nimi motivácia zamestnancov firiem k produktívnejšej práci, ochrana súkromného majetku a kvalifikácia uchádzačov o zamestnanie. V okrese prevažujú skôr konkurenčné nevýhody. Medzi najväčšie patria nízky rozvojový potenciál okresu, negatívny vplyv polohy na podnikanie a malý záujem štátu a štátnych inštitúcií o okres. Tieto pesimistické výpovede respondentov prieskumu pravdepodobne súvisia s tým, že okres je väčšinou osídlený občanmi maďarskej národnosti, ktorí neraz vnímajú prístup zo strany centrálnej vlády ako nevsímavý. Dokumentujú to aj konkrétne výpovede z prieskumu – v jednej z nich podnikateľ žiada zastavenie štátneho protekcionizmu, znevýhodňovanie juhu ako nezáujmovej oblasti pre štátne zákazky a zastavenie brzdenia rozvoja regiónu; pri podpore rozvoja vidieka zo strany štátnych inštitúcií by podľa neho nemali rozhodovať politické, ale ekonomické argumenty. Jeho názor nie je ojedinelý. Centrálne inštitúcie môžu najlepšie podporiť okres budovaním potrebnej infraštruktúry, najmä cestnej. To mu vlastne odporúčujú aj podnikatelia, ktorí kritizujú dopravné spojenie. Hoci je vnútorná hustota ciest prvej až tretej triedy na úrovni celoslovenského priemeru, chýba kapacitnejšie spojenie s vyspelejším západom. Potreba novej rýchlostnej komunikácie sa zvyšuje tým viac, ako sa vodič približuje z Komárna smerom k Bratislave. Väčšie previazanie s hlavným mestom a vyspelým Trnavskom by prinieslo do Komárna viac investícií, finančných a kapitálových zdrojov a napokon pracovných príležitostí, čo by odbúrало najväčšiu bariéru – vnímanie nezamestnanosti. Centrálne vláda by mala svoj záujem o okres prejavíť ďalšími formami – skvalitnením práce okresného súdu, kde je nízka vymožitelnosť práva, a presadzovaním protikorupčných praktík, lebo úplatkárstvo negatívne poznačuje prácu úradov. V okrese je nespokojnosť s hospodárením samospráv, preto musia občania viac tlačiť na zvolených zástupcov, aby efektívne hospodárili s miestnymi verejnými financiami.

Okres **Levice** je rozlohou najväčší okres na Slovensku. V rebríčku obsadil 48. miesto. Spektru jeho výhod tróni hospodárenie miestnych samospráv, kde obsadil tretiu pozíciu na Slovensku. To má súvis s ďalšou výhodou, ktorou je elektronická komunikácia s úradmi – v tomto indikátore okres obsadil celoslovenskom rebríčku štvrté miesto. Ďalšie prednosti sa týkajú podnikovej sféry. Respondenti prieskumu vyjadrili relatívnu spokojnosť

s dostupnosťou materiálov a služieb, schopnosťou podnikov využiť najnovšie technológie a disciplínou a pracovitostou zamestnancov. Najväčšie bariéry súvisia s nevýhodnou polohou okresu na podnikanie a s nekvalitnou cestnou infraštruktúrou. Viacerí respondenti upozorňujú na nutnosť dobudovania rýchlostnej cesty medzi Nitrou a Žiarom nad Hronom ako aj južnej magistrály vedúcej do Levíc od Bratislavy cez okres Komárno. Kým to prvé sa zakrátko stane realitou, južná rýchlostná cesta by sa mala stať predmetom záujmu centrálnej vlády. To isté platí o fungovaní okresného súdu, ktorý v súčasnom stave negarantuje dostatočnú vymožitelnosť práva. Levice potrebujú zlepšiť prácu úradov, kde je plnenie úloh úradníkmi slabé, uplatňuje sa byrokratický prístup a prieťahy v konaní. Osobitným problémom sú ľudské zdroje. Okres má jeden z najnižších prírastkov obyvateľstva na Slovensku, pritom má nadpriemernú nezamestnanosť. Snaha miestnych politikov by mala smerovať s rozširovaním uplatnenia ekonomicky aktívnych obyvateľov na trhu práce. Firmy dnes vyjadrujú nespokojnosť k kvalifikáciou uchádzačov o zamestnanie. Keďže podiel dlhodobo nezamestnaných na celkovej počte nezamestnaných je jeden z najvyšších na Slovensku, centrálna vláda by sa mala zamerať na rozširovanie ponuky rekvalifikačných kurzov. Predstavitelia Nitrianskeho samosprávneho kraja by zas mali skvalitniť prácu stredných odborných škôl, lebo ich prepojenie s trhom práce je nedostatočné. Pritom v okrese sa rozvíjajú priemyselné parky v Leviciach a Želiezovciach, ktoré sú perspektívne schopné absorbovať nových vhodných zamestnancov.

Okres **Nitra** sa umiestnil v indexe na 24. mieste. Patrí k najväčším a najľudnatejším okresom na Slovensku. Disponuje vyspelým poľnohospodárstvom a priemyslom. Má pomerne kvalitnú cestnú sieť, ktorá sa ďalej dobudúva. Okres ťaží zo svojich vlastných kapacít, ale zároveň aj z polohy, pretože je v dotyku s najvyspejšou západnou časťou krajiny. Výhodami Nitry sú úroveň konkurencie v priemysle a úroveň technológií. To súvisí s príchodom zahraničných investorov, ktorých sa pri Nitre usadilo niekoľko. Respondenti prieskumu označujú spravodlivosť výberu zamestnancov na pozície vo firmách za najväčšiu konkurenčnú výhodu okresu. Oceňujú disciplínu a pracovitost zamestnancov. Občania okresu si sťažujú hlavne na prácu úradov. Najväčšou bariérou rozvoja podnikateľského prostredia je vplyv korupcie na rozhodovania úradov. K tomu sa pridáva nedostatočná elektronická komunikácia s úradmi, byrokracia a prieťahy v konaní. Vymožitelnosť práva na okresnom súde je tiež mimoriadne nízka. Nespokojnosť je taká vysoká, že v jednom z ôsmich základných pilierov s názvom verejná správa sa nitriansky okres umiestnil na druhom najhoršom mieste v rámci celej republiky. Na zlepšenie stavu musia zakročiť všetci kompetentní. Centrálne vláda by mala skvalitniť prácu súdu a inštitúcií, ktoré jej podliehajú, napríklad Sociálnej poisťovne, daňových, colných, obvodných úradov. Samospráva by sa mala zamerať na

vlastné inštitúcie. Cieľom je zjednodušenie úradných postupov, maximálna elektronizácia úradných postupov, prijímanie transparentných metód v hospodárení a verejnom obstarávaní, uplatňovanie protikorupčných opatrení. Je to síce úloha pre celý štát, ale Nitra pocituje jej naplnenie azda najviac. Okres má potenciál rozširovať pásmo prosperity od Bratislavy, Trnavy a Trenčína ďalej na východ a siahnuť so sebou prilahlé okresy, hlavne z poľnohospodársky orientovaného regiónu južného Slovenska. Ak sa zmení situácia v tejto oblasti, možno očakávať, že zlepšenie nastane aj v ochrane súkromného majetku, ktorej nedostatočná úroveň sa považuje za druhú najväčšiu bariéru rozvoja podnikania. Rovnako to bude mať pozitívny vplyv na odbúravanie korupcie medzi súkromnými firmami navzájom. Okres Nitra má síce nízku mieru nezamestnanosti, ale pomohlo by mu lepšie prepojenie odborných škôl s trhom práce. Týka sa to najmä situácie v okresnom meste, ktoré podľa zámerov jeho predstaviteľov mieni v blízkyh rokoch expandovať, pretože postaviť sa má úplne nová štvrť. Bolo by vhodné, aby noví obyvatelia našli pre svoje deti školy produkujúce absolventov s možnosťou uplatniť sa na miestnom trhu práce.

Okres **Nové Zámky** dosiahol v indexe 46. miesto. Tento štvrtý najväčší a štvrtý najľudnatejší okres na Slovensku má pretiahnutý, činkovitý severo–južný tvar, čo z neho vytvára neprirodený celok. Výhodami okresu sú spravodlivosť výberu zamestnancov na pozície vo firmách, schopnosť podnikov využiť najnovšie technológie, motivácia zamestnancov k produktívnejšej práci a úroveň vzdelania. K nim možno pridať priaznivé prírodné podmienky, hlavne kvalitnú pôdu s rozvinutým poľnohospodárstvom a termálne pramene v Štúrove a Podhájskej podporujúce rozvoj cestovného ruchu. V okrese prevažujú nevýhody nad výhodami. Najhoršie podnikatelia hodnotia nedostatočnú migráciu pracovnej sily. Nezamestnanosť v okrese je síce iba priemerná, ale jej vnímanie medzi podnikateľmi je vysoké. Spôsobuje to vysoká veková štruktúra uchádzačov o zamestnanie a vysoký podiel dlhodobo nezamestnaných. Dostupnosť voľnej pracovnej sily je tak nízka. Prepojenie odborných škôl s trhom práce je nedostatočné, čo je ďalším mínusom pre trh práce. Pritom obyvateľstvo je podľa celoslovenských hodnotení nadpriemerne ekonomicky aktívne. Z toho vyplýva, že aby sa stretla ponuka na trhu práce s očakávaniami nezamestnaných obyvateľov, treba upraviť ich kvalifikáciu. Okres je jedným z adeptov, kam by mala smerovať politika centrálnej vlády na podporu rekvalifikácie. Rovnako treba zmeniť zameranie odborných škôl, aby pripravovali absolventov na reálne žiadané pracovné pozície. To je úloha aj pre vedenie nitrianskeho kraja, pod ktorý odborné stredné školy patria. Občania potrebujú v Nových Zámkoch funkčný okresný súd, lebo vymožitelnosť práva považujú za druhú najväčšiu bariéru ďalšieho rozvoja podnikania. Možno práve ponosy na túto inštitúciu boli podnetom na konštatovanie respondentov prieskumu, že korupcia

má významný vplyv na konanie úradov. Príčinou úplatkárstva môže byť byrokratický prístup štátnych kontrolných orgánov, ktoré podľa názoru miestnych podnikateľov často navštevujú firmy a vymáhajú pokuty za nedostatočné uplatňovanie nezmyselných predpisov. Okres potrebuje zvýšiť úroveň konkurencie v priemysle a dostupnosť kapitálových a finančných zdrojov. To sú spojené nádoby, a aby sa tak stalo, nutné je zvýšiť celkovú kvalitu podnikateľského prostredia. Popri už spomenutých opatreniach by sa mala zlepšiť infraštruktúra, najmä cestné spojenie okresného a krajského mesta.

Okres **Šaľa** sa v indexe umiestnil na 27. mieste. Na pomery celého kraja ide o malý a husto zaľudnený okres. Leží na dolnom toku Váhu, vyniká vyspelým poľnohospodárstvom a priemyslom. S výmerou poľnohospodárskej pôdy sa umiestnil na prvom mieste na Slovensku. Vplyv prírodných podmienok na podnikanie je najväčšou konkurenčnou výhodou, v tomto ukazovateli je Šaľa na desiatom mieste v krajine. Okres má dobrú dostupnosť finančných a kapitálových zdrojov. Predstavitelia firiem oceňujú spravodlivosť výberu zamestnancov na pracovné pozície a motiváciu zamestnancov k produktívnejšej práci. V bariérach rozvoja podnikateľského prostredia sa vysoko, až na druhé miesto, dostala miera korupcie medzi súkromným podnikmi. Tento varovný ukazovateľ spojený s nebezpečným dopadom šedej ekonomiky na podnikanie naznačuje, že v okrese sa rozmáha organizovaný zločin. Podobne je to v susednom galantskom okrese. Hoci v tejto veci začala konať štátna polícia prvé opatrenia, dôležité bude pokračovať. Prispieť k tomu by malo rovnako vedenie mesta. Bolo by na škodu veci, ak by dolnovážske okresy s propodnikateľsky zmýšľajúcimi obyvateľmi trpeli týmto neuhom, ktorý ohrozuje rozvíjanie ďalších ekonomických aktivít. Respondenti prieskumu upozorňujú vo svojich výpovediach, že medzi podnikateľmi v Šali sa rozmáha nekalé podnikanie, ktorého bežným prejavom je neplnenie obchodných záväzkov, účelové likvidovanie firiem a zakladanie nových zameraných na ďalšie okrádanie poctivých podnikateľov. Na príklade šalianskeho okresu vidieť, že v tejto oblasti bude pravdepodobne nevyhnuté zmeniť zákony na centrálnej úrovni, aby sa nekalé podnikanie viac postihovalo a jeho aktérom sa znemožnilo vyvíjať ďalšiu činnosť. Ak sa k tomu pridá upratanie v súdnictve, spojené so zvýšením vymožitelnosti práva, takýmto spôsobom by štát prejavil azda najlepší záujem o okres, pretože pozornosť zo strany hlavného mesta je teraz podľa účastníkov prieskumu nízka. Konkrétne môže štát ďalej pomôcť v odstraňovaní byrokracie a prietahov v konaní v inštitúciách, ktoré spadajú pod Bratislavu. Samospráva má rezervy v prístupe k miestnym daniam, ktoré sú podľa respondentov zbytočne vysoké. Podnikateľom by pomohlo zlepšenie infraštruktúry v okresom meste, napríklad podporou výstavby kancelárskych budov, ktorých začína byť nedostatok.

Okres **Topoľčany** skončil v indexe na 44. mieste. Horší od neho je v kraji iba okres Nové Zámky. Topoľčania si pochvaľujú úroveň konkurencie v priemysle, dostupnosť voľnej pracovnej sily a motiváciu zamestnancov k produktívnejšej práci. Plusom pre okres sú prírodné podmienky a hoci je položený severnejšie ako jeho krajskí susedia, stále sa tu darí poľnohospodárstvu. Obyvatelia okresu majú radi svoju domovinu, azda aj preto, že oblasť patrí medzi najstaršie osídlené na Slovensku. Nízka migrácia kvalifikovanej pracovnej sily je najväčšou bariérou rozvoja podnikateľského prostredia. Druhou je poloha okresu znevýhodňujúca podmienky na podnikanie. Topoľčiansky okres je oddelený bariérou pohoria od prosperujúceho stredného Považia. Spolu s ďalšími okresmi hornej Nitry je izolovaný od stredného Pohronia a s dolnou Nitrou ho spája nedostatočná infraštruktúra. V oblasti je naplánovaná výstavba rýchlostnej cesty vedúcej do krajského mesta. Porovnateľne by Topoľčanom prospela výstavba rýchlostnej cesty Trenčín – Zvolen, ktorá by komfortne spojila hornú Nitru a vyspelým západom a rozvíjajúcim sa Pohroním. Keďže podobných požiadaviek ja na členitom území Slovenska viacero, štát bude musieť hľadať priority, kde začať skôr. V okrese sa negatívne vníma nezamestnanosť. K nej prispievajú absolventi miestnych škôl, pretože prepojenosť škôl s trhom práce je nedostatočná. Znižovaniu nezamestnanosti v okrese nepomáha súčasný inštitút minimálnej mzdy, pretože ten brzdí vytváranie nových pracovných miest. Riešenie na úrovni centrálnej vlády spočíva buď v odstránení tohto inštitútu alebo v stanovovaní minimálnej mzdy po jednotlivých regiónoch, a to podľa toho, aké sadzby sú v posudzovanej oblasti únosné. Tretím okruhom bariér sú problémy spojené s činnosťou úradov a miestnych samospráv. Miestne zástupné inštitúcie nehospodária k spokojnosti obyvateľov a nedokážu v súčinnosti so štátnou políciou zabezpečiť ochranu súkromného majetku. V tejto oblasti by prospelo uplatnenie vyššej dôslednosti a transparentnosti. Keďže topoľčiansky okres je územie usadených ľudí, ktorí neradi opúšťajú svoje rodisko, treba podporiť rozvíjanie drobných ekonomických subjektov priamo tam. Predpoklady na to sú, lebo okres patrí do prvej dvadsiatky obcí najpodnikavejších na Slovensku. Možno by bolo vhodné, ako to píše jeden z účastníkov prieskumu, aby sa venovala zvýšená pozornosť rozvoju malého a stredného podnikania. K tomu môžu prispieť všetci – štát, kraj i miestna samospráva.

Okres **Zlaté Moravce** skončil v indexe tesne nad priemerom na 37. mieste. Rozprestiera sa po oboch brehoch Žitavy a na jeho území prechádza Podunajská nížina do hôr. Vplyv prírodných podmienok na podnikanie je pre okres v poradí druhou najväčšou konkurenčnou výhodou. Prvou je dostupnosť materiálov a služieb. Obchodní partneri sú relatívne spoľahliví a zamestnanci v miestnych podnikoch sú motivovaní k produktívnejšej práci. Zaujímavou konkurenčnou výhodou Zlatých Moraviec je spokojnosť s prácou

okresného súdu. Okres v tejto oblasti patrí pod Nitru, a tam sú podnikatelia naopak s tým istým okresným súdom veľmi nespokojní. O rozdielnych postojoch pravdepodobne rozhodli skúsenosti z konkrétnych konaní. Respondenti prieskumu nevelmi veria rozvojovému potenciálu Zlatých Moraviec a pokladajú za najväčšiu bariéru zlepšovania podnikateľského prostredia. Hoci miera evidovanej nezamestnanosti je na slovenské pomery podpriemerná, podnikatelia ju považujú za nebezpečnú. Príčin je viac a sú pomenované v ďalších bariérach. Uchádzači o zamestnanie nemajú potrebnú kvalifikáciu. Hapruje prepojenie odborných škôl s trhom práce. Migrácia potenciálnych zamestnancov je nízka. Tieto problémy bude musieť riešiť centrálna vláda ruka v ruke s krajskou samosprávou, pod ktorú spadajú stredné odborné školy. Orientácia škôl a učebné osnovy sa musia opierať o reálne potreby potenciálnych zamestnávateľov. Pohyb pracovníkov môže samospráva podnietiť podporou mestskej regionálnej dopravy a prispôbovaním liniek tak, aby umožňovali záujemcom pravidelne cestovať za prácou. Perspektívny je ďalší rozvoj okresného mesta s prípadnou výstavbou nových bytov, lebo to veľkosťou stále zaostáva za susednými okresnými sídlami. Z hľadiska vytvárania nových pracovných miest okresu pomôže dobudovanie rýchlostnej cesty Nitra – Zvolen, ktoré by má byť zavŕšené v roku 2011. Špecifickým znakom okresného mesta boli dlhoročné spory medzi primátorkou a mestskými poslancami, ktoré škodili rozvoju Zlatých Moraviec. Po komunálnych voľbách v novembri 2010 sa situácia zmenila a možno očakávať, že hospodárenie samospráv prestane figurovať medzi najväčšími bariérami rozvoja okresu.

Žilinský samosprávny kraj

Ide o kraj s priemernou veľkosťou a mierne nadpriemernou vyspelosťou. Vyznačuje sa prírodnou i rozvojovou nerovnomernosťou. Kým centrum kraja je vyspelé, s istým odstupom ho nasleduje oblasť stredného Považia a odľahlejšie regióny Kysúc, Oravy, Turca a Liptova sú zaostalejšie. Krajské mesto a jeho blízke okolie sa po príchode kórejskej automobilky rýchlo rozvíja, ostatné časti kraja ho nestíhajú sledovať. Situácia je iná ako na juhozápadnom Slovensku, kde ostrovy prosperity kaskádovito prinášajú rozvoj do širšieho okolia. Žilina trpí hlavne zaostávajúcou miestnou správou. Kraj je poznačený neuváženou výstavbou priemyselných kapacít v minulom režime, ktoré po príchode trhovej ekonomiky narazili na problémy. Viacero podnikov zaniklo alebo dnes hospodária s ťažkosťami. Týka sa to hlavne Oravy, kde riešenie bude musieť nájsť centrálna vláda v spolupráci s miestnou samosprávou. Osobitným problémom kraja sú cestné komunikácie. Keďže ide o hornatý región, sú v ňom prírodné bariéry, ktorých prekonanie si vyžaduje veľké investície. To sa netýka len nosnej diaľnice, ktorá má spojiť Žilinu s Liptovom, ale aj iných vedľajších komunikácií na Orave či v Turci. Perspektívu rozvoja

má v kraji cestovný ruch, ktorému rovnako pomôže skvalitnenie cestnej siete.

Okres **Bytča** sa v Indexe regionálneho podnikateľského prostredia umiestnil na 43. mieste. Je to jeden z najmenších okresov na Slovensku, ďalší zo strednopovažských, krájajúcich toto územie na drobné celky. Mesto Bytča leží na Váhu. Okresom vedie spojovacia cesta na české pohraničie do blízkeho Sliezska. Hlavnou konkurenčnou výhodou okresu je potenciál na rozvoj cestovného ruchu, v rebríčku toho indikátora je dokonca tretí najlepší na Slovensku. V okrese je relatívne vysoká úroveň konkurencie v priemysle i úroveň vzdelania. Nevšednou výhodou je, že na byrokraciu a prieťahy v konaniach nie sú veľké ponosy. V tomto ukazovateli skončil okres ako druhý najlepší v krajine. Bytča má dostupnú voľnú pracovnú silu, ale toto plus má svoje mínus. Vnímanie nezamestnanosti považujú respondenti prieskumu za najväčšiu bariéru rozvoja podnikania. Okres má na celoštátne pomery nadpriemernú nezamestnanosť, a to napriek tomu, že migrácia za prácou do priemyselného susedného českého Sliezska má historickú tradíciu a existuje aj dnes. Inak je to vnútri okresu, kde tamojší podnikatelia považujú migráciu za nedostatočnú a za bariéru rozvoja. K nej priradujú nízku kvalifikáciu uchádzačov o zamestnanie a slabé prepojenie odborných škôl s trhom práce. Práve prebytok málo žiadanej pracovnej sily asi spôsobuje, že vážnou prekážkou ďalšieho vývoja je nízka spravodlivosť výberu zamestnancov na pozície vo firmách. Tieto závery prekvapujú, lebo vzdelanie obyvateľstva je zároveň podľa prieskumu konkurenčnou výhodou. K vysvetleniu sa dá dopátrať po zohľadnení umiestnenia v ďalších indikátoroch. Obyvatelia okresu sú ekonomicky málo aktívni, v tomto hodnotení patria na chvost v celej krajine. Preto je pre miestne samosprávy, najmä v okresnom meste, výhodnejšie podporovať migráciu z iných blízkych lokalít, ako vytvárať osobitné podmienky na rekvalifikáciu miestnych občanov. Napokon vzdialenosti v zhluku malých považských okresov nie sú veľké, štyri tunajšie okresy sa rozlohou polahky vtesajú do rozmerov niektorého z južných okresov nitrianskeho kraja. Ďalšie bariéry rozvoja okresu sú rozmanité – nízka dostupnosť finančných a kapitálových zdrojov, zlé hospodárenie miestnych samospráv, neblahý dopad šedej ekonomiky na podnikanie, negatívny vplyv činnosti úradov na podnikanie. Spoločným riešením týchto problémov je presadzovanie väčšej transparentnosti vo všetkých činnostiach, či z úrovne centrálnych inštitúcií alebo samospráv.

Okres **Čadca** zaznamenal v indexe 61. pozíciu. Táto prevažne hornatá, ale husto osídlená oblasť Kysúc má konkurenčných výhod málo. Za zvýšenú pozornosť stojí potenciál rozvoja cestovného ruchu. Ďalšie, ako dostupnosť voľnej pracovnej sily, finančných a kapitálových zdrojov či motivácia zamestnancov k produktívnejšej práci sú takmer zanedbateľné. Ešte horšie je to s bariérami, kde okres vyniká hlavne v

nedostatočnej kvalite cestnej infraštruktúry. Členitý terén a ťažšie prírodné podmienky vyvolávajú zvýšené nároky na výstavbu komunikácií, preto nie div, že v tomto ukazovateli je okres desiaty najhorší na Slovensku. Pomôcť by mohlo dobudovanie diaľničného spojenia k hraničnému priechodu s Poľskom, ale zo strany suseda by sa očakávalo, aby tiež vystaval svoj vlastný úsek k hranici. V takom prípade by sa Čadca mohla viac priblížiť k priemyselnému poľskému Sliezsku, čo by mohlo podnietiť rozvoj nových ekonomických aktivít na Kysuciach. Pravdepodobne by to však v prvej etape vyvolalo skôr ďalšie cestovanie Kysučanov za prácou, tentoraz nielen do českého, ale i do poľského Sliezska. Už dnes je v okrese migrácia podnikateľmi vnímaná ako vážny problém – v tomto prípade pre únik kvalifikovanej pracovnej sily. Porovnateľne vysoká je miera sťahovania, a dá sa očakávať, že relatívne preľudnené Kysuce budú v tomto trende pokračovať. Okres do budúcnosti môže ťažiť z magnetu rozvíjajúcej sa neďalekej Žiliny. Kapacity krajského mesta sa budú pomaly naplňovať a potenciálni investori budú hľadať príležitosti v blízkom okolí. Preto je nevyhnutné odstraňovať bariéry limitujúce podnikateľské prostredie. Čadca potrebuje zvýšiť úroveň vzdelania svojich občanov, vrátane získavania jazykových zručností. Stredné odborné školy treba zameraním a obsahom výučby orientovať na potreby pracovného trhu, ktorý vďaka blízkosti Žiliny začína byť čitateľný. Riadenie tejto zmeny majú v rukách centrálné orgány, hlavne ministerstvo školstva, ale nemenej miestna a krajská samospráva, pod ktoré spadajú základné a stredné školy. Ak sa podarí eliminovať tieto bariéry, potom možno časom očakávať zlepšenie i v iných kritizovaných oblastiach, napríklad v dopade šedej ekonomiky na podnikanie, v nespravodlivosti výberu zamestnancov na pozície vo firmách či v úpadku morálky, na ktoré upozornili respondenti prieskumu.

Okres **Dolný Kubín** skončil v indexe na 41. mieste. Tento oravský okres má pomerne rozvinutú priemyselnú výrobu, ale väčšina aktivít má korene ešte v predchádzajúcom režime. Viacero pôvodných štátnych podnikov po príchode nových majiteľov stúpajúcu konkurenciu neprežilo. Za umelo vybudované fabriky v predchádzajúcom režime nesú zodpovednosť vtedajšie vlády, preto sa očakáva, že terajšie vlády sa budú zaoberať dôsledkami konania svojich predchodcov. Oravský okres dodnes ťaží z dostupnej pracovnej sily. Disciplína a pracovitosť zamestnancov je na slovenské pomery mierne nadpriemerná. Ďalšie konkurenčné výhody sú ešte menej významné – ide o nevysokú byrokraciu a prieťahy v konaní na úradoch či prijateľnú ochranu súkromného majetku. Na čelo najväčších bariér sa dostal zaujímavý indikátor – úroveň konkurencie v priemysle. Nespokojnosť vyplýva pravdepodobne z porovnania nedávnych a súčasných kapacít priemyslu, ktoré sú nižšie. Za druhou bariérou, nevyhovujúcou migráciou pracovnej sily, možno vidieť skôr únik kvalifikovanej sily mimo okresu ako nenaplnené očakávania pri získavaní nových zamestnancov z okolia.

Potvrďuje to tretia bariéra v poradí vyjadrujúca nespokojnosť podnikateľov s kvalifikáciou uchádzačov o zamestnanie. V okrese je pritom na slovenské pomery stále vysoká nezamestnanosť. Pracovný trh nepriaznivo ovplyvňuje výška centrálne stanovovanej minimálnej mzdy. Riešením pre Dolný Kubín nie sú plošné rekvalifikačné kurzy, lebo ekonomická aktivita obyvateľstva je všeobecne nízka. Ak by vláda predsa išla cestou rekvalifikácie súčasných nezamestnaných, malo by ísť o ciele programy s výučbou praktických zručností, ktoré si žiadajú konkrétni zamestnávateľia. Najskôr by bolo vhodné do okresu pritiahnúť nových investorov, ktorí by aspoň zaplnili medzeru po výpadkoch z minulých rokov. Miestna samospráva by mala vykonať maximum na zlepšenie iných podmienok na podnikanie, riešením v tomto prípade môže byť budovanie priemyselných parkov s ústretovými podmienkami pre prichádzajúcich investorov. Z celoštátnej úrovne sa dá podporiť príchod inými osobitnými nástrojmi, napríklad investičnými stimulmi. Na tento inštitút by sa však malo siahnuť ako na krajnú možnosť, ak vláda uzná za vhodné, že prínosy z vytvorenia nových pracovných miest prevážia nevýhody z vynaložených štátnych zdrojov a deformácie konkurenčného prostredia. Prekážkami ďalšieho rozvoja okresu je podľa názoru respondentov jeho oklieštený potenciál a zároveň nízky záujem štátu a štátnych inštitúcií. V tomto prípade je ozaj asi úlohou vlády venovať Orave osobitnú pozornosť, ale bez paralelného cieľeného úsilia samosprávy to nepôjde.

Okres **Kysucké Nové Mesto** sa umiestnil v indexe na 34. pozícii. Ak odhliadneme od mestských častí v Bratislave a Košiciach, ide o najmenší okres na Slovensku. Jeho plocha zahŕňa iba okresné mesto a najbližšie okolie. Ďalším znakom je jeho dominantná orientácia na priemysel a z toho najmä na strojárstvo. Respondenti si pochvalujú hlavne disciplínu a pracovitosť miestnych zamestnancov. Tí sú motivovaní k produktívnejšej práci. Vnímanie nezamestnanosti je všeobecne nízke a považuje sa za jednu z hlavných výhod okresu. V Kysuckom Novom Meste je dobrá dostupnosť finančných a kapitálových zdrojov a schopnosť podnikov využívať najnovšie technológie je vysoká. Bezkonkurenčnou hlavnou bariérou ďalšieho rozvoja podnikateľského prostredia je nízka vymožitelnosť práva na okresnom súde v Žiline, pod ktorý patrí tento okres. Respondenti prieskumu hodnotia prácu súdu ako úplne najhoršieho na Slovensku. Podobný názor majú podnikatelia v Žiline, takže asi nejde o náhodu. Takéto zistenie si vyžaduje rýchlo nápravu zo strany kompetentných centrálnych inštitúcií v Bratislave. Alarmujúco nízka vymožitelnosť práva môže spôsobiť rozmach nekalého podnikania, na čo vlastne upozorňujú podnikatelia už v rámci vykonaného prieskumu, keď dopad šedej ekonomiky na podnikanie zaradili medzi najsilnejšie bariéry. Veľa na nápravu situácie v okrese môžu vykonať miestne samosprávy a ďalšie úrady, ktoré si dnes bežne neplnia úlohy, odmietajú komunikovať

elektronicky. Predmetom kritiky je rovnako hospodárenie samospráv. Podľa naznačených bariér vidieť, že Kysucké Nové Mesto spolu s veľmi blízkou Žilinou patria v tomto regióne do inej kategórie a zdieľajú podobné problémy ako vyspelé okresy západného Slovenska. Trampoty týchto ohnísk rozvoja sú rovnaké a ich riešenie je naliehavé pre celý štát. Ide o nevyhnutnosť vyššej vymožitelnosti práva, transparentné a efektívne hospodárenie verejných inštitúcií, odstránenie byrokracie a maximalizovanie kontaktov s úradmi elektronickou cestou. Kysuckému Novému Mestu by ešte navyše pomohla vyššia migrácia pracovnej sily či zvýšenie znalosti cudzích jazykov. To je úloha pre štátnu správu i samosprávu.

Okres **Liptovský Mikuláš** dosiahol v indexe 28. pozíciu. Jeho najvýznamnejšou výhodou je vplyv polohy okresu na podnikanie. Leží na hornom Považí a zasahuje od oblasti Západných Tatier na severe a Nízkych Tatier na juhu. Pretínajú ho nosné dopravné tepny spájajúce západ krajiny s východom. Okres sa v turistickej aktivite na celoslovensky zaraďuje na prvé miesto. Najvyššiu pozíciu má rovnako v potenciále ďalšieho rozvoja cestovného ruchu. Ďalšími konkurenčnými výhodami Liptovského Mikuláša je nadpriemerná úroveň konkurencie v službách a kvalita vzdelania. Vnímanie nezamestnanosti podnikateľmi je pozitívne. Ďalšiemu rozvoju podnikania v okrese bráni hlavne byrokracia a prieťahy v konaní na úradoch. Úrady majú všeobecne negatívny vplyv na podnikanie okrese. Slabo si plnia úlohy, nedokážu s občanmi ústretovo komunikovať a dostupnosť informácií je nízka. Vyskytuje sa korupcia, ktorá má vplyv na prijímanie rozhodnutí. Výpočet týchto ponôš na činnosť úradov treba doplniť kritikou samosprávy, ktorá hospodári neefektívne a vyrubuje zbytočne vysoké miestne dane. Na príklade Liptovského Mikuláša vidieť, ako dokáže slabo fungujúci systém verejnej správy znehodnotiť iné prednosti, v tomto prípade najmä potenciál rozvoja cestovného ruchu. Pritom práve táto oblasť ho má na Slovensku asi najvyšší. Kým turistická aktivita je zatiaľ v okrese najviac hodnotená na Slovensku, turistická atraktivita ho zaraďuje až na desiate miesto. Ak vláda proklamuje, že bude podporovať aktivity v cestovnom ruchu, potom sa musí viac sústrediť na činnosť úradov, ktoré jej podliehajú v tomto regióne. Príkladom je čerpanie pomoci z eurofondov na rozvoj cestovného ruchu. Viacerí respondenti v prieskume upozornili na potrebu minimalizovania byrokracie a odbúrania úplatkárstva pri posudzovaní projektov. Rovnako volajú po účinnom propagovaní cestovného ruchu v zahraničí zo strany centrálnych inštitúcií. Pomôcť by mohol ústretový prístup samosprávy, či už na miestnej alebo krajskej úrovni. Popri uvedených bariérach Liptákov trápí dopad šedej ekonomiky na podnikanie. Ten rovnako súvisí so slabou činnosťou úradov, kde chýba transparentnosť, ochota komunikovať a odmietanie korupcie.

Okres **Martin** skončil v indexe na konci prvej polovici na 38. mieste. Úspešne si počína v oblasti ľudských zdrojov, na druhej strane značne zaostáva

v oblasti verejnej správy. Martin si pomerne dobre vedie v dostupnosti voľnej pracovnej sily a dostupnosti materiálov a služieb potrebných na podnikanie. Firmy podľa prieskumu udávajú, že sa medzi nimi zriedkavo vyskytuje korupcia a za najväčšiu výhodu okresu označili presadzovanie spravodlivosti pri výbere zamestnancov na pracovné pozície. Okres má veľký potenciál na rozvoj cestovného ruchu, celkovo šiesty najväčší na Slovensku. Leží v údolí Turca obklopený atraktívnou Malou Fatrou a Veľkou Fatrou, disponuje príťažlivými historickými pamiatkami. Naopak jeho hlavným nedostatkom je nedostatočná cestná infraštruktúra, ktorá je popri ďalšom priemyselnom rozvoji rovnako dôležitá pri rozvoji turistiky. V tomto ukazovateli skončil Martin celoslovensky až na 64. mieste. Príčinou je nevyhovujúce cestné spojenie od vyspelej Žiliny zo západu, od vzdialenejšej Nitry a bližšej Prievidze na juhu a od stredného Pohronia z východu. Poslednými dvoma menovanými koridorami má región šancu pritiahnúť napríklad potenciálnych turistov z rovinatého Maďarska. Pre Martin bude kľúčové najmä skončenie diaľnice zo Žiliny, teda dobudovanie posledného úseku, ktorý ho komfortne spojí s hlavným mestom. Preto určite privíta, ak centrálna vláda urýchlene dostavia tento náročný úsek. Potom by asi z desiatky najväznejších bariér ďalšieho rozvoja podnikania vypadol indikátor naznačujúci malý záujem štátu o okres. Ako druhá bariéra sa do zoznamu dostala nedostatočná ochrana súkromného majetku. V rebríčku tohto indikátora obsadil okres piate najhoršie miesto na Slovensku. Je to výzva pre štátnu a miestnu políciu, aby si dôsledne plnila úlohy. Problémy v tejto kategórii pravdepodobne súvisia aj s negatívnym dopadom šedej ekonomiky na podnikanie. Vymožiteľnosť práva na okresnom súde je nízka. Táto trojica vážnych bariér naznačuje, že v Martine sa darí podvodníkom a zločinu. Tu už nestačí len zlepšiť prácu polície, ale vláda by z centrálnej úrovne mala vykonať nápravu v miestnom súdnictve. Nízka dostupnosť finančných a kapitálových zdrojov súvisí so slabým prílevom investícií. Popri náprave v uvedených oblastiach by rovnako mala konať krajská a miestna samospráva, napríklad väčšou podporou vyučovania cudzích jazykov a sledovaním prepojenia odborných škôl s trhom práce.

Okres **Námestovo** obsadil v indexe 55. miesto. Je to najsevernejší okres Slovenska a spolu so svojim susedom, druhou najsevernejšou Čadcou, sa zaradil na chvost hodnotenia žilinského kraja. Konkurenčných výhod má Námestovo málo. Hlavnou je potenciál na rozvoj cestovného ruchu. Najväčším lákadlom je asi Oravská priehrada, ležiaca v tesnom susedstve okresného mesta. Miestni podnikatelia si pochvalujú primeranú ochranu súkromného majetku. Za pozornosť ešte stojí pomerne vysoko hodnotená spokojnosť pri komunikácii s úradmi, vrátane elektronickej formy. Dominujúca bariéra Námestova v ďalšom rozvoji podnikania je jeho poloha. S Považím je spojené cestou cez susedný Dolný Kubín, ktorá opačným smerom na sever prekračuje hranice s

Poľskom. Rovnako prírodné podmienky tomuto okresu nežičia, až na podnikanie v cestovnom ruchu. V minulom režime tu štát vystaval niekoľko podnikov, z ktorých viaceré po transformácii ekonomiky pre zlé riadenie či silnejšiu konkurenciu zanikli alebo dnes hospodária s ťažkosťami. Tieto umelé investície bude ťažké nahradiť prirodzeným spôsobom, preto sa očakáva ústretovosť od štátu, ktorý už v minulosti raz chybil a má čo naprávať. Nebude to jednoduché, lebo podnikateľské prostredie na hornej Orave pokrívka. Problémy sú na pracovnom trhu. Okres trpí veľkou migráciou, ľudia odchádzajú za prácou do iných okresov. To spôsobuje, že v okrese je nevyhovujúca kvalita uchádzačov o zamestnanie. Navyše podnikatelia si ťažkajú, že mzdové očakávania uchádzačov sú príliš vysoké. V okrese s pomerne vysokou nezamestnanosťou je tak dostupnosť pracovnej sily nízka. Veľkou slabinou potenciálnych zamestnancov je slabá znalosť cudzích jazykov. Podnikatelia sú ekonomicky málo aktívni, v tomto ukazovateli im dokonca patrí najhoršia pozícia spomedzi všetkých slovenských okresov. Pred vládou a samosprávou tak stojí dilema, ako účinne podporiť región Oravy. Azda najväčší potenciál sa črtá v spomínanom cestovnom ruchu. Tam by malo smerovať zvýšené úsilie. Súčasťou opatrení by malo byť skvalitnenie infraštruktúry, hlavne cestného spojenia s horným Považím.

Okres **Ružomberok** sa dostal v indexe na 23. miesto. Priemysel má v okresnom meste historicky dlhú tradíciu, oblasť už v duálnej rakúsko-uhorskej monarchii patrila medzi najvyspelejšie oblasti Slovenska. Okres má oproti ostatným niekoľko rovnocenných konkurenčných výhod. Má dobrú polohu a až na úsek v horskom sedle vo Veľkej Fatre je pomerne ľahko prístupný z juhu. Po dokončení rýchlostnej cesty z Nitry do Banskej Bystrice v roku 2011 a neskoršom komfortnejšom prepojení cez Veľkú Fatru je pravdepodobné, že sa stane zo západného Slovenska dostupnejší ako trebárs Martin. Stal by sa tak najlepšie prepojeným okresom z celého horného Považia. Ružomberok má vhodné prírodné podmienky na podnikanie, cestovný ruch nevynímajúc. V turistickej aktivite mu už dnes patrí siedme miesto na Slovensku. V okrese je pomerne nízko vnímané nebezpečenstvo nezamestnanosti. Na druhej strane sa medzi hlavnými bariérami ďalšieho rozvoja podnikania objavujú problémy súvisiace s pracovným trhom. Úroveň vzdelania obyvateľov je pomerne nízka a chýba prepojenie odborných škôl s trhom práce. V tejto oblasti sa očakáva zlepšenie situácie zo strany centrálnych úradov, najmä ministerstva školstva. Úplne najvyššie sa medzi bariéry dostala chýbajúca elektronická komunikácia s úradmi. Respondenti prieskumu nie sú všeobecne spokojní s komunikáciou s úradmi, s plnením ich úloh, sťažujú sa na slabú dostupnosť informácií, stretávajú sa byrokraciou a prietahmi v konaní. Toto je chronický problém slovenského podnikateľského prostredia a treba ho začať riešiť priamo z centra. V styku s úradmi treba maximalizovať elektronické formy komunikácie,

vyžadovať uverejňovanie zásadných informácií v internete, postihovať nedodržiavanie termínov zo strany úradov. Veľa v tom môže popri centrálnych inštitúciách vykonať miestna správa, pod ktorú patrí výkon samosprávnych a niektorých prenesených štátnych kompetencií. Dá sa očakávať, že zlepšením podnikateľského prostredia v tejto oblasti sa skvalitnia vzťahy medzi podnikmi, ktoré sú podľa ružomerských respondentov jeden k druhému málo spoľahlivé v obchodnom styku a navzájom si vymáhajú úplatky.

Okres **Turčianske Teplice** sa zaradil v indexe na 52. miesto. Ide o jeden z najmenších okresov na Slovensku. Ako vyplýva z názvu sídelného mesta, okres charakterizujú hlavne termálne pramene a s tým spojené poskytovanie kúpeľných služieb. Turčianske Teplice sú jedinečné, čo sa týka ich konkurenčných výhod. V pilieri verejná správa obsadili štvrté najlepšie miesto na Slovensku. V rebríčkoch indikátorov s názvami komunikácia s úradmi a dostupnosť informácií a elektronická komunikácia s úradmi sa stal okres celoštátnym víťazom, v indikátore vplyv činnosti úradov na podnikanie obsadil tretiu priečku. Z tohto vidieť že miestna správa zobrala úlohu komunikácie s podnikateľmi vážne, a možno očakávať, že to prinesie pozitívne dôsledky. V okrese je navyše nízka miera korupcie medzi súkromnými podnikmi a pracovná sila je dostupná. Vnímanie nezamestnanosti je však zároveň najväčšou bariérou rozvoja podnikania v okrese. Turčianske Teplice pritom zaznamenávajú negatívny vývoj vekovej štruktúry obyvateľov, miera starnutia tu je veľkým problémom. Úroveň vzdelania zaostáva za slovenským priemerom, kvalifikácia uchádzačov o zamestnanie je pre zamestnávateľov nedostačujúca. Okres má nevýhodnú polohu na podnikanie, je pomerne ťažko prístupný zo západu, juhu i východu. Je tu málo fabriek, preto neprekvapuje, že úroveň konkurencie v priemysle a službách je nízka. Keď zhrnieme uvedené nedostatky, najväčšie šance má okres v rozvíjaní turistiky a kúpeľníctva. Situácia sa môže zmeniť, azda prídu investície i do priemyslu, ak sa skvalitní cestné spojenie na juh s Nitrou a na východ so stredným Pohroním. Pre cestovný ruch by toto spojenie bolo rovnako prínosom. Zdá sa, že samospráva bude môcť konať viac, keď pocíti ústretovosť zo strany centrálnych inštitúcií.

Okres **Tvrdošín** skočil v indexe v strede rebríčka na 41. mieste. Leží v severovýchodnom cípe Oravy a od Liptova ho delí masív Západných Tatier. Je aktívny v turistickom ruchu a má výhodný potenciál ďalej ho rozvíjať. Za najväčšiu konkurenčnú výhodu účastníci prieskumu považujú spravodlivosť výberu zamestnancov na pracovné pozície. Oceňujú dostupnosť voľnej pracovnej sily, spoľahlivosť obchodných partnerov a schopnosť podnikov využiť najnovšie technológie. Najväčšou prekážkou na ďalší rozvoj podnikateľského prostredia je vplyv polohy okresu na podnikanie. Odlahlý región kvári nízka kvalita cestnej infraštruktúry, hlavne nedostatočné nosné cestné spojenie s horným Považím. Bez osobitného záujmu centrálnej vlády sa táto situácia nezmení. Hoci

naprieč Oravou je plánovaná rýchlostná cesta, ktorá ma na juhu dosiahnuť až do Šiah, otázka je, kedy sa stane témou dňa. Podobných projektov je na Slovensku viac a vláda si musí stanoviť priority, čo je pre ňu najdôležitejšie. V okrese je pomerne vysoká nezamestnanosť, chýbajú finančné a kapitálové zdroje. To súvisí s jeho odľahlosťou a so stagnovaním priemyslu na celej Orave po utlmení kapacít nezmyselne a umelo predimenzovaných vládou za bývalého režimu. Ukazuje sa, že najvhodnejším riešením by bolo cielené rozširovanie cestovného ruchu na území Oravy. Samosprávy by mali v tejto oblasti ťahať za jeden povraz, pokúsiť sa presadiť spoločné projekty. Dôležité je, aby sa efektívne využívali prostriedky z eurofondov, ktoré sa donedávna podľa názorov respondentov prieskumu pridelovali podľa politického kľúča. Ak majú eurofondy skutočne slúžiť svojmu hlavnému poslaniu, ktorým je vyrovnávanie regionálnych rozdielov, potom by sa Orava mala stať jedným z hlavných, jednoznačne predurčených prijímateľov, a to na úkor najvyspelejšieho juhozápadného Slovenska. Centrálna vláda by mohla pomôcť propagáciou centier cestovného ruchu v zahraničí, vlastnými podpornými programami, ale i urýchlením veľkých investičných projektov – napríklad dobudovaním diaľnice z Bratislavy až po Ružomberok.

Okres **Žilina** je srdcom a ťahúňom kraja. V Indexe regionálneho podnikateľského prostredia sa vyšvihol na 8. miesto. Okres sa rozvíja a priťahuje investície. Výrobné závody tu má jedna z troch slovenských automobiliek Kia Motors Slovakia. Okolo nej sú združení ďalší dodávatelia. Územie okresu má vyhľadávané turistické lokality a v Rajeckej doline aj termálne kúpele. Najväčšou konkurenčnou výhodou okresu je teda jeho poloha vhodná na podnikanie. Rozvojový potenciál okresu je stále nenaplnený, očakáva sa ďalšie napredovanie. Perspektíva rozvoja podnikania v najbližších rokoch je tretia najvyššia na Slovensku. V Žiline je vysoká úroveň vzdelania a uplatňovaných technológií. Odvrátenou stranou boomu je zaostávanie v spravovaní verejných vecí. Úrady vydávajú rozhodnutia pod vplyvom úplatkov. Klienti zaznamenávajú byrokratický prístup a prieťahy v konaní. Komunikácia s úradmi je ťažkopádna a dostupnosť informácií nízka. Úrady si plnia svoje úlohy nedostatočne. Tieto indikátory sa objavili medzi najväčšími bariérami ďalšieho rozvoja podnikania v okrese. V prejavej nadmierne veľkej nespokojnosti sa líši Žilina od vyspelých oblastí juhozápadného Slovenska. Akoby miestna verejná správa nestihala sledovať prudký rozvoj regiónu. S cieľom dosiahnuť udržateľný vývoj je preto nevyhnutné, aby v tejto oblasti nastali výrazné zmeny. Pomôcť môže celoštátnymi programami centrálna vláda, ale zdá sa, že hlavné bremeno bude musieť na seba vziať samospráva. Žilinský okres potrebuje uplatniť do života transparentné metódy – od zverejňovania pravidelných a spoľahlivých informácií v internete až po spravodlivé verejné obstarávanie, vrátane uprednostňovania elektronických aukcií. V záujme poskytovania kvalitných služieb by bolo vhodné uplatňovať nárokovateľné

plnenia pre klientov, aby v prípade meškania konania úradníkov bola žiadosť klienta automaticky schválená. Komunikácia s klientmi by sa mala elektronizovať a tak vylúčiť možnosť ovplyvnenia konania úradníkov úplatkom. Podobných návrhov by sa našlo určite viac, miestne verejné inštitúcie by ich mali v záujme ďalšieho rozvoja okresu samy navrhovať a aplikovať. Štát môže pomôcť spružnením práce okresného súdu, pretože slabá vymožitelnosť práva je druhou najväčšou bariérou rozvoja podnikania. Ak sa uvedené opatrenia podarí presadiť, potom možno očakávať zníženie dopadu šedej ekonomiky na podnikanie a eliminovanie korupcie medzi súkromnými podnikmi, ktoré v žilinskom okrese rovnako patria medzi hlavné neduhy.

Banskobystrický samosprávny kraj

Kraj možno čitateľne rozdeliť na dve časti. Ústredné územie zahŕňajúce okresy Banská Bystrica, Zvolen, Žiar nad Hronom a Žarnovica je na úrovni lepšieho slovenského priemeru. Zvyšok kraja sa potáca hlboko v druhej polovici rebríčka Indexu regionálneho podnikateľského prostredia. Okresy Poltár, Veľký Krtíš, Rimavská Sobota a Revúca obsadili štyri z piatich posledných miest v celkovom rebríčku, za nimi už je iba neďaleká východoslovenská Gelnica. Nadpriemerné postavenie okresov stredného Pohronia sa spája hlavne s vyššou kvalitou infraštruktúry. Keď sa však pozrieme podrobnejšie na jednotlivé indikátory, zistíme, že tu nájdeme i kvalifikovanejšiu pracovnú silu, lepšie služby a vyššiu konkurenciu. Banská Bystrica je lídrom kraja, ale na päty jej šliape blízky Zvolen, ktorý sa stáva priemyselným a obchodným centrom kraja. Oba okresy preberajú na seba podobnú úlohu ako Žilina na hornom Považí. Majú potenciál stať sa ohniskom rozvoja a šíriť prosperitu ďalej na sever, východ a juh kraja. Pomôže im v tom dobudovanie rýchlostnej cesty z Nitry do Žiaru nad Hronom, čím sa táto oblasť komfortne spojí s Bratislavou, Trnavou a Nitrou. Podobne ako v Žiline i v pohronských mestách sa bude musieť skvalitniť činnosť samosprávy, lebo tá bude na seba preberať stále väčšiu váhu dôležitých rozhodnutí.

Okres **Banská Bystrica** sa v Indexe regionálneho podnikateľského prostredia umiestnil na 29. mieste. Okres je lídrom spomedzi 13 okresov kraja. Vyniká v potenciále na rozvoj cestovného ruchu, kde celoslovensky obsadil 12. pozíciu. Prírodné podmienky podnikaniu v okrese prajú. Leží na strednom Pohroní, na severe ho lemuje Veľká Fatra a Nízke Tatry s rozvinutým cestovným ruchom. Okres má dostatočnú dostupnosť materiálov a služieb a voľnej pracovnej sily. Firmy dokážu zamestnancov motivovať k produktívnej práci. V Banskej Bystrici sú podnikatelia nespokojní hlavne s prácou úradov. Za najväčšiu prekážku považujú byrokraciu a prieťahy v konaní. Komunikácia s úradmi je ťažkopádna a dostupnosť informácií nízka. V rebríčku týchto indikátorov je okres šiesty najhorší na Slovensku. Úrady si dostatočne neplnia úlohy a ich

vplyv na podnikanie je všeobecne negatívny. Takéto výsledky sú prekvapujúce, lebo okresné mesto je zároveň administratívnym centrom kraja, a preto by malo mať viac skúseností s riadením verejných vecí. Podnikatelia vyjadrujú nespokojnosť s hospodárením samospráv, s nízkou vymožitelnosťou práva na okresnom súde. Ako nebezpečné posudzujú vnímanie nezamestnanosti a dopad šedej ekonomiky na podnikanie. Respondenti z okresu Banská Bystrica boli v otvorenom komentovaní bariér rozvoja podnikateľského prostredia v rámci celoslovenského prieskumu najaktívnejší, čo dokazuje, že podnetov majú nadostač. Okrem všeobecne známych problémov týkajúcich sa celého Slovenska – napríklad so zatažujúcou povinnosťou odvádzania dane z pridanej hodnoty z faktúr, ktoré im obchodní partneri nevyplatili – volajú hlavne po etablovaní silných investorov v okrese, napríklad po vzore neďalekej Žiliny. Nevadí ani to, že by na trh vkročili potenciálni konkurenti. Dokazuje to, že najvhodnejší spôsob na ekonomický rozvoj pre celé územie Slovenska je vytváranie jadier investičnej aktivity, odkiaľ sa impulzy šíria kaskádovito ďalej. Banskobystričanom chýbajú priemyselné parky. V tomto musí zohrať rozhodujúcu úlohu miestna a krajská samospráva, až potom môže pomáhať centrálna vláda. Zvýšenie aktivity prinesie väčšie možnosti získavania úverov z bankových inštitúcií. Bratislavská vláda vyjde miestnym podnikateľom v ústrety tým, že im zjednoduší získavanie zdrojov z dostupných prameňov. Tí by privítali najmä jednoduchší prístup k eurofondom, kde by sa malo dbať na uplatňovanie rovnosti šancí pre všetkých žiadateľov.

Okres **Banská Štiavnica** zaujal v indexe 63. pozíciu. Umiestnenie v predposlednej desiatke naznačuje, že konkurenčných výhod veľa nemá. Možno sem zaradiť relatívne nízku byrokraciu a prieťahy v konaniach na úradoch, motiváciu zamestnancov k produktívnejšej práci, spoľahlivosť obchodných partnerov a perspektívny potenciál na rozvoj cestovného ruchu. Trinásť najmenší okres má celoslovensky najhoršiu kvalitu cestnej infraštruktúry, najnižšiu dostupnosť materiálov a služieb a druhú najslabšiu dostupnosť finančných a kapitálových zdrojov. Môže za to nepriaznivý vplyv polohy okresu na podnikanie, čo je najväčšia bariéra rozvoja podnikateľského prostredia. Hoci okres leží na dotyku s rýchlostnou cestou z Trnavy do Banskej Bystrice, ktorá bude v roku 2011 úplne dobudovaná, zdá sa, že mu to veľmi nepomáha. Môže za to jeho hornatá štruktúra lokalizujúca okresné mesto do stredného územia a konkurencia okolitých ľahšie dostupných lokalít. Popri uvedených nedostatkoch je v Banskej Štiavnici negatívne vnímaná vysoká nezamestnanosť, potenciálni zamestnanci sú slabo jazykovo gramotní a nie sú ochotní za prácou cestovať. Všeobecne nízka je úroveň konkurencie v priemysle a službách. Banská Štiavnica, niekdajšie prosperujúce banské mesto a sídlo významných inštitúcií celouhorského významu, nemôže po úpadku ťažby vzácnych kovov očakávať

návrat starých časov. Ostali jej však jedinečné historické pamiatky a mesto je zaradené do svetového dedičstva UNESCO, čo mu stále dáva šancu na rozvoj cestovného ruchu. Respondenti prieskumu pocíujú napriek blízkosti spomínanej rýchlostnej cesty absenciu kvalitných ciest, hlavne spojnice tejto komunikácie s okresným mestom. S tým sa viaže i potreba ďalšej infraštruktúry, napríklad vysokorýchlostného internetového prepojenia. Pri nevyhnutnom skvalitňovaní infraštruktúry by mala spolupracovať miestna samospráva s centrálnou vládou. Rozvoju cestovného ruchu, a to nielen historickej Banskej Štiavnice, ale napríklad aj neďalekých, stále nedocenených Sklených Teplíc, by pomohla lepšia propagácia zo strany štátu.

Okres **Brezno** sa v indexe umiestnil na 54. mieste. Keď sa pozrieme do rebríčka jednotlivých indikátorov, zistíme, že má druhé najlepšie využívanie internetových služieb podnikmi a šieste najnižšie mzdové očakávania uchádzačov o zamestnanie na Slovensku. Ide však iba o výnimky, celkovo je konkurenčných výhod málo. Pracovná sila je vďaka nízkym nárokom v okrese dostupná, zamestnanci sú pracovití a disciplinovaní, riadiaci pracovníci ich vedú k produktívnej práci. Obchodní partneri sú relatívne spoľahliví a podniky sú schopné využívať najnovšie technológie. Okres má viac početných umiestnení na konci rebríčkov. Všeobecne je nízka úroveň konkurencie v priemysle a službách. Okresu dominuje spoločnosť Železiarne Podbrezová podnikajúca v hutníctve, ale i ďalších oblastiach. Tá síce prináša najväčšiu zamestnanosť, ale zároveň určuje konkurenčné prostredie. V rozľahlom a hornatom okrese sú málo dostupné pobočky bánk a pôšt, cesty tretej triedy sú piate najhoršie na Slovensku. Najväčšou bariérou rozvoja podnikateľského prostredia je vysoké vnímanie nezamestnanosti. Korene súčasnej vysokej nezamestnanosti sú v neuváženej výstavbe priemyselných kapacít za bývalého režimu. Mnohé podniky z tohto obdobia počas ekonomickej transformácie pod vplyvom konkurencie alebo zlého riadenia zanikli alebo prežívajú s problémami. Preto sa vníma rozvojový potenciál okresu negatívne. Ak má štát prejavíť záujem o okres, môže to vykonať nápravou prístupu z minulosti. Okres Brezno má možnosť rozvíjať hlavne aktivity v cestovnom ruchu, pretože leží v oblasti atraktívnych Nízkych Tatier a Veporských vrchov. Vláda môže podnietiť zvýšenie aktivity budovaním cestnej infraštruktúry a propagáciou lokality v zahraničí. Prírodne zvlnený Banskobystrický kraj je v priamom dotyku s rovinatým Maďarskom a potenciálnym klientom môže ponúknuť nezvyčajné prírodné krásy, historické pamiatky a kúpeľné kapacity. To však severným okresom automaticky neprinesie žiadaný výsledok. Samospráva musí sama vyvinúť dostatočnú aktivitu, a príklad si môže zobrať práve z cieľavedomého prístupu k miestnemu rozvoju turizmu v susednom Maďarsku, ale i úspechy v južnej časti Slovenska, napríklad v okrese Krupina. Rozvoju cestovného ruchu a priemyslu v okrese pomôže najmä

skvalitnenie infraštruktúry, hlavne ciest. Brezno, viac ako mnohé iné okresy, by priaznivo pocítilo plošné skvalitnenie podnikateľského prostredia. Potom by sa tu prirodzenou cestou mohol rozvíjať priemysel, ktorý by ako v prípade vyše storočných podbrezovských železniární ostal do budúca životaschopný.

Okres **Detva** skončil v indexe na 58. mieste. Medzi jeho konkurenčné výhody možno zaradiť dostupnosť materiálov a služieb, dostupnosť disciplinovaných pracovitých zamestnancov, ich motiváciu pracovať produktívne. Zaujímavosťou okresu je celoslovensky prvé miesto v úspešnosti maturantov v slovenskom jazyku, ale na druhej strane iba jedenáste miesto v znalosti cudzích jazykov. Prepojenie odborných škôl s trhom práce pokrívá, nezamestnanosť je vysoká a vnímaná podnikateľmi negatívne. Hlavnou bariérou rozvoja podnikateľského prostredia je nízka kvalita cestnej infraštruktúry. Zvlnenému okresu chýbajú cesty prvej a tretej kategórie. Príčinou je spôsob osídlenia kraja historicky známeho svojimi samotami a lazmi. Poloha okresu ležiaceho na spojnici Zvolena s Lučencom nie je pre investorov dostatočne atraktívna. Zvýšiť ju môže skvalitnenie cestného spojenia dobudovaním rýchlostnej cesty medzi Zvolenom a Košicami. Podobne ako v ďalších prípadoch, i tu musí vláda v prvom rade zodpovedať otázku, ktoré rýchlostné ťahy považuje za najdôležitejšie, pretože dopyt po nich je celoslovensky vysoký. Detva na rozdiel od východnejších a severnejších okresov môže ťažiť z blízkosti Zvolena a Banskej Bystrice, ktoré sú rozvinutejšie. Strojárska výroba v Detve a Hriňovej, hoci umelo etablovaná za minulého režimu, tu stále pretrváva a má šancu prosperovať. Potvrďuje sa, že ohniská rozvoja na Slovensku prajú blízkym lokalitám a dokážu posúvať prosperitu kaskádovito ďalej. Detva zachytí tento trend v prípade skvalitnenia vzdelávania, kde má svoju úlohu centrálna vláda cez ministerstvo školstva a samospráva riadiaca základné a stredné školy. Príkladom na úspech môže byť dnes už rozšírené používanie internetových služieb v podnikoch, kde je okres celoslovensky na ôsmom mieste. Detva stále nedokáže rozvíjať potenciál cestovného ruchu, hoci hlavne v oblasti agroturistiky v takmer nedotknutej oblasti Polany má jedinečnú príležitosť. Je úlohou miestnej samosprávy, aby vo vzájomnej spolupráci s podnikateľmi z cestovného ruchu vybudovala systém podpory rozvoja v tejto oblasti.

Okres **Krupina** obsadil v indexe 60. miesto. V celoslovenských rebríčkoch vyniká v turistickej aktivite, kde je na treťom mieste. Táto pozícia je o to cennejšia, že v turistickej atraktivite je o desať priečok nižšie. Znamená to, že okres dokáže vyvíjať aktivity v tejto oblasti, hoci jeho potenciál je nižší ako v iných regiónoch. Darí sa mu to nielen v kúpeľoch v Dudinciach, ale aj vo viacerých dedinách pestujúcich príťažlivé, pôvodné zvyky. Týmto prístupom môže byť príkladom pre okresy v severnej časti kraja. Najväčšou konkurenčnou výhodou Krupiny je spoľahlivosť obchodných partnerov, kde zaujala druhé miesto na Slovensku. Okres má dostupnú

pracovnú silu, ktorá nemá vysoké mzdové očakávania. Krupinu posúvajú v indexe na koniec druhej desiatky od konca viaceré významné bariéry rozvoja podnikania. Respondenti prieskumu si myslia, že rozvojový potenciál okresu je slabý. Úroveň technológií je jedna z najnižších na Slovensku. Rozvojový potenciál podnikov je dokonca hodnotený ako druhý najhorší v celej krajine. Popri technológiách sú problémy s pracovnou silou. Uchádzači o zamestnanie majú nízku kvalifikáciu. Úroveň vzdelania je slabá a v znalosti cudzích jazykov sú Krupinčania štvrtí najhorší na Slovensku. Keď sa k tomu pridá nízka ochota cestovať za prácou, pochopíme, že firmám sa v okrese rozvíja ozaj neľahko. Respondenti prieskumu si ťažkajú, že štát prejavuje o okres malý záujem. Opraviť by to mohol v celkovom prístupe k vzdelávaniu, ktoré produkuje absolventov v nevhodnej štruktúre a kvalifikácii. Do zlepšenia podmienok v školách by sa malo zapojiť vedenie banskobystrického kraja, pod ktorý spadajú stredné odborné školy, ponúkajúce absolventov na trhu práce pre firmy s potenciálom rozvoja v okrese. Kraj musí sledovať kvalitu nižších tried ciest a obsluhu hromadným dopravným spojením, lebo týmto spôsobom môže prispieť k väčšiemu pohybu obyvateľov za prácou. Miestna samospráva prejaví záujem o investície tým, že nebude vyrubovať vysoké dane, lebo podnikatelia ich považujú za zbytočnú prekážku.

Okres **Lučenec** sa umiestnil v indexe na 62. mieste. Ponúknuť investorom môže okrem pomerne priaznivých prírodných podmienok málo. Jeho hlavou prednosťou je dostupnosť pracovnej sily. Tá je úplne najvyššia na Slovensku. Prekvapením je, že v okrese pri vysokej nezamestnanosti nepociťujú negatívny dopad minimálnej mzdy na podnikanie. Respondenti prieskumu si pochvaľujú relatívne nízky vplyv korupcie na rozhodnutia úradov a schopnosť podnikov využívať najmodernejšie technológie. Dominujúcou bariérou rozvoja je nepriaznivý vplyv polohy okresu na podnikanie. Nevyvažuje ho ani existujúce železničné a cestné napojenie na vyspelú západnú časť krajiny. Viacerí účastníci prieskumu volajú po vybudovaní rýchlostnej cesty zo Zvolena do Košíc, ktorá by okres priblížila k centrálnym rozvojom. Vnútrošnú kvalitu cestnej infraštruktúry hodnotia ako jednu z najhorších v krajine, pričom je nielen nedostatočná, ale až nebezpečná. Volajú tiež po lepšej infraštruktúre v oblasti informačných technológií. Kým v prvej oblasti sa musí rozhodnúť konateľ centrálna vláda a vedenie banskobystrického kraja, v druhej ide o výzvu pre miestne samosprávy. Viac rokov sa v Lučenci hovorí o spustení veľkých investičných projektov. Potenciálni investori si neraz ťažkali na neústretnosť samospráv, preto tie by mali zvýšiť úsilie na prilákanie nových zamestnávateľov. V prípade Lučenca je neodôvodnené očakávanie, že po vybudovaní rýchlostnej cesty sa situácia razom zlepší. Okres má deviatu najväčšiu nezamestnanosť na Slovensku, ale ako sa mohli viacerí potenciálni investori presvedčiť, získať potrebných zamestnancov býva náročné. Mimoriadne rozšírená je

dlhodobá nezamestnanosť a s ňou spojená nižšia ochota prijať ponúkanú prácu. V okrese by sa mali sústrediť na skvalitnenie profilu uchádzačov o zamestnanie, napríklad rekvalifikačnými kurzami. Pomohlo by zlepšenie podmienok na pohyb zamestnancov, s čím súvisí zvýšenie kvality lokálnych ciest a verejného dopravného spojenia. Osobitnú úlohu má pred sebou školský systém, ktorý musí zabezpečiť všeobecne lepšiu úroveň vzdelania, so zameraním na žiadané kvalifikované odbory a vyššiu úroveň cudzích jazykov.

Okres **Poltár** skončil v indexe na predposlednom, 78. mieste. Poltár je príkladom toho, ako sa pri územnosprávnom členení Slovenska v 90. rokoch minulého storočia nemalo postupovať. Vyčlenené územie nového okresu bolo bez spádových oblastí, s nevyhovujúcim centrom, so sklonom k izolovaniu. Okres je najredšie osídlený v kraji a má necelých 23-tisíc obyvateľov. Niektoré okresné mestá na Slovensku počtom obyvateľov niekoľkonásobne prevyšujú celý tento okres. Poltár má mizivé konkurenčné výhody. Podnikatelia si najviac cenia spoľahlivosť obchodných partnerov – tu sa okres dokonca umiestnil na prvom mieste v krajine, dostupnosť voľnej pracovnej sily, nízku mieru korupcie medzi súkromnými podnikmi a relatívne pozitívny vplyv činnosti úradov na podnikanie. Výhody vyplývajú hlavne z malej rozlohy okresu a jeho nízkej ekonomickej aktivity. V rebríčkoch 106 indikátorov skončil Poltár v 16 na jednom z troch posledných miest. Dominujúcou bariérou rozvoja ekonomickej aktivity je jeho nevhodná poloha na podnikanie. Poltár zaostáva v úrovni technológií, pestrosti služieb, kvalite cestnej infraštruktúry, úrovni vzdelania. Má vysokú a citlivo vnímanú nezamestnanosť, pričom kvalifikácia uchádzačov je nevyhovujúca a ochota cestovať za prácou je nízka. Okres trpí všeobecným európskym poklesom niektorých odvetví, v tomto prípade hlavne sklárskeho. Čo sa týka ďalšieho vývoja, pred centrálnou vládou stojí náročná úloha, ako povzniesť tento okres. Azda najlepším spôsobom bude skvalitnenie cestného spojenia s okolitými oblasťami. Samospráva nedisponuje veľkými možnosťami. Riešením by bolo primknúť sa viac k okolitým okresom, kde sa očakáva rýchlejší rozvoj. Poltár môže zintenzívniť turistický ruch, ktorý je už dnes rozbehnutý v oblasti Kokavy.

Okres **Revúca** patrí medzi päť najmenej vyspelých okresov Slovenska, so 75. poradím v indexe. Podobne ako ďalšie okresy s výrazným podielom občanov maďarskej národnosti má pretiahnutý severo-južný tvar. Nachádza sa prevažne v hornatom prostredí Slovenského rudohoria. Z mála konkurenčných výhod, ktoré okres má, sú najvýznamnejšie nízky vplyv korupcie na rozhodnutia úradov, relatívne zanedbateľná byrokracia a prieťahy v konaní, ústretová komunikácia s úradmi a dostupnosť informácií, disciplína a pracovitnosť zamestnancov. Okres sa nachádza na polceste medzi Zvolenom a Košicami a miestni podnikatelia označujú jeho polohu ako nevhodnú na podnikanie. Slabo hodnotia aj rozvojový potenciál okresu. V odpovediach respondenti upozorňujú na

nízku kvalitu dopravnej infraštruktúry. Chýba najmä plánovaná rýchlostná cesta medzi Zvolenom a Košicami. V okrese sú vnímané technológie ako tretie najhoršie na Slovensku, vo využívaní internetových služieb podnikmi je dokonca najslabší na Slovensku. Miera evidovanej nezamestnanosti a vnímanie nezamestnanosti sú druhé najhoršie na Slovensku. Úroveň vzdelania je v rebríčku tretia od konca, znalosť cudzích jazykov opäť jedna z najslabších na Slovensku. Keď k tomu pridáme zanikajúcu ťažbu a upadajúci magnezitový priemysel v Jelšave, pochopíme, prečo sa v celkovom indexe dostal okres tak hlboko. Keďže bol zasiahnutý spomenutým úpadkom a prudkým zvýšením nezamestnanosti, okamžitú nápravu môže vykonať iba centrálna vláda. Pre tento okres, rovnako ako pre ďalšie podobne zasiahnuté oblasti, by mala mať vláda prichystané stratégie alternatívneho rozvoja, ako to bolo trebárs v nemeckom Porýní po úpadku ťažkého priemyslu. Revúca, podobne ako jej úplne najslabšie hodnotený východný sused Gelnica, si pravdepodobne vlastnými silami nepomôže. Obom okresom chýbajú miestne potenciálne jadrá rozvoja, majú zlé vnútorné dopravné spojenie, hoci okrajom ich územia prechádzajú nosné regionálne cestné ťahy. Súvislosť spoločných problémov nezakrýva hranica krajov prechádzajúca medzi nimi. Miestne samosprávy by okrem spoločného trápenia mali hľadať spoluprácu s inými vyspelejšími susednými okresmi a samy prísť so scenármi navrhovanej nápravy. Tieto návrhy by určite mali zahŕňať rozmach cestovného ruchu, lebo prírodné podmienky sú na to vhodné. Centrálna vláda by tak bola postavená pred menej ťaživú dilemu. Ak by podporila scenár vychádzajúci zo záujmov tamojších obyvateľov, vyhla by sa podobným rizikám, ktoré sa nedávno naplnili po úpadku priemyselných podnikov neuvážene vystavaných za minulého režimu na Orave či v Šariši.

Okres **Rimavská Sobota** sa umiestnil v indexe na 76. mieste. Je to najväčší okres v kraji a tretí najväčší na Slovensku. Má pretiahnutý severo–južný tvar, typický pre okresy s významnou maďarskou menšinou. Rimavská Sobota je štvrtý najnižšie hodnotený okres na Slovensku. Okres má dostupnú, ale štruktúrou nevyhovujúcu pracovnú silu. V rebríčku tohto indikátora sa umiestnil v prevej desiatke na Slovensku. Na druhej strane v Rimavskej Sobote je najvyšší podiel dlhodobozamestnaných na Slovensku. Tí, čo sú zamestnaní, sú podľa manažérov disciplinovaní a pracovití. Manažéri dokážu zamestnancov motivovať k produktívnejšej práci – tu sa okres stal dokonca najlepším v krajine. Podniky sú schopné využívať najnovšie technológie. V ďalších indikátoroch však okres hlboko prepadol. Najviac v kategórii vplyv polohy okresu na podnikanie. Rimavská Sobota leží na juhu stredného Slovenska, v oblasti, kde je situácia s podnikateľským prostredím, ekonomickou aktivitou a nezamestnanosťou najhoršia v štáte. Železničné a cestné dopravné spojenie s vyspelým západným Slovenskom i oblasťou Košíc síce existuje, ale miestni podnikatelia ho považujú za

nedostatočné. Veľké nádeje vkladajú do vybudovania rýchlostnej cesty zo Zvolena do Košíc. Rozvojový potenciál okresu je slabý a respondenti prieskumu ho spájajú s odlevom kvalifikovanej pracovnej sily na západ krajiny a do zahraničia. Nevyhovujúca migrácia, keď kvalifikovaní ľudia utekajú z okresu a nekvalifikovaní či neochotní pracovať ostávajú, sa tak stáva vážnym problémom. Niektorí respondenti navrhujú, aby sa na stabilizovanie pracovnej sily využívali nástroje, ktoré usadeným kvalifikovaným pracovníkom ponúknu určité výhody, napríklad pridelenie pozemkov na výstavbu rodinných domov zdarma. Toto a podobné opatrenia sú návodom pre miestne samosprávy, na ktoré si v okrese ťažkajú azda najviac na Slovensku. Ostáva veriť, že po voľbách v novembri 2010 (prieskum sa vykonával pred nimi) sa situácia v samosprávnych zastupiteľstvách už zlepšila. Keďže okres Rimavská Sobota je z hľadiska poľnohospodárskeho i priemyselného rozvoja perspektívny, centrálna vláda by mala hľadať nástroje na lokálnu pomoc, napríklad na zakladanie priemyselných parkov, ako aj plošné zlepšovanie podnikateľského prostredia, ktoré by pozitívne zasiahlo Slovensko a tiež tento okres.

Okres **Veľký Krtíš** obsadil v indexe 77., teda tretie miesto od konca. Ide o málo rozvinutý okres, položený bokom od hlavných ciest. Môže sa hrdiť jedinou vážnejšou konkurenčnou výhodou – má dostupnú pracovnú silu. Zaujme ešte schopnosť úradov komunikovať s klientmi a odolávať nástrahám korupcie. V rebríčkoch týchto indikátorov sa dokonca okres umiestnil medzi desiatkou najlepších na Slovensku. Ako vyplýva z postavenia v indexe, okres ťažia vážne bariéry rozvoja podnikania. Vplyv polohy je rozhodujúci. Územie je na maďarskom pohraničí a okresné mesto je križovatkou jediných dvoch významnejších ciest zo severu na juh a zo západu na východ. Raritou okresu je, že Veľký Krtíš nemá železniciu, iba kúsok trate prechádzajúcej cez Maďarsko do Lučenca, aj to z časti nevyužívanej. Preto si v okrese veľa sľubujú od rýchlostnej cesty, ktorá má spojiť cez južné okresy Bratislavu s Lučencom. Na príklade tohto okresu vidieť, ako Slovensko stále zápasí s dedičstvom z Uhorska, keď cesty viedli juho–severným smerom a spájali mestá vtedajšieho horného Uhorska s Budapešťou. Západo–východné spojenia sa stavali zriedkavo, čo bolo sčasti zámerom vtedajšej vlády, aby sa zo Slovenska nevytváral samostatný celok. Kadiaľ viedla komunikácia, tam sa začal rozvíjať priemysel. Veľký Krtíš bol bokom od budapeštianskych ciest a s komunikáciami má starosti dodnes, preto je jeho rozvoj už desaťročia pomalý. Centrálna vláda musí vyriešiť dilemu, výstavbu ktorých ciest uprednostniť, pretože lokalít ako Veľký Krtíš je na Slovensku viac. Z polohy okresu vyplývajú ďalšie bariéry, ktorými sú hlavne nedostatočná úroveň technológií, vnímanie vysokej nezamestnanosti, slabá úroveň vzdelania, nevyhovujúca migrácia kvalifikovanej pracovnej sily, nízka úroveň konkurencie v priemysle a službách. Samospráva môže ťažko v týchto oblastiach

nejako pomôcť. Pre slovenskú vládu sa môže ako alternatíva ponúknuť podpora väčšej spolupráce s maďarským pohraničím, hlavne s blízkymi Balážskymi Ďarmotami a trochu vzdialenejšou Budapešťou. Volajú po nej aj niektorí podnikatelia, ktorí popri rýchlostnej ceste Bratislava – Lučenec vidia perspektívu v posilnení križujúcej cesty zo Zvolena na hranicu a potom do Budapešti. Vážneho konkurenta však určite budú mať v neďalekých Šahách, kde by mala viesť rýchlostná cesta z poľského pohraničia cez Zvolen do Budapešti.

Okres **Zvolen** zaujal v indexe 32. pozíciu a po Banskej Bystrici sa stal druhým najúspešnejším z celého kraja. Kým veľmi blízko položená Banská Bystrica je administratívnym sídlom kraja, Zvolen sa pomaly prepracúva na priemyselné a obchodné župné centrum. Dôležitým dopravným uzlom je už dnes, keď sa v ňom pretínajú významné cesty a železnice vedúce zo severu na juh a zo západu na východ. Pre Zvolen je typické, že nemá priveľké konkurenčné výhody, ale ani bariéry rozvoja podnikania. Za najväčšie výhody sa považuje vplyv prírodných podmienok na podnikanie, potenciál cestovného ruchu a úroveň konkurencie v službách. Priradiť k nim možno schopnosť podnikov využívať moderné technológie a úspešnú snahu manažérov motivovať zamestnancov k produktívnejšej práci. I najväčšie bariéry rozvoja ďalšieho podnikania signalizujú, že ide o okres s problémami typickými pre vyspelé centrá. Na prvom mieste je nespokojnosť s vymožitelnosťou práva na okresnom súde. Ak chce centrálna vláda prejavovať Zvolenu podporu, mala by urobiť nápravu v súdnictve. Tým by sa odbúrala ďalšia bariéra, ktorou je práve nezájum štátu o okres. Rovnako by pomohol ďalší krok, ktorý by však súčasne mali vykonať aj samosprávy – vychádzať podnikateľom v ústrety a zvýšiť stupeň elektronickej komunikácie s klientmi. Tu respondenti v prieskume upozornili hlavne na možnosť zjednodušiť komunikáciu s úradmi v oblasti odvodov. Čo sa týka pracovného trhu, Zvolenčania by privítali lepšie spojenie škôl s trhom práce a kvalitnejšiu výučbu cudzích jazykov. To je úloha pre ministerstvo školstva i vedenie banskobystrického kraja, pod ktoré spadajú stredné odborné školy. Dopyt po jazykovo vybavených pracovníkoch signalizuje, že v okrese sa usadzujú zahraniční investori a stáva sa centrom obchodu. Respondenti sa sťažujú, že miera korupcie medzi súkromnými podnikmi je relatívne vysoká a ochrana súkromného majetku nedostačujúca. V okrese by preto mala razantnejšie pôsobiť štátna i miestna polícia, aby sa zvýšená zločinnosť nestala postrachom pre ďalších potenciálnych investorov.

Okres **Žarnovica** sa umiestnil v indexe na 35. mieste. Do nadpriemeru ho posunuli dobré výsledky v súbore indikátorov so spoločným názvom verejná správa a legislatíva. Tu zaujal celoslovensky tretiu pozíciu. V okrese si najviac v štáte pochvaľujú hospodárenie miestnych samospráv a ochranu súkromného majetku. Za najdôležitejšiu konkurenčnú výhodu však treba označiť polohu okresu. Vedie tadeto dôležitá rýchlostná

cesta, ktorá bude už v roku 2011 bez prerušenia spájať Bratislavu a Trnavu s Banskou Bystricou. Žarnovica sa navyše nachádza v strede medzi rozvíjajúcou sa Nitrou a Zvolenom. Ďalšie konkurenčné výhody okresu sú potenciál na rozvoj cestovného ruchu, nízky vplyv korupcie na rozhodnutia úradov, spoľahlivosť obchodných partnerov a disciplína a spoľahlivosť zamestnancov. Z bariér ďalšieho rozvoja podnikateľského prostredia čnie nad ostatným negatívne vnímanie miery nezamestnanosti. Tá je napriek celkovo priaznivému hodnoteniu okresu stále nadpriemerná. Ďalšie bariéry dávajú návod, ako nezamestnanosť znížiť. Okresu by pomohlo udržanie kvalifikovaných pracovníkov doma – ich dnešný odlev spôsobujú príliš vysoké mzdové očakávania. Môže to naznačovať, že podniky nedostatočne využívajú najnovšie technológie a záujemcom ponúkajú buď nízko hodnotené radové pozície v menej sofistikovanej výrobe alebo riadiace posty, kde sa vyžaduje vysoká kvalifikácia a znalosť cudzích jazykov. Tá je v okrese všeobecne na nedostatočnej úrovni. Riešením by bolo pritiahnúť sofistikovanejšiu výrobu. Keďže okres má vhodnú polohu a dopravnú obsluhu, štát by mal prejavovať oň – keďže respondentom pozornosť štátu chýba – plošným zlepšovaním podnikateľského prostredia pre všetkých. Napokon z odpovedí podnikateľov presne toto vyplýva. Volajú po úprave zákonov, zvyšovaní konkurencie. Je na samospráve, aby konala viac, napríklad aby úradníci rokovali s potenciálnymi sofistikovanejšími potenciálnymi investormi a pripravovali pre nich podmienky na usadenie. Tu sa očakáva súčinnosť okresného mesta s Novou Baňou, ktorá bola historicky centrom tohto regiónu a stále sa ním cíti, hoci politické rozhodnutie v 90. rokoch minulého storočia lokalizovalo nové sídlo do Žarnovice.

Okres **Žiar nad Hronom** sa v indexe zaradil na 33. miesto. Je v srdci stredného Pohronia, má výbornú polohu, leží v blízkosti rozvíjajúceho sa Zvolena. Pri okresnom meste sa dokončuje rýchlostná cesta z Trnavy do Banskej Bystrice, v pláne je výstavba ďalšej rýchlostnej cesty vedúcej do Prievidze, ktorá komfortne spojí stredné Pohronie s Hornou Nitrou, Považím a potom s Moravou. Žiar má rozvinutú konkurenciu v priemysle, dostatočnú dostupnosť potrebných materiálov a služieb, vysokú úroveň technológií. Bariéry rozvoja podnikateľského prostredia v Žiari sú podobné ako v najvyspelejších centrách. Najväčšou je slabá vymožitelnosť práva na okresnom súde. Úrady si neplnia úlohy dostatočne, komunikácia s nimi je ťažkopádna a dostupnosť informácií nízka. Klienti sa na úradoch stretávajú s byrokraciou a prieťahmi v konaní, elektronickej komunikácii nie je na dostatočnej úrovni. Práca súdov sa výrazne musí zlepšiť, to je úloha pre centrálnu vládu. Komunikácia s úradmi je vec štátnej správy i samospráv. Zo Žiaru, podobne ako z ďalších oblastí Slovenska, možno zaznamenať ponosy, že daňové úrady šikanujú podnikateľov. Centrálna vláda by mala od týchto inštitúcií vyžadovať, aby vychádzali v ústrety podnikateľom a nesprávali sa k nim

ako likvidátori. Rovnako je na vláde, aby nezavalaovala podnikateľov zbytočnými vyplňovaniami výkazov, ale vytvorila ucelený systém zberu informácií, najlepšie s využitím elektronickej komunikácie. Napriek vysokej pozícii v indexe je v Žiari vysoká nezamestnanosť a pritom nízka kvalifikácia uchádzačov o zamestnanie. Príčinou je migrácia kvalifikovanej sily do vyspelejších oblastí. Úroveň vzdelania je relatívne nízka, chýba jazyková gramotnosť. Dlhodobým návodom na zlepšenie je skvalitnenie vzdelávania, čo je úloha pre štátnu správu, určujúcu metodiku, a samosprávu, riadiacu základné a stredné školy. Krátkodobo by okresu pomohol príchod investorov. Tu sa očakáva najmä aktivita samosprávy, pretože región stredného Pohronia sa po dobudovaní rýchlostnej cesty stane z Bratislavy porovnateľne dostupný ako rovnako vzdialená Žilina. Samospráva by mala vytvárať pre investorov vhodné podmienky na podnikanie, napríklad budovaním priemyselných parkov.

Prešovský samosprávny kraj

Kraj je rozlohou a počtom obyvateľov najväčší na Slovensku. Spolu s banskobystrickým krajom má najviac okresov – 13. Ležia tu nadpriemerne veľké ale i malé okresy. Na príklade tohto kraja vidieť, že reforma územnosprávneho členenia v 90. rokoch minulého storočia mala vážne nedostatky a ich dôsledky cítit dodnes. V kraji je najľudnatejší slovenský okres Prešov, ktorý má 14-krát viac obyvateľov ako najmenej ľudnatý Medzilaborce. Takéto rozdielne okresy sa nedajú posudzovať rovnako. V hornom Šariši mal byť popri Bardejove len jeden okres, ale pre súperenie o sídlo vznikli nakoniec dva – Stropkov a Svidník so sídlami vzdialenými od seba niečo vyše desať kilometrov. Teraz trpia obidva okresy, a ak si chcú pomôcť, musia postupovať spoločne. Prešovský kraj je postihnutý vysokou nezamestnanosťou, odlevom kvalifikovanej pracovnej sily a nedostatočnou infraštruktúrou. Problémy sa točia v kruhu – mestá potrebujú silných investorov, tí však žiadajú kvalifikovaných pracovníkov, ktorí predtým nenašli prácu doma a odišli. Navyše motivácia nezamestnaných nastúpiť do pracovného pomeru je nízka, pretože poberanie sociálnych dávok im zabezpečuje porovnateľný štandard ako nízky zárobok. Popri posilňovaní infraštruktúry môže štát situáciu riešiť plošnými reformami odvodového systému a skvalitnením vzdelávania. Z krátkodobého hľadiska by pomohlo presmerovanie eurofondov do najzaostalejších oblastí, pretože práve ony sú určené na vyrovnávanie regionálnych rozdielov.

Okres **Bardejov** sa umiestnil v Indexe regionálneho podnikateľského prostredia na 66. mieste. Stredisko horného Šariša nemá veľa konkurenčných výhod. Zaradiť medzi ne možno dostupnosť voľnej pracovnej sily, disciplínu a pracovitú zamestnancov, dostupnosť potrebných materiálov a služieb, potenciál cestovného ruchu. Práve cestovný ruch je veľkou perspektívou pre

okres, pretože centrum mesta je zapísané do svetového dedičstva UNESCO. Navyše v okrese sú známe liečebné kúpele. Po rozpade viacerých podnikov neuvážene založených predchádzajúcou režimom a ich zaniknutí či neľahkom prežívaní po príchode konkurencie a neúspešnej privatizácii v období ekonomickej transformácie v 90. rokoch minulého storočia, sa práve cestovný ruch môže stať jedným z motorov ďalšieho rozvoja. Vplyv polohy okresu na podnikanie je najväčšou bariérou ďalšieho úspešného vývoja. Životne dôležitá cestná a železničná spojnica vedie z Bardejova na juh do dolného Šariša a Košíc. Práve v tomto smere treba hľadať potenciálnych záujemcov o cestovný ruch a investície – nielen na blízkom slovenskom území, ale i ďalej na juhu v Maďarsku. Natrafiť na záujem by nemal byť veľký problém, veď pred rokom 1918 bolo územie Šariša silno pripútané k dolnému Uhorsku. Čo sa týka priemyselného rozvoja, očakáva sa aktívny prístup centrálnej vlády. Keďže jej predchodkyne v minulom režime v investičných rozhodnutiach chybovali a po úpadku z 90. rokov ostalo mnoho obyvateľov okresu bez práce, vláda nesúca časť zodpovednosti by mala vypracovať scenáre rozvoja okresu i širšej oblasti. Ako všade v odľahlých častiach Slovenska, rovnako tu sa od nej očakáva budovanie infraštruktúry. Vnímanie vysokej nezamestnanosti a s tým spojené deformácie na pracovnom trhu sa stávajú vážnymi bariérami zlepšovania podnikateľského prostredia. Situáciu zhoršuje skutočnosť, že za hranice okresu odchádzajú za prácou kvalifikovaní pracovníci, ktorí potom chýbajú na miestnom pracovnom trhu. V pilieri s názvom ľudské zdroje skončil Bardejov ako tretí najhorší okres na Slovensku. Je to začarovaný kruh – okres musí pritiahnúť investície, aby to dokázal, potrebuje kvalitnú pracovnú silu. Na druhej strane kvalifikovaných pracovníkov udrží doma, iba ak im dokáže ponúknuť zamestnanie vo fabrikách nových investorov. Túto dilemu možno rozlúsknuť iba jasnou stratégiou, zahŕňajúcou trpezlivé zlepšovanie podnikateľského prostredia, napríklad budovaním infraštruktúry, skvalitňovaním pôsobenia úradov, rozširovaním cielených rekvalifikačných kurzov, zvyšovaním úrovne vzdelávania a posúvaním oblasti prosperity z Košíc a Prešova smerom na sever. Pritom sa predpokladá súčinnosť centrálnej vlády, prešovského kraja a miestnej samosprávy. Postupne sa dá očakávať, že sa eliminujú ďalšie bariéry, ako sú nízka konkurencia, zanedbané technológie alebo alarmujúco nedostatočná spoľahlivosť obchodných partnerov, kde sa Bardejov prepadáva ako najhorší na Slovensku.

Okres **Humenné** obsadil v indexe 50. pozíciu. Centrum horného Zemplína stiahli do slovenského podpriemeru nevyhovujúce technológie a infraštruktúra. Jeho hlavnými relatívnymi konkurenčnými výhodami sú dostupnosť voľnej pracovnej sily, ktorá má primerané mzdové požiadavky, a dostupnosť finančných a kapitálových zdrojov. Firmy dokážu využívať najnovšie technológie a podľa vyjadrení manažérov uplatňovať spravodlivosť pri výbere zamestnancov na pracovné

pozície. Napriek prejavenej spokojnosti s dostupnosťou pracovnej sily je vnímanie nezamestnanosti hlavnou bariérou ďalšieho rozvoja podnikania. K nej možno pridať migráciu kvalifikovanej pracovnej sily. Humenné pociťuje tento problém napriek tomu, že je vyspelejšie ako iné okresy horného Šariša, ktoré by mohli zásobovať centrum práve kvalifikovanými uchádzačmi o zamestnanie. Zdá sa, že zo všetkých šarišských okresov cestujú ľudia za prácou do výhodnejších lokalít. Humenné má nevhodnú polohu na podnikanie, a to nielen situovaním na východe Slovenska, ale aj neschopnosťou konkurovať neďalekému Prešovu a Košiciam. Prispieva k tomu málo kvalitná infraštruktúra, najmä na úrovni ciest prvej triedy. Okresy na východ od Šariša nemôžu očakávať, že centrálna vláda sa v bližšom či vzdialenejšom horizonte podujme na budovanie rýchlostných ciest alebo diaľnic. Všetky súčasné rozostavané a plánované úseky riešia problémy vnútro-slovenského spojenia významných centier alebo prekleňujú koridory európskeho významu. Na východnom Slovensku patrí do druhej spomínanej kategórie úsek rýchlostnej cesty diaľnica štátna hranica s Maďarskom – Košice – Prešov – Svidník – štátna hranica s Poľskom. Preto nemožno v krátkej budúcnosti očakávať zlepšenie situácie a východné okresy, vrátane Humenného musia hľadať iné nástroje na skvalitnenie podnikateľského prostredia. Možnosti naznačujú ďalšie existujúce bariéry – úrady neplnia svoje úlohy k spokojnosti podnikateľov, prevláda v nich byrokracia a prietahy v konaní, komunikácia je na nízkej úrovni a dostupnosť informácií je slabá. V tejto oblasti by mali začať konať inštitúcie štátnej správy a samosprávy. Na úradoch by mala dominovať transparentnosť, pri verejných zákazkách by sa mala uprednostňovať kontrolovateľná verejná súťaž, komunikáciu treba maximálne elektronizovať. Úrady by mali podnikateľom uľahčovať život, a nie ho komplikovať.

Okres **Kežmarok** získal v indexe 64. pozíciu. Hoci je tak nízko, prekvapuje jeho dobrý výsledok v pilieri s názvom legislatíva, kde sa v rebríčku dostal na siedme najlepšie miesto na Slovensku. Prispeli k tomu predovšetkým nízke sadzby komunálnych daní. Ďalšou prednosťou Kežmarku je potenciál pre cestovný ruch. Na území okresu leží oblasť Pieniny s dravým Dunajcom tečúcim do Poľska. Táto turistická lokalita môže ďalej pomôcť celému okresu, ale miestni podnikatelia a samospráva budú musieť pridať, lebo konkurencia za hranicou je neúprosná, najmä keď sa neďaleko nachádza hraničný cestný priechod. Zatiaľ dokážu Poliaci ponúkať lepšie služby ako Slováci. Relatívnymi konkurenčnými výhodami Kežmarku sú dostupnosť materiálov a služieb, spoľahlivosť obchodných partnerov a ochrana osobného majetku. Najväčším problémom okresu je nezamestnanosť, jej miera je štvrtá najvyššia na Slovensku. Podnikatelia ju pociťujú ako vážny problém. Situáciu zhoršuje migrácia kvalifikovanej pracovnej sily, keď kvalitní potenciálni zamestnanci odchádzajú za prácou do výhodnejších lokalít. Preto je kvalifikácia uchádzačov o zamestnanie nedostačujúca. Okres

nemá podľa respondentov prieskumu dobrú polohu na podnikanie, pričom hapruje hlavne cestná sieť. Kvalita cestnej infraštruktúry je jedna z najslabších na Slovensku. Za zlepšením dopravnej situácie vidia Kežmarčania hlavne dostavanie diaľnice zo Žiliny do Prešova, hoci tá sa o kežmarský okres ledva obtrie. Druhou požiadavkou je skvalitnenie ciest prvej triedy spadajúcich do desiatky najhorších na Slovensku. To by malo priaznivý dopad aj na rozvoj cestovného ruchu v oblasti Pienin, Vysokých Tatier a Belianskych Tatier. Kým dostavba diaľnice je najvyššou vládnu prioritou, zlepšenie situácie na ďalších cestách bude musieť centrálna vláda zvažovať, lebo podobných požiadaviek je na Slovensku veľa. Rozvoju podnikateľského prostredia by mohla vláda pomôcť iným spôsobom, napríklad zvýšením úrovne vzdelania a cieľenou distribúciou eurofondov do tejto lokality. Popri eurofondoch viacerí podnikatelia volajú po sprístupnení bonifikovaných úverov na investičný rozvoj. To je tiež jeden námet pre vládu. Na všetkých podobných programoch by sa mala podieľať miestna samospráva.

Okres **Levoča** sa umiestnil v indexe na 65. mieste. Hoci v pilieri s názvom legislatíva dosiahol celoslovensky vynikajúce 12. miesto, nadol ho stiahli ostatné piliere. V okrese si pochvalujú dostupnosť potrebných materiálov a služieb, v rebríčku tohto indikátora Levoča získala dokonca bronzové umiestnenie. Nízky je vplyv korupcie na rozhodnutia miestnych úradov. Volná pracovná sila je dostupná a zamestnanci sú pomerne disciplinovaní a pracovití. Podobne ako v okolí je však prekážkou vysoká miera nezamestnanosti spojená s kvalifikovanou pracovnou silou migrujúcou za lepšími podmienkami za hranice okresu. Miestni podnikatelia považujú polohu okresu za nevhodnú na podnikanie, i keď sa nachádza na budúcej diaľnici a v susedstve vyspelejšieho okresu Prešov. Odhliadnuc od perspektívy priemyselného rozvoja je však Levoča a celý stredný a dolný Spiš turisticky atraktívne územie, hlavne vďaka svojim historickým pamiatkam. Levočské skvosty sú zaradené do svetového dedičstva UNESCO, nachádza sa tu najvyšší gotický oltár na svete. Pritom neďaleko sú Vysoké Tatry a Slovenský raj s rozvinutým cestovným ruchom a s potenciálnymi záujemcami aj o iné magnety, ako sú prírodné atraktivity. Ak má štát výraznejšie pomôcť Levoči, mohlo by to byť cez podporu cestovného ruchu, napríklad propagovaním pamiatok v zahraničí. Napokon z turistického návštevníka sa časom môže vyklúť širiteľ dobrých správ v zahraničí či dokonca potenciálny investor. K tomuto by rovnako mala prispieť samospráva. Špecifickým problémom Levoče, ktorý vyplýva z bohatého historického dedičstva, sú pri rekonštrukciách budov komplikácie s pamiatkovými úradmi. Upozorňujú na to respondenti z prieskumu. Pri pamiatkových úradoch rovnako ako pri iných platí, že musia sledovať svoje poslanie, ale zbytočnými komplikáciami nemajú sťažovať konanie investorov, pretože tí sú často jediným možným záchrancom pamiatok pred ich úplným zničením. Okres Levoča potrebuje pritiahnuť ďalšie investície,

zvýšiť úroveň technológií, konkurenciu v priemysle a službách. Takéto zlepšenia sa neudejú bez vzájomnej previazanosti. Centrálna vláda môže pomôcť v cieľených programoch, napríklad v podpore priemyselných parkov, v rekvalifikáciách, a to v súčinnosti so samosprávou.

Okres **Medzilaborce** sa dostal v indexe na 68. miesto. Medzi najslabšie okresy Slovenska ho posunuli slabé technológie a infraštruktúra. Raritou okresu je, že v pilieri s názvom verejná správa obsadil v rebríčku zlatú a v pilieri legislatíva bronzovú pozíciu. Pomohli mu v tom lokálne prvenstvá v indikátoroch vplyv činnosti úradov na podnikanie, vplyv korupcie na rozhodnutia úradov a vymožitelnosť práva na okresnom súde. Keďže Medzilaborce patria pod okresný súd v Humennom, kde je spokojnosť s jeho prácou až 60. najlepšia v rámci celého štátu, predchádzajúce výsledky treba brať s určitou rezervou. Mohli byť ovplyvnené nízkou vzorkou respondentov z okresu, ktorý je najmenej ľudnatý na Slovensku s počtom 12-tisíc obyvateľov. Respondenti uviedli ako ďalšiu konkurenčnú výhodu Medzilaborciac dostupnú pracovnú silu. To sa zároveň prekrýva s druhou najväčšou bariérou pri rozvoji podnikania, ktorou je vnímanie vysokej nezamestnanosti. Medzilaborce majú problémy s odchodom kvalifikovanej pracovnej sily za lepšími podmienkami. Dominujúcou bariérou tohto najsevernejšieho okresu horného Zemplína je jeho poloha nevhodná na podnikanie. Leží v severovýchodnom hornatom cípe Slovenska na hranici s Poľskom, má ťažké prírodné podmienky a je vzdialený od dôležitých komunikácií. Jeho rozvojový potenciál je skutočne nízky. Ak mu centrálna vláda chce nejakým spôsobom pomôcť, potom by mala vytvoriť scenáre na podporu celého územia severovýchodného Slovenska, zahŕňajúce Medzilaborce a susedné okresy. Nevýhodou tohto územia je, že bolo reformou verejnej správy v 90. rokoch minulého storočia umelo rozkúskované, a navyše nové celky ostali riedko osídlené. Už tieto malé pomery nedovoľujú miestnym orgánom verejnej správy, aby pracovali na porovnateľnej úrovni ako napríklad v okresoch centrálného východného Slovenska. Ak má ostať súčasné územné členenie štátu zachované, potom v rámci poslania eurofondov zameraných na vyrovnávanie regionálnych rozdielov by viac ako proporcionálna časť mala smerovať do okresu Medzilaborce. I tak budeme v budúcnosti ťažko hovoriť o prijateľnej konkurencii v priemysle a službách či príleve špičkových technológií, čo sú dnes ďalšie bariéry v tomto okrese.

Okres **Poprad** ako pozitívna výnimka v prešovskom kraji skončil v indexe na výbornom 17. mieste. Dominuje v ekonomickej aktivite, kde sa zaradil medzi najúspešnejšiu desiatku slovenských okresov. Od drivej väčšiny ostatných okresov kraja sa odlišuje hneď svojou najväčšou konkurenčnou výhodou, ktorá je inde bariérou – má pozitívne vnímanie nezamestnanosti. V očiach miestnych podnikateľov nezamestnanosť zdravo reguluje pracovný trh. Poprad má rozvinutú konkurenciu v službách, podniky dokážu využiť moderné technológie.

Rozvojový potenciál okresu je pomerne veľký, vrátane napredovania cestovného ruchu. V turizme jednoznačne dominujú Vysoké Tatry s perspektívou ďalšieho rastu. Poprad má podobné problémy ako iné vyspelé regióny. Zlyháva vymožitelnosť práva na okresnom súde. K tejto bariére brániacej rozvoju podnikateľského prostredia možno priradiť ďalšie – privysokú mieru korupcie medzi súkromnými podnikmi a neblahý dopad šedej ekonomiky na podnikanie. Pomery treba zmeniť z úrovne centrálnej vlády, hlavne v súdnictve. Dá sa predpokladať, že ďalšie dve prekážky sa potom podarí zdolať ľahšie, lebo lepšia vymožitelnosť práva odhalí nepoctivé konanie a podnieti zrovnoprávnenie šancí na trhu. Poprad má problémy so zločinnosťou a namiesto je posilnenie práce štátnej a miestnej polície. Ďalšia kategória bariér sa týka činnosti úradov, ktoré si neplnia dôsledne svoje úlohy a zlyhávajú v komunikácii s klientmi. Popri štátnych inštitúciách leží primeraná miera nápravy na samosprávach, ktoré musia začať využívať transparentné metódy pri hospodárení a nasadzovať elektronickú formu komunikácie všade, kde sa to dá. Tretí okruh bariér sa týka pracovného trhu. Keďže ide o región s priemernými zárobkami, negatívne naň vplýva centrálna stanovovaná minimálna mzda. Tento inštitút by mala vláda prehodnotiť a buď ho zrušiť, alebo upraviť s ohľadom na jednotlivé regióny Slovenska. Inak môže byť zbytočnou prekážkou pri vytváraní nových pracovných príležitostí. Kvalifikácia uchádzačov o zamestnanie nezodpovedá potrebám zamestnávateľov a odborné školy nie sú previazané s trhom práce. Zlepšiť situáciu pomôže dôslednejší prístup ministerstva školstva, ktoré stráži metodiku, a samospráv, hlavne vedenia prešovského kraja, ktorý je zriaďovateľom stredných odborných škôl.

Okres **Prešov** sa vymyká z radu iných sídelných župných miest, keď v indexe nie je lídrom kraja. Skončil až takmer dve desiatky miest za Popradom na 36. pozícii. Prešov je najľudnatejší okres na Slovensku. Žije v ňom 167-tisíc obyvateľov. Na porovnanie, v najmenej ľudnatom slovenskom okrese v Medzilaborciach, ležiacich v tomto istom kraji, žije iba 12-tisíc obyvateľov. Na tomto príklade vidieť, že delenie Slovenska na okresy v rámci nového územnosprávneho členenia v 90. rokoch minulého storočia bolo nedôsledné, účelové a viedlo k anomáliám. Ak má centrálna vláda merať rovnakým metrom dva takéto rozdielne okresy, má na to vôbec šancu? Určite nie. Medzi piatimi najväčšími konkurenčnými výhodami Prešova sú štyri položky týkajúce sa pracovného trhu. Okres má dostupnú voľnú pracovnú silu, zamestnanci sú relatívne disciplinovaní a pracovití, motivovaní k produktívnejšej práci a spravodlivo vyberaní na pracovné pozície. Okrem toho sú tunajšie firmy schopné využívať moderné technológie. Najväčšími bariérami rozvoja podnikania sú nedostatočná kvalita cestnej infraštruktúry a nevhodný vplyv polohy okresu na podnikanie. Tak to označili v prieskume respondenti. Viedlo ich k tomu chýbajúce ucelené cestné spojenie Prešova s vyspelým západom krajiny a nízka kvalita

miestnych ciest v husto obývanom centre dolného Šariša. Tento záver trochu prekvapil, pretože prisúdil kontaktom s neďalekými Košicami menšiu váhu, ako by sa očakávalo, a poukázal na dôležitosť priamych kontaktov s hlavným mestom a inými vyspelými západoslovenskými centrami. Možno je za tým odveká súperivosť Prešova s Košicami a snaha získať významnejšie postavenie na východe Slovenska. Dokončená diaľnica by mala byť realitou do niekoľkých rokov, posilnenie miestnej cestnej infraštruktúry je otázkou vládnych priorít. V každom prípade širšiemu regiónu pomôže, ak sa pôsobenie centier prosperity bude rozširovať, rozvojový potenciál Prešova bude stúpať a zasiahne čím viac bližších a vzdialenejších okresov. Problémom Prešova bude aj do budúcnosti zaistenie kvalifikovanej pracovnej sily, lebo v metropole Šariša pri pomerne vysokej nezamestnanosti pociťujú jej nedostatok. Udržať ju v okrese by pomohol príchod nových investorov alebo otváranie priestoru pre tamojších podnikateľov. Z prieskumu vyplynulo, že záujem miestnych menších potenciálnych investorov je, ale dnešná ponuka pozemkov a dopravné spojenie im nevyhovujú. Je úlohou samospráv, aby túto situáciu zlepšili.

Okres **Sabinov** skončil v indexe na konci siedmej desiatky na 69. mieste. Má roztvorenú škálu výhod a nevýhod, pričom tie druhé jednoznačne prevládajú. Konkurenčné výhody sa týkajú verejnej správy, kde podnikatelia oceňujú nevysoké sadzby miestnych daní a nízky vplyv korupcie pri prijímaní úradných rozhodnutí. Úplatkárstvo je málo rozšírené aj medzi súkromnými podnikmi. Tento dolnošarišský okres má piatu najvyššiu nezamestnanosť na Slovensku a jej vnímanie manažermi firiem je najväčšou bariérou rozvoja podnikateľského prostredia. Napriek tomu je dostupnosť kvalifikovanej a nekvalifikovanej pracovnej sily nízka. Príčinou je, že kvalitní pracovníci odchádzajú za lepšou prácou do iných lokalít a medzi menej kvalitnými, čo stávajú, prevládajú dlhodobo nezamestnaní. V tomto ukazovateli patrí okres medzi desiatku najhorších na Slovensku. Zdá sa, že východiskom nebudú rekvalifikácie, ale skôr zmena sociálnej politiky. To sa netýka len Sabinova. V štáte je viacero lokalít, kde je dopyt po pracovnej sile, ale nezamestnaní napriek možnosti pracovať ostávajú v štátnej sieti, lebo malý rozdiel medzi mzdou okresanou o odvody a sociálnou dávkou ich nemotivuje zmeniť správanie. Tento problém sa musí riešiť z centrálnej úrovne, pričom ak sa to podarí, pomôže najmä takým okresom, akým je Sabinov. Druhou vážnou bariérou šarišského okresu je nevhodná poloha na podnikanie spojená s nízkou kvalitou cestnej infraštruktúry. Keďže okres nebude ležať ďaleko od diaľnice zo Žiliny do Prešova, zlepšenie možno očakávať po jej dobudovaní. Samospráva v Sabinove by mala rozvíjať spoluprácu so susedným prešovským okresom, ktorý zdarne postupuje v lákaní zahraničných investorov, a využiť nový potenciál rastu celého regiónu. Okresu by určite pomohlo zvýšenie vzdelanostnej úrovne obyvateľov, pričom najväčšia váha bude opäť ležať na

miestnej a krajskej samospráve spravujúcej základné a stredné školy. Skvalitnenie výučby je nevyhnutné, lebo okres nezvláda prechod žiakov zo základných škôl na stredné a potom ďalej na vysoké. Neprekvapuje, že keď v úrovni vzdelávania uzatvára desiatu najhoršiu pozíciu v štáte, zamestnávateľia ťažko hľadajú medzi nepočitnými absolventmi vhodných uchádzačov o zamestnanie.

Okres **Snina** sa umiestnil v indexe na 74. mieste. Ide o najvýchodnejší a málo rozvinutý okres Slovenska. Jeho slabú pozíciu vystihuje príbeh s priradením evidenčných značiek na motorové vozidlá v 90. rokoch minulého storočia. Dostal pridelenú nevystihujúcu značku SV, hoci písmeno V sa v názve okresného mesta nevyskytuje. Písmená N, I a A s minuli na vyspelejšie okresy Spišskú Novú Ves, Skalicu a Šaľu. Ďalší podobný prípad je na Slovensku len jeden – Trnava dobrovoľne ostala zaužívaná značka TT z predchádzajúcich desaťročí, teda z čias, keď sa vystihujúce písmená minuli hlavne v západnej časti vtedajšieho Československa. Sninu v celkovom hodnotení indexu neposunul vyššie ani včnievajúci subindex s názvom legislatíva, kde sa jej ušla vynikajúca ôsma pozícia. Respondenti prieskumu si pochvalovali plnenie úloh úradmi, ich odolnosť voči korupcii a ohotu komunikovať elektronicky. Jednou z mála výhod okresu je ešte dostupnosť voľnej pracovnej sily. Nezamestnanosť je však vysoká a podnikatelia hľadajú na ňu skôr ako na príťaž. Čnejúcou bariérou rozvoja podnikania je vplyv nevhodnej polohy okresu. Jeho odlahosť môže zmierniť iba blízkosť Ukrajiny. Tento hraničný hornozemplínsky okres si veľa sľubuje od spolupráce so susedom, preto je za rozširovanie stykov. Problémom je, že na tejto dôsledne stráženej hranici sa končí Európska únia, čo sa dlhé roky nezmení. Rozvojový potenciál okresu je nízky, vylepšiť ho môže iba primknutie k vyspelejším oblastiam východného Slovenska, počnúc Humenným. Tam vedie z okresného mesta jediná významnejšia cesta, ktorá opačným smerom vyúsťuje do hraničného priechodu Ublá. V Snine má konečnú železničnú trať vedúca sem rovnako z Humenného. Odlahosť okresu, jeho riedke osídlenie a chabé cestné a železničné spojenie môže byť zároveň výhodou. V tomto severovýchodnom cípe na hranici s Poľskom a Ukrajinou sa rozprestierajú Bukovské vrchy. Mohutné bukové pralesy, ojedinelé na európskom kontinente, kde sa bežne vyskytujú medvede a vlky, sú chránené svetovou organizáciou UNESCO. Nedotknutá príroda v husto zaľudnenej Európe má v sebe veľký potenciál cestovného ruchu. Ak má štát prejavíť doteraz pokrívajúci záujem o okres, môže to urobiť podporou cestovného ruchu a propagáciu ojedinelej lokality v zahraničí. Miestni podnikatelia volajú hlavne po zvýhodnených úveroch, ale rovnako by im pomohli už existujúce eurofondy, ak by sa ozaj distribuovali do najzaostalejších regiónov, kam naozaj patria. Cílené nasmerovanie týchto peňazí na severovýchod Slovenska nemusí byť stratená investícia, veď v Snine je ekonomická aktivita obyvateľstva o 20 priečok vyššie ako v ostatných

nosných ukazovateľoch.

Okres **Stará Lubovňa** získal v indexe 56. pozíciu. Okresom a jeho sídlom preteká rieka Poprad, popri Dunajci jediný tok na Slovensku, ktorý tečie smerom na sever do Baltského mora. Historickú prítťažlivosť k neďalekému poľskému územiu okrem tejto prírodnej jedinečnosti spôsobilo, že do 18. storočia bola Stará Lubovňa medzi 13 spišskými mestami patriacimi Poľsku. Doteraz sú tu významné hraničné priechody smerom na sever, vedie tade to železnica spájajúca Budapešť s Krakovom. Dnes je pre Starú Lubovňu dôležité napojenie na Kežmarok a vzdialenejší Poprad. Hlavnými konkurenčnými výhodami okresu je dostupnosť voľnej pracovnej sily, disciplinovanosť a pracovitosť zamestnancov. Mzdové očakávania uchádzačov o zamestnanie sú podľa manažérov firiem primerané. Tento prístup vyplýva z nedostatku pracovných príležitostí, ale na druhej strane spôsobuje, že odlev kvalifikovaných pracovníkov za hranice okresu sa stáva vážnou bariérou rozvoja podnikania. Okres má podľa respondentov nevhodnú polohu na podnikanie, cestná infraštruktúra je zaostalá a záujem štátu a štátnych inštitúcií o existujúce problémy je nízky. Respondenti prieskumu volajú po dokončení podtatranskej diaľnice, hoci tá bude od Starej Lubovne vzdialená stovku kilometrov. To len vystihuje, ako sa obyvatelia okresu cítia izolovaní. Starej Lubovni by v rozvoji pomohlo obnovenie historických kontaktov s Poľskom. Na dlhom slovensko-poľskom pohraničí má na to najlepšie predpoklady, a to nielen s ohľadom na minulosť, ale hlavne vzhľadom na vhodné prírodné podmienky. Neďaleko hranice je mesto Nový Sad a potom ďalej krakovská metropola. Centrálna vláda by mala hľadať spôsoby, ako rozvinúť spoluprácu s poľským pohraničím, pričom výdatne by jej pomohli priame kontakty samospráv susedných strán. Využitie možností prirodzeného prírodného koridoru medzi Slovenskom a Poľskom by bolo na prospech celého tatranského regiónu a okrem rozvoja priemyslu by podnietilo očakávaný rozmach cestovného ruchu v atraktívnych lokalitách Spiša. S touto perspektívou by sa mali centrálna vláda a samospráva zamerať na skvalitnenie ponuky na pracovnom trhu, najmä zvyšovaním úrovne vzdelania miestnych obyvateľov v základných a stredných školách, s dôrazom na zvládnutie cudzích jazykov.

Okres **Stropkov** je v indexe na 72. mieste. Je to tretí najmenší okres na Slovensku a zároveň je riedko osídlený. Stropkov je príkladom neuváženosti, s akou sa pristupovalo k novému územnosprávnemu členeniu Slovenska v 90. rokoch minulého storočia. Pri prvých zámeroch vytvoriť na hornom Šariši väčší okres vznikli spory o jeho sídlo medzi Stropkovom a Svidníkom. Kompromisný výsledok znel, že sa vytvorí dva okresy s dvoma sídlami. Dôsledky tohto nevýhodného drobenia cítia obyvatelia horného Šariša dodnes. Medzi konkurenčnými výhodami Stropkova sa objavujú indikátory zaznamenávajúce nízku mieru korupcie medzi súkromnými podnikmi – v rebríčku tohto indikátora sa

okres objavil na prvom mieste na Slovensku, vyhýbanie sa úplatkárstvu na úradoch, dostupnosť voľnej pracovnej sily a potrebných materiálov a služieb, spoľahlivosť obchodných partnerov. Skvalitneniu podnikateľského prostredia stavia najväčšie bariéry nevhodná poloha okresu a nízky potenciál jeho rozvoja. Obyvatelia si veľa sľubujú od plánovanej výstavby rýchlостnej cesty od štátnej hranice s Maďarskom cez Košice, Prešov, Stropkov a Svidník do Duklianskeho priesmyku na štátnu hranicu s Poľskom. Na južnej strane by spojila okres s metropolami východného Slovenska, na severnej by priblížila poľský Krakov. Po hornom Spiši a Kysuciach ide o tretiu perspektívnu oblasť, kde by sa mohla rozbehnúť intenzívnejšia spolupráca severných častí Slovenska s vyspelým poľským Sliezskom a Malopoľskom. Je v rukách centrálnej vlády, akú prioritu dá tomuto cestnému ťahu, lebo podobných projektov je na Slovensku viac a finančné zdroje sú limitované. Dnes treba vychádzať z reálnej situácie. Aby sa Stropkov mohol rozvíjať, potrebuje udržať doma kvalifikovaných pracovníkov, ktorí si dnes hľadajú obživu vo vyspelejších častiach Slovenska a v zahraničí. Respondenti prieskumu vidia riešenie vo vybudovaní priemyselného parku a etablovaní nových investorov ponúkajúcich zamestnanie. Tak by sa sem dostali modernejšie technológie, rozšírila by sa konkurencia v službách, keďže v týchto kategóriách okres za priemerom štátu výrazne zaostáva. Ak by centrálna vláda išla cestou takejto cielej podpory, mala by k nej pridať nasmerovanie prostriedkov z eurofondov slúžiacich práve na vyrovnávanie regionálnych rozdielov. Na stropkovskej samospráve je, aby sa dohodla z neďalekou svidníckou, ako spoločným úsilím, a nie súperením, dotiahnuť do horného Šariša rozvojové investície.

Okres **Svidník** sa v indexe umiestnil na 73. mieste. Je priamym susedom okresu Stropkov v indexe i na mape. Podľa pôvodných zámerov reformy územnosprávneho členenia Slovenska v 90. rokoch minulého storočia mali Svidník a Stropkov spolu tvoriť jeden okres. Siedme miesto od konca naznačuje, že Svidník nemá veľa konkurenčných výhod. Podobne ako jeho sused má dostupnú voľnú pracovnú silu, pričom manažéri dokážu uplatňovať spravodlivosť pri výbere zamestnancov na pracovné pozície. Pozitívne je hodnotená ochrana súkromného majetku, je dokonca druhá najlepšia na Slovensku, a nízke miestne dane. Okres dominantne ťaží jeho nevhodná poloha na podnikanie s náročnými prírodnými podmienkami a zaostalou cestnou infraštruktúrou. Podobne ako Stropkovu, chýba mu železničné spojenie. V 20. storočí počas niekoľkých vln industrializácie Slovenska bolo najdôležitejším predpokladom rozvoja regiónu existujúce alebo budované železničné spojenie. To tu chýba dodnes a podpísalo sa na zaostávaní tejto časti horného Šariša. Zlepšiť situáciu by mala výstavba plánovanej rýchlостnej cesty zo štátnej hranice s Maďarskom cez Košice, Prešov až na severnú hranicu s Poľskom vo Vyšnom Komárniku. Konkrétne termíny však neexistujú, určí ich centrálna

vláda podľa naliehavosti priorít. O výstavbe železnice sa nehovorí vôbec, hoci v Európskej únii sa práve tento spôsob dopravy stále viac uprednostňuje. Rozvojový potenciál okresu znižuje migrácia kvalifikovanej pracovnej sily, ktorá si hľadá prácu inde na Slovensku a v zahraničí. Preto sa pri prijímaní nových zamestnancov nezamestnanosť považuje za príťaž. Firmy majú problém získať kvalifikovaných a jazykovo zdatných pracovníkov. Podniky by privítali podporu štátu v rekvalifikačných kurzoch. Respondenti prieskumu si ťažkajú na prebujnenú administratívu a rodinkárstvo vo verejných inštitúciách. Pravdepodobne ide o dôsledok zbytočného drobenia tohto riedko obývaného územia, keď v dvoch okresných mestách vzdialených od seba 13 kilometrov vznikli paralelné štruktúry štátnych úradov. Podobne ako v Stropkove, podnikatelia vidia príležitosť na zmenu vo vybudovaní priemyselného parku. Ak čakajú predstavitelia okresov pomoc od vlády, najskôr musia samosprávy zaujať spoločný postup. Operatívne by sa mala centrálna vláda sústrediť na nasmerovanie prostriedkov z eurofondov do tejto oblasti, pretože tie sú prioritne určené na vyrovnávanie regionálnych rozdielov.

Okres **Vranov nad Topľou** skončil v indexe na 70. mieste. Popri prevažujúcich nedostatkoch má hornozemplínsky okres tieto hlavné konkurenčné výhody – dostupnosť voľnej pracovnej sily s primeranými mzdovými očakávaniami, relatívne uspokojujúcu vymožitelnosť práva na okresnom súde, prevažujúco pozitívny vplyv úradov na podnikanie a nízku mieru korupcie medzi súkromnými podnikmi. Najväčšou bariérou ďalšieho rozvoja podnikania je vnímanie vysokej nezamestnanosti, ktorá pôsobí nepriaznivo na pracovný trh. Kvalitní a kvalifikovaní pracovníci v okrese chýbajú, lebo cestujú za lepšou prácou za jeho hranice. Okres má nevýhodnú polohu na podnikanie a kvalita cestnej infraštruktúry zaostáva. Budúca rýchlostná cesta spájajúca maďarskú hranicu s poľskou na trase Košice – Prešov – Stropkov územie okresu priamo nepretne, ale aj tak si od nej obyvatelia sľubujú zlepšenie situácie. Termín jej dostavby je však neznámy. Na východoslovenské pomery má Vranov pomerne hustú sieť prvej triedy a malú vyťaženosť komunikácií, čo mu poskytuje určité výhody už teraz. Nízky rozvojový potenciál okresu by sa mohol zvýšiť príchodom nových investorov, ktorí by priniesli žiadané nové technológie a pracovné miesta. Keďže okres je v susedstve najrozvinutejších oblastí s centrami v Prešove a Košiciach, samospráva by mala s nimi spolupracovať a vyvinúť väčšiu snahu na prítiahnutie investícií do tohto neďalekého hornozemplínskeho okresu. Príkladom môže byť Kechnec, ktorý dokázal vďaka aktivite miestnej samosprávy využiť neďalekú infraštruktúru Košíc. Pritom je známe, že štátne inštitúcie neboli vždy naklonené projektom kechneckého priemyselného parku. Vranovčania by nemali čakať automatickú spásu od bratislavskej vlády, podnety musia vyjsť od vlastných ľudí. Štát by okrem podpory dobrých nápadov mohol pomôcť tým, že by do regiónu smeroval

viac eurofondov a metodicky sa pričínal o celoplošné skvalitnenie vzdelávania, vrátane lepšej výučby cudzích jazykov. I tu sa ráta s príspevkom miestnej a krajskej od samosprávy, lebo tá je zriaďovateľom základných a stredných odborných škôl.

Košický samosprávny kraj

Druhý najväčší kraj na Slovensku sa vyznačuje veľkými regionálnymi rozdielmi. Vyspelé okresy východoslovenskej metropoly majú za priameho suseda košický vidiecky okres, ktorý za nimi v indexe regionálneho podnikateľského prostredia zaostáva o vyše dvadsať miest. Potvrďuje sa, že kaskádovité šírenie vyspelosti známe z juhozápadného Slovenska a stredného Považia je na východnom Slovensku pomalšie. Nachádza sa tu celkovo najhoršie hodnotený okres Gelnica. Košický kraj môže pri svojom rozvoji ťažiť z kontaktov so susedmi, hlavne s Maďarskom. Možnosti mu otvára avizované rýchle skvalitnenie cestného spojenia. Najvýchodnejšie okresy majú partnera na Ukrajine, vážnou prekážkou je tu však schengenská hranica, vytvárajúca bariéru medzi Európskou úniou a východnou Európou. Hoci oblasť Spiša vystupuje v indexe ako jedna z najzaostalejších, ak by oprášila svoju niekdajšiu historickú silu, mohla by sa stať opätovným mostom medzi Poľskom a Maďarskom. Vďaka prírodným výnimočnostiam a historickým pamätihodnostiam by sa mohla rýchlo rozvíjať v cestovnom ruchu a následne aj v ďalších oblastiach.

Okres **Gelnica** skončil v Indexe regionálneho podnikateľského prostredia na poslednom 79. mieste. Z mála konkurenčných výhod prečnieva iba dostupnosť voľnej pracovnej sily. Zamestnanci sú podľa vyjadrení manažérov pracovití a motivovaní k produktívnej práci. Na druhej strane vysoká nezamestnanosť negatívne vplyva na ponuku pracovného trhu, chýbajú hlavne kvalifikovaní pracovníci, odchádzajúci za lepšími podmienkami za hranice okresu. Vnímanie nezamestnanosti je celkovo najhoršie na Slovensku. K tomu sa pridružuje viacero negatívnych prvenstiev. Okres má najhoršiu úroveň technológií na Slovensku. Najmenej sa tu využívajú motorové vozidlá. Najslabšia je úroveň vzdelania a znalosť cudzích jazykov. Úroveň konkurencie v priemysle a službách je najnižšia v štáte. Bariéry na zlepšenie podnikateľského prostredia sú tu najväčšie a okres má najmenej perspektívny potenciál rozvoja. Gelnica patrí do dolného Spiša a jej okolie zďaleka nevyznieva v kvalite podnikateľského prostredia tak odstrašujúco. Problémom je jej lokálna izolovanosť, lebo hoci leží v blízkosti významných trás, hlavne budúcej diaľnice zo Žiliny do Prešova či plánovanej rýchlocestnej spojky z maďarskej po poľskú hranicu vedúcu cez Košice a Prešov, trpí hornatým profilom a zanedbanými miestnymi komunikáciami. Ďalším problémom je dedičstvo z minulosti, keď bol okres strediskom železnorudného baníctva a strojárnej výroby. Dnes sa tu už neťaží, obmedzili sa i kapacity iných výrobných

Okresu chýbajú impulzy na ďalší rozvoj. Ako už bolo uvedené, trpí vysokou nezamestnanosťou, ale čo je horšie, veľký podiel nezamestnaných nemá prácu dlhodobo a neprejavuje ochotu si ju nájsť. Pre potenciálnych zamestnávateľov je tu ťažko dostupná kvalifikovaná i nekvalifikovaná pracovná sila. Rekvalifikačné kurzy situáciu podľa respondentov prieskumu nezlepšujú, lebo vedú k školeniam v málo žiadaných profesiách. Riešením pre takéto zaostalé okresy z úrovne centrálnej vlády by mohlo byť cieleňé sústredenie finančných prostriedkov, napríklad z eurofondov, na podporu malých miestnych podnikov. Budovanie nosných cestných dopravných spojení zasiahne okres priamo alebo sprostredkovanne, čo by mali miestne samosprávy využiť na pritiahnutie investorov z rozvíjajúceho sa Prešova a Košíc. Preto je dôležité zosúladiť programy rekvalifikácií s potrebami perspektívnych investorov. Miestna samospráva by mala hľadať námety na rozvojové scenáre v spolupráci s okolitými okresmi.

Okres **Košice – okolie** dosiahol v indexe 51. pozíciu. Je to druhý najväčší okres na Slovensku a ako prsteň obkolesuje východoslovenskú metropolu. Verejnú správu a legislatívu má jednu z najlepších v štáte, ale nadol v indexe ho ťahajú ďalšie indikátory. Kým vnútri Košíc je nespokojnosť s prácou úradov, v jeho okolí je to naopak. Vplyv činnosti úradov, plnenie ich úloh a elektronická komunikácia je respondentmi prieskumu vnímaná väčšinou pozitívne. Rovnako sa vyjadrujú k miestnym daniam, ktoré sú jedny z najnižších na Slovensku. Za hranicami mesta sa však už prejavuje vyššia nezamestnanosť, preto rastie jej negatívne vnímanie. Navyše medzi ľuďmi bez práce je veľa dlhodobo nezamestnaných a v rebríčku tohto indikátora patrí okresu siedma najhoršia pozícia v celom štáte. Toto je najväčšia bariéra rozvoja podnikania. Nespokojnosť medzi podnikateľmi je s pohybom pracovnej sily. Rozvojový potenciál okresu je nízky. Prekáža slabá úroveň vzdelania, kde je okres šiesty najhorší na Slovensku. Stredné odborné školy nie sú prepojené s trhom práce. Očakáva sa, že všeobecnou vyššou úrovňou vzdelávania centrálna vláda podnieti výchovu kvalitnejších absolventov v celej krajine, vrátane tohto okresu. V prípade stredných škôl musí vyvinúť úsilie na nápravu ich zamerania vedenie košického kraja. Vo výsledkoch prieskumu prekvapilo, že okres Košice – okolie sa považuje svojou polohou za málo atraktívny na podnikanie. Tento pesimistický záver nahlodáva skúsenosť z priemyselného parku v miestnom Kechneči. Šikovná samospráva, doslova konkrétni jednotlivci, dokážu pritiahnúť investorov na toto územie a zvýšiť úroveň technológií využívaných pri výrobe. Okres už bude môcť čoskoro ťažiť z dobudovaného rýchlocestného spojenia s neďalekým maďarským Miškovcom a potom aj s Budapešťou. Potenciál rozvoja nájdu šikovní starostovia za hranicami, čím sa im otvára ďalší priestor na rozmach ekonomických aktivít. Nové možnosti môžu perspektívne hľadať aj smerom na východ, pretože práve týmto okresom vedie hlavná cesta

a železnica do susednej Ukrajiny. Príklad okresu Košice – okolie ukazuje, že pásmo vyspelosti nepostupuje ďalej od centra samo od seba, ale potrebuje šikovných ľudí, hlavne v samospráve.

Okres **Košice I** sa umiestnil v indexe na 14. mieste. Okres pozostávajúci z mestských častí Džungľa, Kavečany, Sever, Sídlisko Ťahanovce, Staré Mesto a Ťahanovce vyniká hlavne vo vzdelávaní a ľudských zdrojoch, kde patrí medzi desiatku najúspešnejších okresov na Slovensku. Má dostupnú voľnú pracovnú silu, disciplína a pracovitnosť zamestnancov je na nadpriemernej úrovni. Manažéri vyzdvihujú spravodlivosť výberu zamestnancov na pracovné pozície. Úroveň vzdelania je v tomto okrese 13. najlepšia na Slovensku. Hlavné bariéry ďalšieho rozvoja podnikania tkvejú v práci úradov a samospráv. Všeobecne je vplyv úradov na podnikanie negatívny, úradníci sa nechávajú neraz uplácať, majú byrokratický prístup a spôsobujú zbytočné prieťahy v konaní. Respondenti upozorňujú, že pracovníci úradov by si mali uvedomiť, že oni majú slúžiť obyvateľom, a nie naopak. Riešením je uplatňovanie takých pravidiel zo strany štátnych inštitúcií a samospráv, aby žiadosti klientov boli nárokovateľné. To znamená, že keď žiadateľ splní predpísané náležitosti a úradník nekoná, žiadosť sa považuje za automaticky schválenú. Úplatkárstvo sa dá potláčať uplatňovaním transparentných metód a maximálnym používaním elektronickej komunikácie, vrátane elektronických aukcií vo verejnom obstarávaní. Hospodárenie samosprávy musí byť tiež transparentné, a mali by si to vyžadovať sami voliči. Tu centrálna vláda pomôcť nedokáže. Kde naopak konať musí, je zvýšenie vymožitelnosti práva na okresnom súde. Druhou najväčšou bariérou v okrese je negatívne vnímanie nezamestnanosti. Týmto sa Košice odlišujú od Bratislavy, kde je nezamestnanosť nižšia a tento problémom nepredstavuje vážnejšiu bariéru. Východoslovenská metropola nemá toľko pracovných príležitostí a spádová oblasť je výrazne menej rozvinutá, ako je to v prípade hlavného mesta. Dlhodobé riešenie problému naznačuje ďalšia košická bariéra – slabá prepojenosť odborných škôl s trhom práce. Tu musí rovnakým dielom zasiahnuť štát, ktorý cez ministerstvo školstva určuje metodiku a riadi vysoké školy, a miestna a krajská samospráva, pod ktorú podliehajú základné a stredné školy. Školy by mali absolventov pripravovať na existujúci trh práce. Košice sa stále viac profilujú ako stredisko informačných technológií, a preto tam by mala smerovať orientácia dôležitých škôl.

Okres **Košice II** obsadil v indexe 11. pozíciu, čo je najlepší výsledok v celom kraji. Tento okres, skladajúci sa z mestských častí Lorinčík, Luník IX, Myslava, Pereš, Poľov, Sídlisko KVP, Šaca a Západ, pred seba v rebríčku pustil iba bratislavské mestské okresy, ďalej Trnavu, Senec, Žilinu, Malacky a Hlohovec. Z tohto vymenovania vidieť, že pásmo prosperity na juhozápadnom Slovensku spolu so Žilinou má náskok pred východoslovenskou aglomeráciou. Potvrdzuje to

teóriu, že šírenie vyspelosti má kaskádovitú formu. Šancou okolia blízkych miest Košíc a Prešova je, že ak sa bude dariť centráam, vyspelosť sa bude šíriť postupne do okolia. Košice II majú druhý najrozvinutejší priemysel, štvrtú najvyššiu vyprodukovanú hodnotu a siedmu najproduktívnejšiu pracovnú silu na Slovensku. Vďaka môžu za to prítomnosti železiarne U.S. Steel Košice. Na jednej strane je to úctyhodný úspech, na druhej strane predstavuje určité riziko. Takáto silná závislosť od jednej firmy je nebezpečná a v prípade nepredvídaných problémov by bol dopad na mesto a jeho okolie zdrvivý. Preto musia Košice hľadať ďalšie nosné odvetvia, napríklad presadzujúce sa informačné technológie. Konkurenčnými výhodami okresu Košice II sú disciplína a pracovitosť zamestnancov, úroveň vzdelania, úroveň konkurencie v službách a schopnosť firiem využívať najnovšie technológie. Prvou limitujúcou bariérou ďalšieho rozvoja podnikania je nevyhovujúca kvalita cestnej infraštruktúry. Zlepšiť ju je úlohou mesta, kraja i centrálnej vlády. Košice pocitujú potrebu dobudovania súvislého diaľničného spojenia s Bratislavou. Špecifickou témou v rámci mesta je zlepšenie prístupu k letisku v Barci. Respondenti prieskumu si v tomto okrese ťažkajú na slabé plnenie úloh úradmi, pretrvávajúcu byrokráciu a prieťahy v konaní, chýbajúcu elektronickú komunikáciu a vplyv korupcie na rozhodnutia úradov. V jednotlivých bodoch je vymenované, kde majú úrady pridať, či už ide o štátne alebo samosprávne inštitúcie. Všeobecnými odporúčaniami sú prijímania mechanizmov na podávanie nárokovateľných žiadostí, kde sa žiadosť automaticky schvaľuje, ak úradník nekoná, zverejňovanie aktuálnych a spoľahlivých informácií na internetových stránkach inštitúcií, transparentnosť, uplatňovanie elektronickej komunikácie s klientmi. Respondenti sa prihovárajú za uprednostňovanie elektronických aukcií vo verejnom obstarávaní. V okrese by privítali vyššiu dostupnosť finančných a kapitálových zdrojov, potrebných materiálov a služieb. To je výzva pre súkromnú sféru.

Okres **Košice III** skončil z mestskej aglomerácie najhoršie a v indexe sa zaradil až na 31. miesto. Na porovnanie, pred okresom, pozostávajúcom z mestských častí Dargovských hrdinov a Košická Nová Ves, skončila Senica, za ním Zvolen. Znamená to, že je na úrovni menej rozvinutého západného Slovenska a prebúdajúceho sa centra stredného Slovenska. Do popredia potiahla košický okres ekonomická aktivita, dole ho posunula verejná správa a legislatíva. Konkurenčnými výhodami Košíc III sú spravodlivosť výberu zamestnancov na pozície vo firmách, úroveň konkurencie v priemysle, vplyv prírodných podmienok na podnikanie, úroveň vzdelania a schopnosť podnikov využiť najnovšie technológie. Za najväčšiu bariéru považujú respondenti prieskumu vplyv polohy okresu na podnikanie. Je to prekvapujúce, lebo stále ide o súčasť druhého najväčšieho slovenského mesta. Potvrďuje to obavy, že ekonomická prosperita sa na východnom Slovensku bude do okolia šíriť pomalšie, ako je tomu na západnom Slovensku. V tomto okrese už

firmy negatívne vnímajú vplyv nezamestnanosti, ktorá je tu však na celoslovenské pomery stále nízka. Podobne ako v iných košických okresoch i tu sú respondenti nespokojní s prácou úradov, ktoré si slabo plnia úlohy, podliehajú úplatkárstvu, zle komunikujú, nerady poskytujú informácie a celkovo negatívne vplyvajú na podnikanie. K tomu sa pridáva nízka vymožitelnosť práva na okresnom súde. Keď to zhrnieme, Košice III potrebujú transparentnejšiu a zodpovednejšiu činnosť úradov. Je v rukách vlády, aby vykonala nápravu v centrálnych inštitúciách, a samosprávy, aby zmenila veci na miestnych úradoch. Za osobitnú pozornosť stojí potreba spružnenia a stransparentnenia práce okresného súdu zo strany centrálnej vlády a ministerstva spravodlivosti, lebo v okrese sa rozmáha šedá ekonomika a ochrana súkromného vlastníctva je nedostatočná. Domôcť sa práva je kľúčové, inak sa situácia bude zhoršovať. Týka sa to i rozbuženej korupcie, ktorá je v tejto časti Košíc nezvyčajne vysoká. Podľa respondentov je vplyv korupcie na rozhodnutia úradov tretí najvyšší na Slovensku. Osobitným problémom je nízka dostupnosť voľnej pracovnej sily, inak povedané uchádzačov, ktorí spĺňajú nároky zamestnávateľov. Ľudia sa v tomto okrese neradi sťahujú, sú najmenej pohybliví v celej krajine. Preto je dôležité, aby samospráva podporovala takú výchovu absolventov, ktorí budú zodpovedať požiadavkám trhu práce.

Okres **Košice IV** sa v indexe umiestnil na 20. mieste. Okres sa skladá z mestských častí Barca, Juh, Krásna, Nad jazerom, Šebastovce a Vyšné Opátske. Okres má v porovnaní s ostatnými košickými časťami väčší rozptyl výhod a nevýhod. V technológiách a infraštruktúre je desiaty najlepší na Slovensku, ale vo verejnej správe a legislatíve zas šestnásty najhorší. Najväčšou konkurenčnou výhodou je pozitívne vnímanie nezamestnanosti zamestnávateľmi. V okrese je vysoká úroveň konkurencie v službách, nadpriemerná úroveň technológií a schopnosť využiť ich v podnikoch. Uspokojujúca je i dobrá dostupnosť materiálov a služieb. Najväčšou bariérou rozvoja podnikateľského prostredia je slabá vymožitelnosť práva na okresnom súde. Je celkovo druhá najhoršia na Slovensku. Nápravu v tejto oblasti môže vykonať iba štát, pričom kompetenčne spadá súdnicstvo pod ministerstvo spravodlivosti. So zlou situáciou v súdnicstve môžu súvisieť ďalšie bariéry spočívajúce v nedostatočnej ochrane súkromného majetku a rozmáhajúcej sa šedej ekonomike. Tu sa očakáva skvalitnenie práce štátnej a miestnej polície. Nejasné pravidlá, ich slabé vynucovanie a nedovolenie sa práva sú nepriateľom konkurencie a voľného trhu. Ak chce miestna štátna správa a samospráva zabezpečiť rozvoj okresu, musí vyvinúť úsilie na nápravu. Nespokojnosť s prácou úradov je pomerne veľká. Respondenti prieskumu sa sťažujú, že na úradoch sa stretávajú s byrokratickým prístupom a prieťahmi v konaní a že rozhodnutia úradníkov ovplyvňujú úplatky. Nie sú spokojní s hospodárením samospráv a sadzbami miestnych daní.

Cestou na nápravu je používanie transparentných metód, vrátane zverejňovania vyčerpávajúcich a spoľahlivých informácií na internetových stránkach úradov, uprednostňovanie elektronickej komunikácie s klientmi, využívanie elektronického verejného obstarávania. To sa týka štátnych úradov aj samospráv. Obyvatelia Košíc IV pocitujú slabý záujem štátu o okres a volajú po skvalitnení cestnej infraštruktúry.

Okres **Michalovce** sa umiestnil v indexe na 49. mieste. Priemyselné centrum dolného Zemplína je na hlavnej cestnej na spojnici Košíc s Ukrajinou. Nachádza sa tu vodná nádrž Zemplínska Šírava a azda preto sa za súčasnú najväčšiu konkurenčnú výhodu okresu považuje potenciál na rozvoj cestovného ruchu. Michalovce majú relatívne vhodné prírodné podmienky na podnikanie a mierna spokojnosť respondentov prieskumu je s prácou miestnych samospráv, hlavne v oblasti hospodárenia a sadzieb miestnych daní. Keďže okres je takmer na východnej hranici Slovenska, za jeho hlavnú bariéru rozvoja podnikania sa považuje nevhodná poloha. Štát a štátne inštitúcie by mali podľa respondentov prejavovať väčší záujem o okres. Od vedenia košického kraja očakávajú, že by malo vypracovať stratégiu rozvoja jednotlivých regiónov, kde by sa zväzili ich konkurenčné výhody. Potom by sa očakávala koordinácia zo strany vedenia okresu v uplatňovaní investičných záujmov jednotlivých firiem. Táto požiadavka je príznačná pre menej vyspelé oblasti východnej polovice Slovenska. Na prvý pohľad sa môže zdať, že ide o volanie po akomsi obnovenom centrálnom riadení, ale úmysel je skrytý skôr inde. Mnohí podnikatelia sa oproti iným, ktorí majú politické kontakty v Bratislave a vedia si vybaviť trebárs špeciálne investičné stimuly, cítia v konkurenčnej nevýhode. Preto hľadajú oporu v schémach, kde by mohli presadiť svoj hlas v homogénnom prostredí. Ak by ich vláda pozorne počúvala, pochopila by, že často ide len o snahu dostať rovnú šancu. Tá sa môže týkať rovnakého prístupu pri schvaľovaní žiadosti o poskytnutie eurofondov alebo pri uchádzaní sa o zákazku vo verejnom obstarávaní. V okrese Michalovce sa ďalej za bariéry považujú vysoké vnímanie nezamestnanosti a únik kvalifikovanej pracovnej sily do výhodnejších lokalít. V oblasti je nízka úroveň technológií. Nespokojnosť je s kvalitou cestného spojenia. Hoci má okresom viesť diaľnica spájajúca Slovensko s Ukrajinou, je veľmi pravdepodobné, že ešte dlho sa nedostane medzi priority centrálnej vlády. Vychádzajúc z existujúcich podmienok si okres môže najviac pomôcť sám, a to zvýšenou aktivitou samosprávy. Na pomery východného Slovenska je nadpriemerne priemyselne rozvinutý a má dobré poľnohospodárske podmienky. To by mal využiť.

Okres **Rožňava** je v indexe na 59. mieste. Ako iné južné okresy s početnou maďarskou menšinou má aj tento pretiahnutý severo-južný tvar. Konkurenčných výhod nemá veľa, ale medzi nimi dominuje potenciál na rozvoj cestovného ruchu. V južnej časti okresu je príťažlivá príroda s vápencovými útvarmi v

Slovenskom krase. V severnej časti sa nachádza ďalšia vyhľadávaná prírodná rezervácia Slovenský raj. Menšími konkurenčnými výhodami sú nízka miera korupcie medzi súkromnými podnikmi či podpriemerná byrokracia a prieťahy v konaní na úradoch. V okrese je tretia najvyššia nezamestnanosť na Slovensku. To určuje najväčšiu bariéru rozvoja podnikania, ktorou je negatívne vnímanie nezamestnanosti zo strany zamestnávateľov. Obyvatelia tohto okresu si hľadajú prácu inde, a preto majú zamestnávatelia problémy pri angažovaní pracovníkov s vyššou kvalifikáciou. Podiel dlhodobo nezamestnaných a čerpanie sociálnych dávok prepočítané na obyvateľa je tu tretie najvyššie na Slovensku, čo naznačuje, že mnohí nezamestnaní neprejavujú veľký záujem nájsť si prácu. Od centrálnej vlády sa očakáva, aby dôsledne vyhodnocovala, či sa poberanie sociálnych dávok nezneužíva. V prípade okresu Rožňava, hoci nie je ojedinelý, takéto podozrenie existuje. Vedie to k absurdnému stavu, keď zamestnávatelia hľadajú nových pracovníkov, ale napriek početnosti nezamestnaných ich ťažko nachádzajú. Riešením by mohlo byť zvýšenie rozdielu medzi vyplácanými sociálnymi dávkami a najnižšími čistými mzdami, napríklad na úkor zredukovania povinných odvodov. Druhou povinnosťou vlády a príslušnej samosprávy je všeobecne zvýšiť úroveň vzdelania a zmeniť výučbu na školách tak, aby ponúkali trhu práce absolventov, po ktorých je reálny dopyt. Rozvojový potenciál okresu je podľa respondentov prieskumu nízky, chýba mu konkurenčné prostredie, čo je znakom slabej investičnej aktivity. Zaostáva cestná infraštruktúra. S tým, sa dá polemizovať, pretože nosné spojenie s Košicami je pomerne kvalitné. Ostatné cesty sa používajú málo, okres má celkovo desiate najmenej vyťažené komunikácie na Slovensku. Potrebu ich rozširovania by skutočne potvrdil iba rozvoj nových aktivít, napríklad v spomínanom cestovnom ruchu. Možnosti v tejto oblasti sú široké a doteraz nevyužívané. Stačí sa pozrieť na to, ako menej výhodné prírodné podmienky využívajú v susednom maďarskom regióne, ktorý má v rozsahu a kvalite ponúkaných služieb náskok pred slovenským. Samospráva by sa mala zamyslieť nad riešeniami a v prípade očakávanej pomoci od vlády by mala predložiť konkrétne kvalifikované návrhy.

Okres **Sobrance** sa umiestnil v indexe na 67. mieste. Tento najvýchodnejší dolnozemplínsky okres je zväčša poľnohospodársky a má málo rozvinutý priemysel. Perspektívu jeho rozvoja určuje skôr blízkosť zahraničného suseda ako impulzy z východoslovenských metropol. Okresom vedie najdôležitejšie cestné spojenie do Užhorodu na Ukrajinu. Časom sa má zmeniť na diaľnicu, ale termíny sú zatiaľ v nedohľadne. Výstavba najskôr musí dostať primeranú prioritu od slovenskej vlády, a podobný nevyhnutný krok sa očakáva od ukrajinskej vlády. Sobrance si veľmi úspešne počínajú v oblasti legislatívy a verejnej správy. Tu skončili celoslovensky na vynikajúcom druhom mieste. Vysoko boli hodnotené úrady, ktoré si plnia úlohy, komunikujú s

klientmi a poskytujú informácie, nepodliehajú korupcii. V okrese sú najnižšie miestne dane v celej krajine. Úspechy v tomto subindexe však okresu pomohli len natoľko, aby sa v celkovom hodnotení neprepadol ešte hlbšie. Príklad Sobrance ukazuje, že hoci je kvalita miestnej verejnej správy a legislatívy nevyhnutná na úspešný rozvoj podnikateľského prostredia, nie je jedinou postačujúcou podmienkou. Ruka v ruke s ňou musia postupovať ďalšie zložky. V prípade Sobrance napríklad chýba vyššia kvalita v subindexe s názvom vzdelávanie a ľudské zdroje. V okrese je veľká miera evidovanej nezamestnanosti s vysokým podielom dlhodobo nezamestnaných, úroveň vzdelania je nízka, znalosť cudzích jazykov slabá. Schopnejší pracovníci odchádzajú do iných častí Slovenska. Miestni zamestnávateľia potom síce siahajú do veľkého rezervoáru pracovnej sily, ale ťažko sa im z neho vyberajú vhodní uchádzači. Vysoká miera nezamestnanosti je na takomto pracovnom trhu skôr príťažou ako výhodou. Viaceré konštatovania respondentov sú trpké, cítiť v nich beznádej, rozvojový potenciál okresu je podľa nich mizivý. V tomto prípade stojí pred samosprávou a centrálnou vládou neľahká úloha. Ak okres nemá ostať naďalej poľnohospodársky, kompetentní musia po dôkladnom zmapovaní jeho výhod a nevýhod navrhnúť scenáre rozvoja. To sa očakáva od miestnej a krajskej samosprávy. Na základe konkrétnych návrhov by potom mala centrálna vláda rozhodnúť o forme pomoci pre tento zaostalý región. Využiť možno hlavne nástroje určené na tento zámer. Eurofondy sú presne taká kategória – majú prioritne slúžiť na vyrovnávanie regionálnych rozdielov v Európskej únii. Východná polovica Slovenska, vrátane okresu Sobrance, je horúcim favoritom na dominantné prijímanie tejto pomoci, ktorá však musí byť cieľená a efektívna.

Okres **Spišská Nová Ves** obsadil v indexe 47. priečku. Po košických mestských častiach je najúspešnejším okresom z košického kraja. Spektrum konkurenčných výhod Spišskej Novej Vsi nie je veľké, na jeho vrchole prekvapí indikátor vymožitelnosť práva na okresnom súde. Je druhá najlepšia na Slovensku, hoci úplná spokojnosť pri všeobecnej zanedbanosti súdnictva určite nie je ani tu. Okres má dostupnú voľnú pracovnú silu, zamestnanci sú pomerne úspešne motivovaní k produktívnej práci. Prevláda relatívna spokojnosť s výškou miestnych daní a s komunikáciou s úradmi. Hlavnou bariérou okresu je vplyv jeho zemepisnej polohy na podnikanie, k čomu sa pridáva nespokojnosť s kvalitou cestnej infraštruktúry. Hoci je dominantnou požiadavkou dobudovať diaľničné spojenie Žiliny s Košicami, Spišskej Novej Vsi porovnateľne chýba kvalitnejšie severo-južné spojenie cestou prvej triedy. V okrese je nízka konkurencia v priemysle a službách, zastarané technológie. Keď sa k tomu pridá nadpriemerná nezamestnanosť a pritom slabá ponuka kvalifikovaných pracovníkov na trhu práce, vyzerá to, že rozvojový potenciál okresu je ozaj nízky. Prítom Spiš bol v histórii takmer vždy vyspelejšou časťou Slovenska.

Svedčia o tom gotické pamiatky, ktoré na tomto území po sebe zachovali predchádzajúce generácie. Už len zmysluplné využitie týchto neraz chátrajúcich skvostov na turistický ruch by prinieslo okresu rozvoj. Spišská Nová Ves má ďalšie výhodné podmienky na rozvoj turizmu v Slovenskom raji. Poľahky môže spájať cestovanie turistov za pamätihodnosťami a za prírodnými krásami, využijúc pritom i neďaleké bohato navštevované Vysoké Tatry. Spolupráca miestnej samosprávy zo susediacich okresov je nevyhnutná a jej aktivitu nezabezpečí žiaden príkaz z Bratislavy. Centrálna vláda by mohla pomôcť propagovaním regiónu v zahraničí či podporou cieľených projektov. Neraz však stačí presadenie propodnikateľského zamerania miestnych verejných úradov. Hotelieri si napríklad ťažkajú na šikanovanie kontrolných orgánov – od požiarnikov po hygienikov, ktorí si podávajú kľučky na ich zariadeniach a s obľubou vyrubujú pokuty, pričom ich nezaujíma budúci osud zariadení. Pri ďalšom rozvoji sa Spiš musí zamerať na pritiahnutie záujemcov zo zahraničia. V minulosti bol mostom medzi Poľskom a Maďarskom, a táto tradícia je dnes zbytočne prerušená. Na obnovenie môže poslúžiť prvotne cestovný ruch, za ním majú šancu preniknúť priemyselné aktivity. Hoci podobného rozmachu ako pred stáročiami po príchode nemeckých kolonistov sa už nedočká, jeho nádejou je znovu sa otvoriť zahraničiu. Takto by mala uvažovať samospráva a hlavne centrálna vláda, ktorá doteraz chaotickými investičnými stimulmi v priemysle a cestovnom ruchu situáciu iba zhoršovala.

Okres **Trebišov** skončil v indexe na 71. pozícii. Rozkladá sa v južnej časti Východoslovenskej nížiny, čím je určená jeho orientácia na poľnohospodárstvo a spracovanie potravín. Najväčšou konkurenčnou výhodou okresu je dostupnosť voľnej pracovnej sily. Ostatné prednosti, napríklad nadpriemerné plnenie úloh úradmi či spoľahlivosť obchodných partnerov, sú z hľadiska celkového hodnotenia zanedbateľné. Účastníci prieskumu si v Trebišove ťažkajú na nevhodnú polohu okresu na podnikanie. Rozvojový potenciál je nízky. Nedostatočná úroveň konkurencie je v priemysle i službách. Miera nezamestnanosti je tu šiesta najvyššia na Slovensku, na rovnakom mieste je okres v podiele dlhodobo nezamestnaných. Migrácia pracovnej sily spôsobuje, že napriek zdanlivo vysokej ponuke potenciálnych zamestnancov je nedostatok kvalifikovaných uchádzačov. Nie div, že podnikatelia potom vnímajú vysokú nezamestnanosť ako príťažujúcu. Respondenti upozorňujú na zneužívanie sociálneho systému, ktorý je podľa nich zbytočne štedrý a využívajú ho aj ľudia, ktorí by si dokázali pomôcť sami. To je výzva pre centrálnu vládu, aby v regiónoch s vysokou nezamestnanosťou neriešila problémy len plošným nalievaním zdrojov do sociálnych dávok, ale sa k nim postavila systémovo. Výhodnejšie by bolo možno oželiť odvody strhávané z najnižších miezd, motivovať nezamestnaných prijať prácu vyššími čistými zárobkami, a tak ušetriť na vyplácaných sociálnych dávkach. Okrem rozšívania trhu práce by to

malo dopad na zlepšenie všeobecne upadajúcej morálky v spoločnosti, na čo upozorňujú podnikatelia nielen v trebišovskom okrese. Morálku v Trebišove nahodáva korupcia, ktorá je podľa výpovedí respondentov prítomná všade. Preto treba na úrovni samosprávnych a štátnych orgánov používať také metódy, ktoré ju budú znižovať – od transparentnosti pri poskytovaní komplexných a záväzných informácií v internete až po uplatňovanie elektronických aukcií pri verejnom obstarávaní. Štátna a miestna polícia by mala viac využívať represívne opatrenia a postihovať konkrétne prípady. Okres musí pridať v kvalite vzdelávania, pretože v drvivej väčšine príslušných indikátorov okupuje najnižšie priečky na Slovensku. Centrálna vláda by mala zmodernizovať metodiku, vrátane výučby cudzích jazykov, samospráva sledovať trh práce a uprednostňovať také druhy škôl, ktoré produkujú absolventov s najväčšou šancou nájsť si zamestnanie.

Štruktúra podnikateľského sektora

Slovensko sa v posledných dvoch desaťročiach dynamicky menilo. Po roku 1990 prešlo hlbokou spoločenskou a ekonomickou transformáciou. Hlavný vplyv na vývoj štruktúry podnikateľského sektora mala privatizácia, otvorenie vnútorného trhu vyspelému svetu, osamostatnenie štátu. Krajina ako súčasť Československa bola pred rokom 1990 členom sovietskeho bloku, mala prísne riadenú ekonomiku, podriaďovala sa záujmom moskovskej centrály. Mnohé výrobné kapacity boli vybudované umelo, často dimenzované pre potreby celého bloku. Týkalo sa to napríklad ťažkého a zbrojárskeho priemyslu, obuvníctva, textilného priemyslu. Naopak, mnohé odvetvia zaostávali alebo takmer úplne chýbali. Tu treba spomenúť hlavne služby.

Situácia sa postupne menila, vplyv na ďalší vývoj malo niekoľko medzníkov. Po zmene systému v roku 1989 to bolo hlavne osamostatnenie Slovenska v roku 1993 a vstup do Európskej únie v roku 2004. Štruktúru ekonomiky zmenil zánik predimenzovaných kapacít z predchádzajúceho režimu a príchod veľkých zahraničných investorov. Napriek tomu dnes Slovensko ešte stále stavia na ťažkom priemysle, kde dominujú hlavne tri veľké svetové automobilky. Toto odvetvie tvorí takmer 30 percent podnikateľského sektora. Za ním nasleduje obchod a doprava so štvrtinovým podielom. Lahký priemysel sa podieľa na štruktúre viac ako jednou desatinou. Pod 10 percentami sú stavebníctvo a poľnohospodárstvo. Ostatné služby tvoria pätinu podnikateľského sektora.

Z hľadiska počtu zamestnancov, teda kategórie, ktorá najviac vyhovuje potrebám tejto analýzy, sú najväčšou slovenskou firmou Železnice SR. Za nimi nasleduje Slovenská pošta, a.s., U.S. Steel Košice, s.r.o., Železničná spoločnosť Cargo Slovakia, a.s. a Volkswagen Slovakia, a.s. Keby sme nahliadli do prvej dvadsiatky, našli by sme tu 13 takých firiem, ktoré majú celoslovenské zameranie. Pôsobia nielen vo svojom sídle, ktoré je väčšinou v hlavnom meste, ale vo všetkých regiónoch Slovenska. Ide predovšetkým o sieťové firmy – štátne, pološtátne a súkromné, podnikajúce v doprave, obchode a službách.

Poľnohospodárstvo

Podiel poľnohospodárstva na celkovej štruktúre podnikateľského sektora na Slovensku tvorí necelých 5 percent. Koncentruje sa v tradičných poľnohospodárskych oblastiach v Podunajskej nížine a Východoslovenskej nížine. Tu je hlavná základňa pestovania obilnín a živočíšnej výroby na Slovensku. Z tohto vyplýva pomerne veľká závislosť okresov Žitného ostrova, dolného Považia a nížinatých okresov východného Slovenska od poľnohospodárstva. K nim sa pridávajú nižšie položené okresy stredného a východného Slovenska. Závislosť od

poľnohospodárstva v niektorých oblastiach síce klesá, ale napriek tomu je tu rozvinuté. Typickým príkladom je trnavský okres s úrodnou a obhospodarovanou pôdou, ale rovnako s vyvíjajúcim sa priemyslom. Poľnohospodárstvo má dôležité postavenie na hornej Nitre, v oblasti historicky dlhodobo osídlenej a kultivovanej obrábaním pôdy. Hlavnými subjektmi pôsobiacimi v tomto odvetví sú poľnohospodárske družstvá, ktoré zväčša vznikli transformáciou predchodcov z bývalého režimu, keď sa pôda násilne scelila. Vďaka tomu dnes patrí Slovensko medzi štáty s najväčšími ucelenými výmerami poľnohospodárskych plôch v Európskej únii. V severnejších okresoch nadobúda zvýšený význam lesné hospodárstvo. Slovensko patrí medzi najzalesnenejšie krajiny v Európe a tento potenciál využíva. Prejavuje sa to na zvýšenom podiele tohto odvetvia v okresoch na hornom Pohroní, Kysuciach, Orave, Liptove, Spiši a Šariši. Dominantnú pozíciu majú na trhu Lesy Slovenskej republiky, š.p., nasledované inými súkromnými a komunálnymi podnikmi.

Pre rozvoj regiónov v tomto odvetví bude rozhodujúca budúca Spoločná poľnohospodárska politika Európskej únie. Slovensko podobne ako ďalšie členské štáty závisí od poľnohospodárskych dotácií a musí rešpektovať regulačné ustanovenia, napríklad v obmedzovaní kapacít pestovania cukrovej repy. Pritom je úplne otvorené produktom zo zahraničia. V takejto situácii je pozícia centrálnej vlády veľmi slabá, najmä ak dotácie vo východnej časti Európskej únie, vrátane Slovenska, sú nižšie ako v západnej časti. Vláda dnes uprednostňuje úplné zrušenie dotácií v celej únii, čím by sa zrovnoprávnili podmienky medzi členskými štátmi. Takýto vývoj je však málo pravdepodobný a boj Slovenska a susedov sa skôr sústreďí na vyrovnanie dotačných podmienok so západnými štátmi. Jednotlivé okresy nemôžu priamo ovplyvniť rozvoj poľnohospodárstva na svojom území. Jednou z mála možností je rozumná politika v daniach z poľnohospodárskej pôdy. Podobnú pozíciu má samospráva v lesnom hospodárstve, pretože podmienky na trhu určujú dominantné štátne lesy. V tejto oblasti leží váha na centrálnej vláde, aby v štátnych lesoch presadzovala efektívne a transparentné hospodárenie a nedeformovala trh, ako sme boli tomu svedkami najmä v druhej polovici minulej dekády.

Ťažký priemysel

Rozmach automobilovej výroby v poslednom desaťročí vykresluje stále viac váhu ťažkého priemyslu v ekonomike Slovenska. Ťažký priemysel tvorí takmer 29 percent štruktúry podnikateľského sektora. Popri produkcii automobilov a príbuzných druhoch výroby ide hlavne o hutníctvo a chemický priemysel. Pozície automobiliek Volkswagen Slovakia, a.s., v okrese Bratislava IV, PCA

Slovakia, s.r.o., v Trnave a Kia Motors Slovakia, s.r.o., v Žiline výrazne ovplyvňujú pozíciu okresov i rozľahlejších regiónov na investičnej mape Slovenska. Výroba súvisiaca s produkciou automobilov ťahá nahor okresy v juhozápadnej časti krajiny, na strednom a hornom Považí. Podobnú váhu ako automobilky majú hutnícke fabriky U.S. Steel Košice, s.r.o., v okrese Košice II a Železiarne Podbrezová, a.s., v okrese Brezno. Ťažký priemysel má silnú pozíciu v oblasti dolnej a hornej Nitry, na dolnom Považí, v srdci stredného Slovenska a niektorých okresoch na východe. Keďže tu je priemysel všeobecne menej vyvinutý, na získanie vyššieho hodnotenia v rámci celej krajiny, postačilo menej etablovaných kapacít.

Téma ďalšieho vývoja priemyslu sa čoraz viac stáva politickou otázkou. Slovensko sa príchodom automobiliek dostalo na vrchol svetovej špičky v produkcii automobilov na jedného obyvateľa. Za automobilkami prišli ich dodávatelia, darí sa i domácim firmám zameraným na toto odvetvie. Problémom je, že ide o pomerne nízko sofistikovanú výrobu, ktorá je citlivá na výkyvy na svetových trhoch. To jeden z dôvodov, prečo bolo Slovensko počas svetovej hospodárskej krízy sužované najviac spomedzi štátov višegrádskej štvorky. Silná orientácia na automobilový priemysel robí ekonomiku štátu zraniteľnou a potláča do úzadia sofistikovanejšiu výrobu. Ťažký priemysel je náročný na spoľahlivosť dovozu surovín a ovplyvniteľný svetovými výkyvmi ich cien. Centrálna vláda by mala prestať so špeciálnou podporou tohto odvetvia a po jeho usadení sa v krajine sústrediť pozornosť na prítiahnutie sofistikovanejšej výroby. Ak má ďalej používať investičné stimuly, nech ich orientuje do iných odvetví a nech ich prioritne používa na pozdvihovanie zaostalejších regiónov. Ťažký priemysel je náročný na infraštruktúru. Ak okresy v menej vyvinutých častiach krajiny uvažujú o budovaní priemyselných parkov s novými investormi z tohto sektoru, potom musia postupovať koordinovane s centrálnou vládou, garantujúcou primeranú kvalitu infraštruktúry.

Lahký priemysel

Označenie ľahký je spektrálne širšie ako v prípade ťažkého priemyslu, spadá sem viac odvetví. Lahký priemysel predstavuje na Slovensku niečo vyše 13 percent štruktúry podnikateľského sektora. Je pestro rozložený po celej krajine. Najdôležitejšiu úlohu zohráva na hornej Nitre, Kysuciach, Orave, hornom Zemplíne a Šariši. Vďaka najväčšiemu výrobcovi na Slovensku, elektrotechnickej spoločnosti Samsung Electronics Slovakia, s.r.o., je ľahký priemysel najdôležitejším odvetvím v okrese Galanta. Jeho silné zastúpenie nájdeme ešte na Považí, Pohroní a na Spiši. Vyskytuje sa tiež hojnejšie v poľnohospodárskom južnom páse krajiny. V prvej dvadsiatke najväčších zamestnávateľov v ľahkom priemysle v celej krajine sú výrobcovia spotrebnej elektroniky a elektronických komponentov,

obuvi, textilu, nábytku, potravín. Často ide o výrobu s nízkou produktivitou, kde sa uprednostňuje využívanie ľudskej práce.

Podpora ľahkého priemyslu predstavuje z pozície centrálnej vlády hlavne vytváranie podmienok na zamestnávanie nižšie kvalifikovanej a slabšie platenej pracovnej sily. Z tohto pohľadu je najdôležitejší inštitút minimálnej mzdy, ktorý sa v súčasnej forme stáva bariérou rozvoja podnikania. Čeliť lacnejšej, najmä ázijskej konkurencii sa dá len pružnou politikou na pracovnom trhu, k čomu plošné stanovovanie minimálnej mzdy neprospieva. Druhou prekážkou je nízky rozdiel medzi najnižšími zárobkami a sociálnymi dávkami, ktorý málo motivuje dlhodobo nezamestnaných hľadať si prácu. Riešením by bolo menej zafažovať nízke mzdy odvodmi a tým zvýšiť čisté zárobky. Najzaostalejším okresom by pomohlo zrušenie minimálnej mzdy alebo jej nahradenie pružným modelom, kde by sa výška stanovala osobitne pre jednotlivé regióny podľa ich stupňa rozvoja. Uvedeným spôsobom by sa tento inštitút stal nástrojom regionálnej politiky.

Lahký a ťažký priemysel spolu zásadne určujú rozvinutosť jednotlivých regiónov. Keď prekryjeme tieto dve odvetvia, dostaneme mapu priemyselnej vyspelosti celého územia. Na najvyššom stupni bude dominovať juhozápadné Slovensko a stredné Považie, potom oblasť hornej a dolnej Nitry, stredné Pohronie, lokalita Košíc a Prešova, čiastočne aj centrálny Zemplín a dolný Spiš. Ak výsledky porovnáme s mapou indexu regionálneho podnikateľského prostredia, nájdeme jednoznačné prieniky. Tam, kde sa darí priemyslu, tam sa darí podnikateľskému prostrediu. Alebo naopak, kde je podnikateľské prostredie rozvinuté, tam sa etabluje priemysel. Príčinná súvislosť nie je jednoznačná, podmienenosť týchto dvoch fenoménov je pravdepodobne vzájomná.

Stavebníctvo

Stavebníctvo má v hospodárstve osobitné postavenie. Jeho vývoj je indikátorom, naznačujúcim ako sa bude vyvíjať celá ekonomika. V tomto členení tvorí stavebníctvo na Slovensku takmer 7 percent zo štruktúry podnikateľského sektora. Najväčšiu váhu má v štruktúre okresov severného a východného Slovenska. Ide hlavne o oblasti Zemplína, Spiša, Šariša, horného Považia, Oravy, potom Pohronia, dolnej a hornej Nitry a dolného Považia. Dôležitú pozíciu má rozvinuté stavebníctvo v okrese Dunajská Streda. Firmy z podunajského okresu najpružnejšie reagovali na strmý rast developerských projektov a individuálnej výstavby bytov v Bratislave a okolí známy z nedávnych rokov. Inak je stavebníctvo plošne rozložené po celom území. Táto rozptýlenosť by bola ešte výraznejšia, ak by sme do analýzy zahrnuli samostatne zárobkovo činné osoby, lebo tie majú v tomto odvetví významné postavenie. Okrem toho živnostníci nedávajú prácu len sebe, ale niekedy bývajú

zamestnávateľmi ďalších pracovníkov.

Stavebníctvo na Slovensku je závislé hlavne od veľkých investičných projektov v infraštruktúre a priemysle. Jeho druhou nohou sú developerské projekty zamerané na obchodné a kancelárske priestory, na bytovú výstavbu. V súvislosti so stavebníctvom sa spomína hlavne výstavba diaľnic a rýchlостných ciest, modernizácia železníc a budovanie ďalších dopravných stavieb. Ako investor tu vystupuje štát. Je na centrálnej vláde, aby zvyšovala kvalitu nosnej infraštruktúry, ale nie za každú cenu. Vláda musí dokázať využiť konkurenciu v tomto odvetví, aby budovala efektívne. Kvalitné verejné obstarávanie je na to najlepším nástrojom. Pre stavebníctvo je nebezpečné roztáčanie špirály korupcie od štátnych obstarávateľov. Úplatkárstvo nachádza medzi súkromnými firmami v stavebníctve živnú pôdu, lebo je tu najviac rozvinutý systém dodávateľov nižšieho stupňa. Uprednostnení víťazi zo štátnych súťaží si prostriedky použité na úplatky vymáhajú od nižších dodávateľov, ktorí sa uchádzajú o subkontrakty. Nezvládnutý konkurenčný tlak neraz vedie k využívaniu nelegálnej práce, pričom zamestnávateľ vtedy neplatí z vyplatených odmien dane a odvody. Takýto prístup znevýhodňuje poctivých podnikateľov, riadnych platiteľov daní a odvodov. Dôležitou úlohou centrálnej vlády v tejto oblasti je potlačanie čiernej práce. V stavebníctve je navyše mimoriadne rozšírený neudh neplatenia za dodané výkony, pričom neraz ide o cieľný úmysel nekalých podnikateľov. Tomuto musí vláda venovať osobitnú pozornosť, lebo problémom vážne trpí celá spoločnosť. Centrálna vláda má povinnosť starať sa o hlavnú infraštruktúru v štáte, ale nemenej dôležité je, aby budovala transparentné a nekorupčné prostredie. To isté sa očakáva od samospráv, príkladom však musí ísť v prvom rade vláda.

Obchod a doprava

V celoslovenskom hodnotení predstavuje podiel obchodu a dopravy na štruktúre podnikateľského sektora takmer 26 percent. Firmy z tohto odvetvia sú pomerne rovnomerne rozšírené v okresoch vo všetkých častiach krajiny. Výnimku tvoria okresy, kde sídlia najväčšie spoločnosti. Platí to hlavne o Železniciach SR a Tesco Stores SR, a.s., s centrárou v okrese Bratislava I, Železničnej spoločnosti Cargo Slovakia, a.s., a Bille, s.r.o., s riaditeľstvom v okrese Bratislava II, Železničnej spoločnosti Slovensko, a.s., a Kauflande Slovenská republika, v.o.s., s centrárou v okrese Bratislava III, Slovenskom vodohospodárskom podniku, š.p., s riaditeľstvom v Žiline, Slovenskej pošte, a.s., so sídlom v Banskej Bystrici, o spoločnosti DHL Logistics (Slovakia), s.r.o., etablovanou v Senci či firme CBA Holding, s.r.o., s riaditeľstvom v Lučenci. Tieto a podobné okresy potom vyčnievajú nad priemer, hoci firmy nepôsobia len tu. Pre potreby tejto analýzy sa nepodarilo získať údaje, ako tieto podniky rozkladajú aktivity po krajine a koľko zamestnancov majú v

jednotlivých regiónoch, preto boli ich výsledky priradené k sídelnému okresu. S aktivitou vymenovaných veľkých dopravných a obchodných firiem sa možno stretnúť na celom území. V regiónoch pôsobí okrem nich množstvo ďalších firiem s dosahom na najbližšiu lokalitu, okres alebo väčšie územie. Odhliadnuc od tejto anomálie možno teda zopakovať, že obchod a doprava majú porovnateľné zastúpenie vo všetkých regiónoch.

Dostupnosť dopravných služieb je dôležitá pre kvalitu podnikateľského prostredia v jednotlivých okresoch, hlavne pri mobilite pracovnej sily. Obyvatelia sa všeobecne neradi sťahujú za prácou, radšej sú ochotní za ňou dennodenne alebo v dlhších intervaloch dochádzať. Preto poskytovanie primeraných služieb v autobusovej a železničnej doprave často rozhoduje, či okresné mesto dokáže pritiahnúť z okolia potrebných pracovníkov. Viaceré veľké firmy na Slovensku, najmä automobilky, sú pre nedostatočnú či nevhodnú verejnú dopravu nútené priväzať na vlastné náklady pracovníkov do každodennej práce zo vzdialenosti desiatok kilometrov. Centrálna vláda má možnosť výškou doplácania na výkony vo verejnom záujme regulovať ceny cestovného na železnici. Samosprávne kraje zas regulujú ceny v prímestskej doprave a mestské samosprávy vo vnútornej doprave. Podobne majú regulátori možnosť ovplyvňovať hustotu a frekvenciu spojení. Rozumne cieľnými zásahmi dokážu pozitívne ovplyvňovať migráciu pracovnej sily a vychádzať zamestnávateľom v ústrety. Centrálna vláda má možnosť ovplyvňovať prepravu tovarov stanovovaním poplatkov za používanie ciest a železníc prostredníctvom mýtného systému a sadzieb za používanie železničných tratí. Má v rukách dôležitý nástroj, ako nastavovať výšku a pomer koncových cien dopravných služieb na ceste a na železnici. Ak napríklad uprednostní železničnú dopravu, do nevýhody vystaví regióny, ktoré ju nemajú vybudované. Musí si uvedomovať, že stanovovaním konkrétnych podmienok zaujíma postoj s dopadom na rozvoj regiónov.

Ostatné služby

Do kategórie ostatných služieb sa dostali odvetvia, ktoré neboli zaradené do predchádzajúcich skupín. Ostatné služby predstavujú 21 percent štruktúry podnikateľského sektora na Slovensku. Z hľadiska zamestnanosti majú najdôležitejšie postavenie v tomto odvetví komerčné banky, poisťovne, telekomunikačné spoločnosti, Všeobecná zdravotná poisťovňa, nemocnice, kúpele. Pri pohľade na mapu uvidíme, že rozloženie pomerného zastúpenia ostatných služieb na celom spektre je v jednotlivých okresoch relatívne rovnomerné. Väčší podiel má Bratislava, kde sídlia banky, poisťovne, telekomunikačné spoločnosti, Piešťany so Slovenskými liečebnými kúpeľmi, a.s., Levoča s veľkou nemocnicou a Bardejov s Bardejovskými kúpeľmi, a.s.

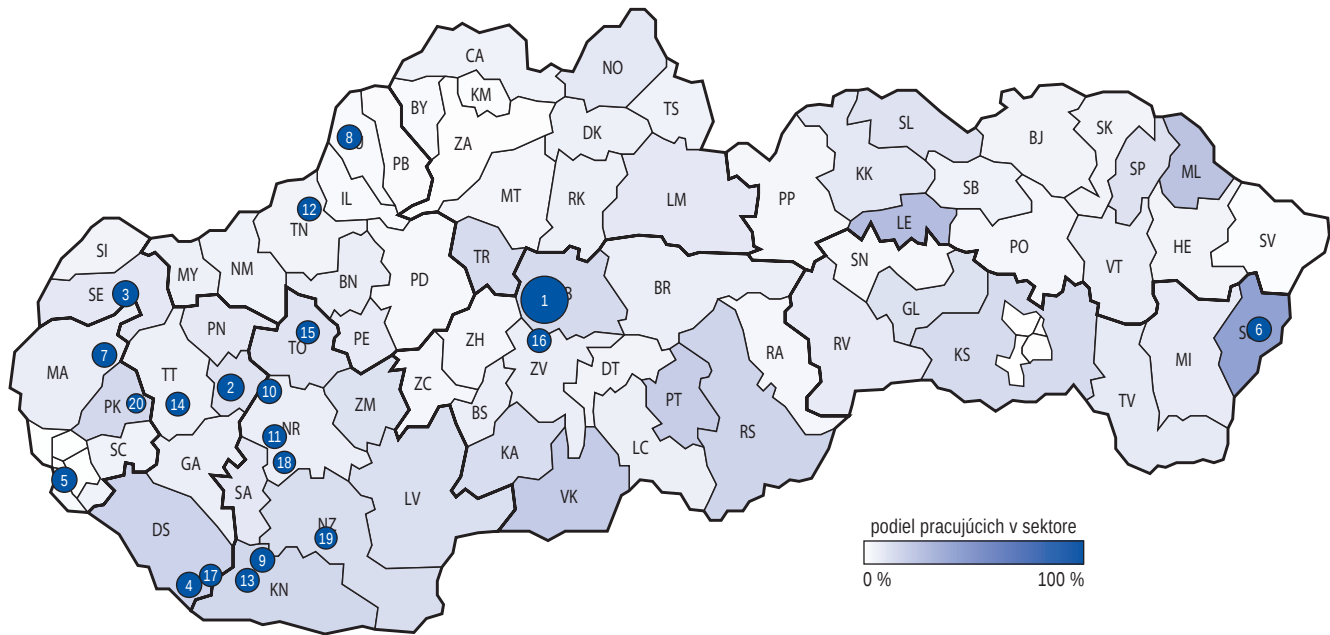
Z tejto kategórie služieb zaujmú z hľadiska podnikateľského prostredia predovšetkým peňažné

ústavy. Slovensko má stabilný bankový systém, čo sa osvedčuje v časoch svetovej finančnej a hospodárskej krízy. Veľké domáce banky boli ozdravené a takmer úplne sprivatizované na prelome posledných dvoch desaťročí a dnes dokážu podnikáť ako rovnocenní partneri renomovaných bankových domov pôsobiacich na slovenskom trhu. Niektoré menšie banky vinou zlého riadenia zanikli a nechali klientov napospas štátu. Ten získal peniaze na kompenzácie postihnutých vkladateľov z Fondu ochrany vkladov, do ktorého prispievali zdravé banky. Prejavilo sa to na zvýšených úrokových sadzbách z úverov. Dnes je už trh bankových služieb zdravý, povinné príspevky do Fondu ochrany vkladov klesajú, preto sa od peňažných domov z tohto hľadiska oprávnené očakáva znižovanie úrokových sadzieb. Podnikatelia sa v prieskume často sťažovali na nedostatok kapitálových zdrojov a ich problematické získavanie z bánk. Na jednej strane majú pravdu, banky nerady vstupujú do priveľkého rizika, na druhej strane sa banky opodstatnene správajú opatrne, pretože skúsenosti z minulosti ich nabádajú k opatrnosti. Centrálna vláda má možnosť vstupovať do tohto procesu a podpornými programami zameranými na bonifikácie úverov a záložné schémy uľahčovať podnikateľom prístup k pôžičkám. Doteraz používaný systém podpory, ktorý je pochopiteľne cielený na malých a stredných podnikateľov a ktorý používa uvedené nástroje, je málo účinný. Vláda by ho mala prehodnotiť a podriaďiť potrebám regiónov, ktoré sa rozhodne koncepčne uprednostniť. Samosprávy by mali do tohto procesu aktívne vstupovať s vlastnými návrhmi, nútiť centrálnu vládu, aby zaujala zásadný postoj. Ich výhodou je znalosť miestneho prostredia i konkrétnych adeptov vhodných na poskytnutie pomoci.

Štruktúra podnikateľského sektora

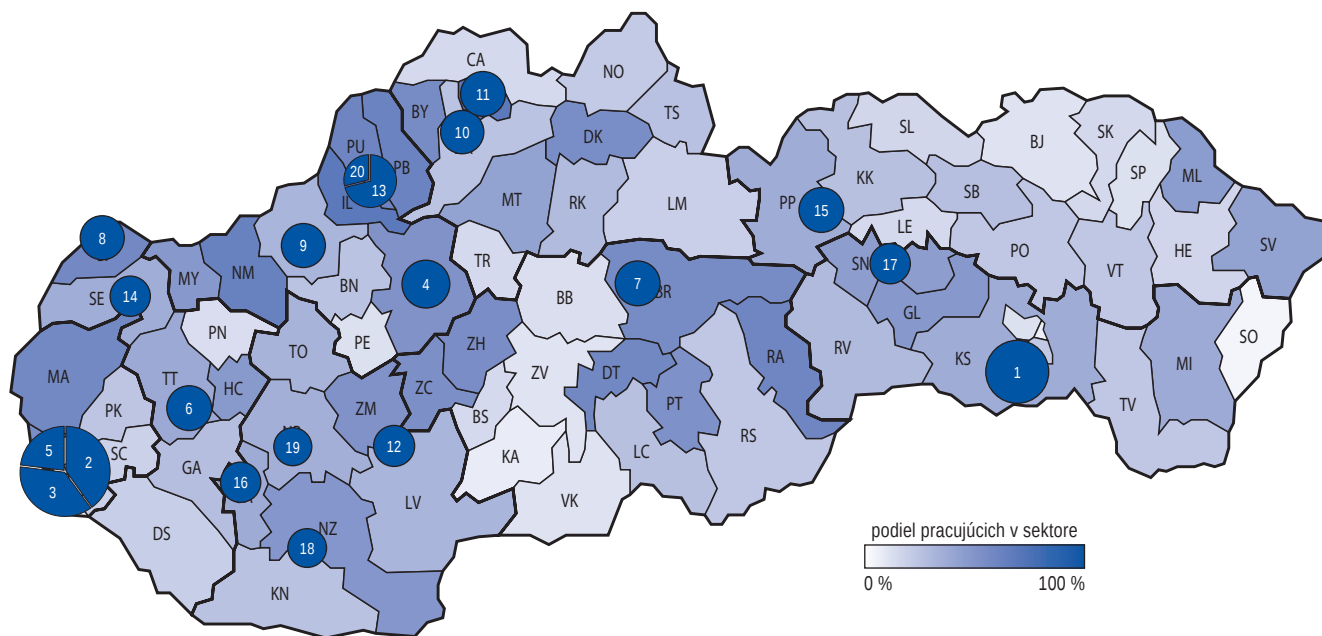
Okres	Poľnohospodárstvo		Priemysel			Služby			
	Spolu	%	Spolu	Ťažký priemysel	Lahký priemysel	Spolu	Stavebníctvo	Obchod a doprava	Ostatné služby
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Slovenská republika	4,80	41,85	28,50	13,36	53,35	6,52	25,57	21,26	
Bánovce nad Bebravou	7,04	68,19	24,66	43,54	24,77	4,09	9,17	11,52	
Banská Bystrica	14,04	20,08	12,35	7,73	65,88	3,77	54,69	7,42	
Banská Štiavnica	6,34	35,67	14,68	20,99	57,99	24,09	17,47	16,43	
Bardejov	4,31	27,13	10,64	16,50	68,56	11,15	8,01	49,39	
Bratislava I	0,10	4,26	2,64	1,62	95,65	3,22	42,10	50,33	
Bratislava II	0,17	18,97	15,90	3,07	80,86	9,41	39,27	32,18	
Bratislava III	0,20	15,01	6,44	8,58	84,79	4,71	40,39	39,69	
Bratislava IV	0,19	54,34	53,39	0,95	45,47	3,06	6,91	35,50	
Bratislava V	2,36	9,18	5,33	3,85	88,46	3,24	30,16	55,05	
Brezno	6,35	59,87	54,60	5,27	33,78	6,08	13,48	14,22	
Bytča	2,19	64,52	54,58	9,93	33,30	4,17	19,44	9,69	
Čadca	4,81	59,05	14,47	44,59	36,14	5,46	24,68	6,00	
Detva	4,19	67,61	57,62	10,00	28,20	3,19	12,58	12,44	
Dolný Kubín	5,35	61,59	53,66	7,92	33,06	6,32	17,77	8,97	
Dunajská Streda	17,25	41,28	19,62	21,65	41,48	7,99	24,44	9,04	
Galanta	6,51	61,42	27,18	34,24	32,07	2,44	14,26	15,37	
Gelnicca	10,93	65,72	47,08	18,64	23,36	2,43	12,89	8,04	
Hlohovec	10,65	53,13	46,60	6,53	36,22	7,49	15,34	13,39	
Humenné	4,29	50,87	16,01	34,86	44,83	9,23	25,26	10,35	
Ilava	2,25	77,15	67,65	9,51	20,60	2,89	6,13	11,58	
Kežmarok	9,08	48,07	26,02	22,05	42,85	4,47	19,52	18,86	
Komárno	15,26	56,96	25,01	31,95	27,79	2,48	17,39	7,91	
Košice – okolie	13,59	42,16	36,64	5,52	44,25	4,60	23,54	16,10	
Košice I	0,00	18,07	11,16	6,91	81,93	16,40	40,81	24,72	
Košice II	0,00	70,79	70,49	0,30	29,21	2,83	8,62	17,76	
Košice III	0,00	9,30	6,08	3,22	90,70	7,51	55,25	27,95	
Košice IV	0,46	35,46	21,65	13,81	64,08	12,42	23,09	28,57	
Krupina	12,82	30,03	7,64	22,40	57,15	2,81	26,02	28,32	
Kysucké Nové Mesto	0,96	71,17	68,04	3,12	27,88	8,82	11,85	7,22	
Levice	11,93	58,05	31,30	26,75	30,03	4,22	10,35	15,46	
Levoča	19,97	21,91	14,56	7,35	58,12	6,79	9,81	41,53	
Liptovský Mikuláš	8,66	46,01	18,75	27,26	45,33	11,15	21,55	12,63	
Lučenec	5,68	46,21	25,78	20,43	48,11	4,21	41,29	2,62	
Malacky	6,99	63,07	56,99	6,09	29,94	1,31	17,88	10,75	
Martin	3,89	58,23	41,61	16,62	37,89	3,89	17,41	16,59	
Medzilaborce	24,46	50,32	45,10	5,21	25,22	1,16	19,36	4,70	
Michalovce	8,00	57,67	37,15	20,52	34,33	12,65	15,92	5,76	
Myjava	5,57	64,97	47,06	17,92	29,46	3,38	16,19	9,89	
Námestovo	9,25	36,57	21,20	15,36	54,19	23,89	19,19	11,10	
Nitra	6,20	54,20	34,66	19,54	39,60	7,08	19,14	13,38	
Nové Mesto nad Váhom	4,81	85,72	62,04	23,67	9,47	1,45	5,75	2,26	
Nové Zámky	12,42	55,42	48,68	6,74	32,16	2,95	23,18	6,03	
Partizánske	7,74	62,64	11,42	51,23	29,61	2,42	20,35	6,85	
Pezinok	14,82	32,81	23,42	9,39	52,36	2,63	22,04	27,70	
Piešťany	8,37	38,47	12,75	25,72	53,16	6,77	11,00	35,40	
Poltár	19,75	52,74	51,27	1,47	27,51	3,38	10,67	13,46	
Poprad	3,41	48,12	36,02	12,10	48,48	6,73	18,29	23,46	
Považská Bystrica	1,51	64,22	60,69	3,53	34,27	7,78	19,84	6,65	
Prešov	3,30	49,31	22,26	27,05	47,39	8,11	31,52	7,76	
Prievidza	2,62	67,28	50,56	16,71	30,10	9,55	9,02	11,52	
Púchov	2,17	73,72	59,45	14,27	24,10	3,05	12,74	8,31	
Revúca	3,17	71,11	58,61	12,50	25,73	1,46	17,89	6,37	
Rimavská Sobota	16,86	49,27	22,35	26,92	33,88	3,83	12,01	18,03	
Rožňava	7,90	46,73	29,22	17,51	45,37	4,38	14,99	25,99	
Ružomberok	5,65	39,97	28,47	11,50	54,38	5,27	26,99	22,12	
Sabinov	4,82	61,23	26,71	34,51	33,95	16,67	10,23	7,05	
Senec	5,13	19,48	18,15	1,33	75,39	2,04	62,33	11,02	
Senica	8,62	46,93	35,48	11,45	44,44	6,34	26,73	11,37	
Skalica	4,21	62,31	56,27	6,04	33,48	3,14	12,31	18,03	
Snina	1,07	66,95	41,49	25,46	31,98	10,17	8,78	13,03	
Sobrance	41,93	14,05	4,01	10,04	44,02	7,07	27,87	9,08	
Spišská Nová Ves	2,55	72,06	44,45	27,61	25,39	8,25	2,88	14,26	
Stará Ľubovňa	10,52	28,53	15,63	12,90	60,95	23,19	17,29	20,47	
Stropkov	11,11	41,62	11,39	30,23	47,27	12,09	22,90	12,28	
Svidník	4,36	40,69	14,89	25,80	54,95	13,63	18,06	23,26	
Šaľa	8,46	42,18	37,05	5,14	49,36	13,29	18,98	17,09	
Topoľčany	10,27	74,42	32,26	42,16	15,31	4,00	9,02	2,29	
Trebišov	8,18	33,46	22,48	10,98	58,36	7,73	25,52	25,12	
Trenčín	4,16	46,97	31,24	15,73	48,87	3,21	27,62	18,04	
Trnava	5,49	59,71	38,24	21,47	34,80	3,39	13,44	17,97	
Turčianske Teplice	13,68	25,84	14,37	11,47	60,48	1,66	42,24	16,58	
Tvrdošín	5,05	67,87	25,49	42,38	27,08	4,08	17,69	5,31	
Veľký Krtíš	20,67	32,66	10,65	22,01	46,67	8,36	23,10	15,20	
Vranov nad Topľou	6,78	42,21	22,35	19,86	51,01	8,39	29,90	12,72	
Zlaté Moravce	10,82	58,29	50,36	7,93	30,89	9,72	12,10	9,07	
Zvolen	6,41	35,76	10,10	25,65	57,83	8,93	25,08	23,82	
Žarnovica	3,20	57,35	52,10	5,24	39,45	4,42	24,21	10,82	
Žiar nad Hronom	3,12	66,30	53,52	12,78	30,58	5,38	13,54	11,66	
Žilina	0,31	33,34	24,84	8,50	66,35	13,45	38,04	14,87	

Poľnohospodárstvo

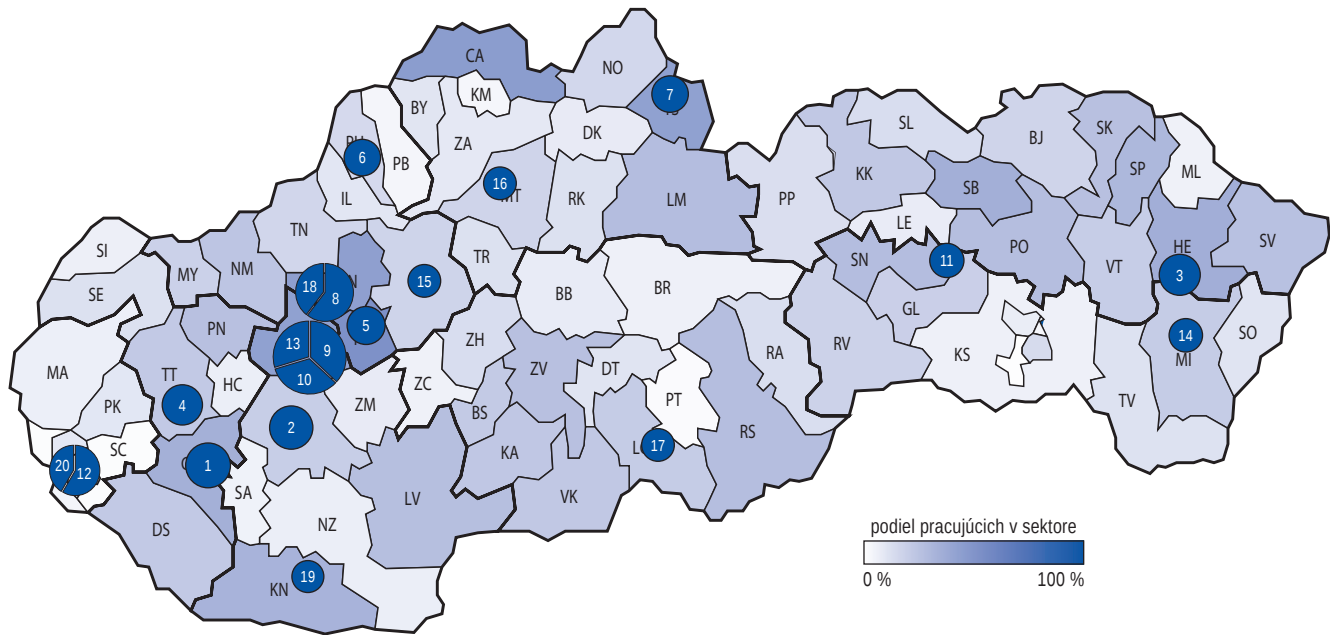
Názov spoločnosti	Okres	Obec	Počet zamestnancov	Zisk / Strata (tis. €)	Aktíva (tis. €)	RoA (%)	Tržby (tis. €)	Hlavná činnosť
1 LESY Slovenskej republiky, š.p.	Banská Bystrica	Banská Bystrica	3 702 (2009)	322 (2009)	1 484 726 (2009)	0,02 (2009)	195 733 (2009)	Lesné hospodárstvo a ostatné služby v lesníctve
2 Poľnohospodárske družstvo Hlohovec	Hlohovec	Hlohovec	340 (2008)	95 (2008)	13 761 (2008)	0,69 (2008)	9 214 (2008)	Chov dojníc
3 Poľnohospodárske družstvo Senica	Senica	Senica	310 (2008)	54 (2007)	12 664 (2007)	0,43 (2007)	6 207 (2007)	Chov dojníc
4 Medzičillzie, a.s.	Dunajská Streda	Čiližská Radvaň	272 (2007)				11 538 (2007)	Chov dojníc
5 Plemenárske služby Slovenskej republiky, š.p.	Bratislava V	Bratislava	254 (2008)	42 (2008)	6 080 (2008)	0,68 (2008)	3 949 (2008)	Služby súvisiace s chovom zvierat
6 Poľnohospodárske družstvo VINOHRADY Choňkovce	Sobrance	Choňkovce	240 (2008)					Chov dojníc
7 AGROPARTNER, s.r.o.	Malacky	Plavecké Podhradie	223 (2008)	731 (2008)	5 628 (2008)	12,98 (2008)	7 591 (2008)	Chov dojníc
8 Poľnohospodárske družstvo Mestečko	Púchov	Mestečko	200 – 249 (2008)					Chov dojníc
9 Poľnohospodárske družstvo Kolárovo	Komárno	Kolárovo	200 – 249 (2008)					Chov hydiny
10 Poľnohospodárske družstvo DEVIO Nové Sady	Nitra	Nové Sady	220 (2008)	419 (2008)	14 604 (2008)	2,86 (2008)	9 076 (2008)	Pestovanie obilnín (okrem ryže), strukovín a olejnatých semien
11 Liaharenský podnik Nitra, a.s.	Nitra	Nitra	215 (2008)	-161 (2008)	17 676 (2008)	-0,91 (2008)		Chov hydiny
12 Poľnohospodárske družstvo Vlára Nemšová	Trenčín	Nemšová	214 (2008)	-906 (2008)	9 120 (2008)	-9,92 (2008)		Chov dojníc
13 Poľnohospodárske družstvo Sokolce	Komárno	Sokolce	195 (2009)	-1 187 (2009)	14 626 (2009)	-8,11 (2009)	8 627 (2009)	Chov ošipáných
14 SEMAT, a.s.	Trnava	Trnava	189 (2009)	-1 088 (2009)	16 357 (2009)	-6,65 (2009)	5 401 (2008)	Chov dojníc
15 Poľnohospodárske – podielnícke družstvo Prašice sídlo Jacovce	Topoľčany	Jacovce	150 – 199 (2008)	21 (2009)			5 836 (2009)	Pestovanie obilnín (okrem ryže), strukovín a olejnatých semien
16 OSIVO, a.s.	Zvolen	Zvolen	169 (2009)	-3 111 (2009)	20 444 (2009)	-15,21 (2009)	11 101 (2009)	Spracovanie semien na sadenie
17 Dan – Slovakia Agrar, a.s.	Dunajská Streda	Veľký Meder	162 (2008)	3 031 (2008)	48 890 (2008)	6,19 (2008)	17 070 (2008)	Chov ošipáných
18 Poľnohospodárske družstvo Mojmirovce	Nitra	Mojmirovce	158 (2009)	-774 (2009)	8 366 (2009)	-9,25 (2009)	4 277 (2009)	Pestovanie obilnín (okrem ryže), strukovín a olejnatých semien
19 Novogaľ, a.s.	Nové Zámky	Dvory nad Žitavou	152 (2008)	717 (2008)	18 895 (2008)	3,79 (2008)	14 672 (2008)	Chov hydiny
20 MACH HYDINA BUDMERICE, s.r.o.	Pezinok	Budmerice	87 (2007)	2 519 (2007)	8 034 (2007)	31,35 (2007)	10 304 (2007)	Chov hydiny

Ťažký priemysel

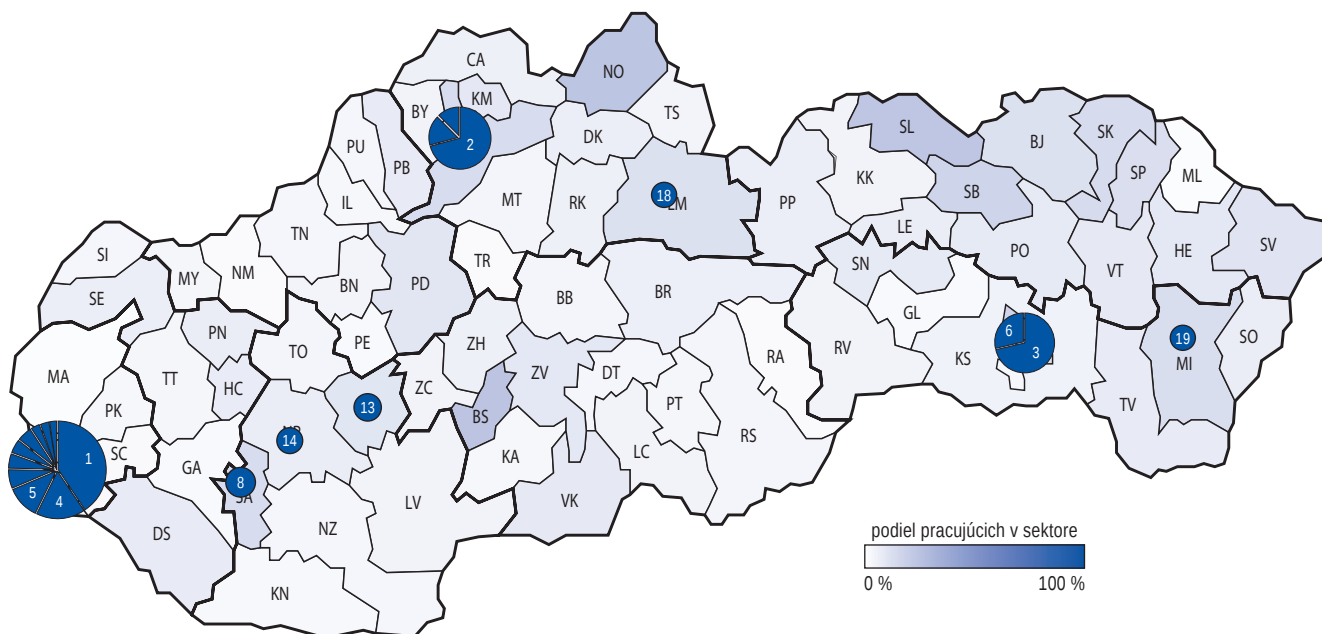

Názov spoločnosti	Okres	Obec	Počet zamestnancov	Zisk / Strata (tis. €)	Aktíva (tis. €)	RoA (%)	Tržby (tis. €)	Hlavná činnosť
1 U. S. Steel Košice, s.r.o.	Košice II	Košice	13 669 (2009)	11 277 (2009)	1 884 280 (2009)	0,60 (2009)	1 741 658 (2009)	Výroba surového železa a ocele a ferózliatin
2 VOLKSWAGEN SLOVAKIA, a.s.	Bratislava IV	Bratislava	6 500 (2009)	73 959 (2009)	2 270 073 (2009)	3,25 (2009)	2 943 670 (2009)	Výroba motorových vozidiel
3 Slovenské elektrárne, a.s.	Bratislava II	Bratislava	5 993 (2009)	279 872 (2009)	5 641 576 (2009)	4,96 (2009)	2 049 062 (2009)	Výroba elektriny
4 Hornonitrianske bane Prievidza, a.s.	Prievidza	Prievidza	4 200 (2009)	2 503 (2009)	131 844 (2009)	1,89 (2009)	131 054 (2009)	Ťažba lignitu
5 SLOVNAFT, a.s.	Bratislava II	Bratislava	3 716 (2009)	-55 736 (2009)	2 060 016 (2009)	-2,70 (2009)	2 735 503 (2009)	Výroba rafinovaných ropných produktov
6 PCA Slovakia, s.r.o.	Trnava	Trnava	3 149 (2009)	59 716 (2009)	762 516 (2009)	7,83 (2009)	1 853 693 (2009)	Výroba motorových vozidiel
7 Źeleziarne Podbrezová, a.s.	Brezno	Podbrezová	3 023 (2009)	-12 236 (2009)	404 451 (2009)	-3,03 (2009)	329 594 (2009)	Výroba rúr, rúrok, dutých profilov a súvisiaceho príslušenstva z ocele
8 INA SKALICA, s.r.o.	Skalica	Skalica	2 918 (2009)	3 066 (2009)	184 937 (2009)	1,66 (2009)	185 354 (2009)	Výroba ložísk, ozubených kolies, prevodových a ovládacích prvkov
9 Leoni Autokabel Slovakia, s.r.o.	Trenčín	Trenčín	2 818 (2009)	1 736 (2009)	41 995 (2009)	4,13 (2009)	106 693 (2009)	Výroba elektrických a elektronických prístrojov pre motorové vozidlá
10 KIA Motors Slovakia, s.r.o.	Žilina	Žilina	2 735 (2009)	25 935 (2009)	1 575 721 (2009)	1,65 (2009)	1 684 559 (2009)	Výroba motorových vozidiel
11 INA Kysuce, a.s.	Kysucké Nové Mesto	Kysucké Nové Mesto	2 651 (2009)	1 492 (2009)	234 806 (2009)	0,63 (2009)	228 651 (2009)	Výroba ložísk, ozubených kolies, prevodových a ovládacích prvkov
12 SLOVENSKÉ ENERGETICKÉ STROJÁRNE, a.s.	Levice	Tímače	2 080 (2009)	-8 423 (2009)	175 489 (2009)	-4,80 (2009)	262 915 (2009)	Výroba parných kotlov okrem kotlov ústredného kúrenia
13 Continental Matador Rubber, s.r.o.	Púchov	Púchov	1 979 (2009)	-9 706 (2009)	317 313 (2009)	-3,06 (2009)	241 531 (2009)	Výroba gumených pneumatík a duší; protektorovanie a oprava pneumatík
14 Delphi Slovensko, s.r.o.	Senica	Senica	1 971 (2008)	-12 778 (2008)	36 098 (2008)	-35,40 (2008)	118 426 (2008)	Výroba elektrických a elektronických prístrojov pre motorové vozidlá
15 TATRAVAGÓNKA, a.s.	Poprad	Poprad	1 933 (2009)	26 371 (2009)	199 456 (2009)	13,22 (2009)	252 281 (2009)	Výroba železničných lokomotív a vozového parku
16 Duslo, a.s.	Šaľa	Šaľa	1 907 (2009)	-5 868 (2009)	523 005 (2009)	-1,12 (2009)	284 015 (2009)	Výroba priemyselných hnojív a dusíkatých zlúčenín
17 Embraco Slovakia, s.r.o.	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	1 886 (2009)	-740 (2009)	146 063 (2009)	-0,51 (2009)	138 673 (2009)	Výroba iných čerpadiel a kompresorov
18 OSRAM Slovakia, a.s.	Nové Zámky	Nové Zámky	1 700 (2009)	336 (2008)	48 066 (2008)	0,70 (2008)	125 997 (2008)	Výroba elektrických svietidiel
19 SE Bordnetze – Slovakia, s.r.o.	Nitra	Nitra	1 522 (2009)	1 787 (2009)	36 601 (2009)	4,88 (2009)	91 438 (2009)	Výroba elektrických a elektronických prístrojov pre motorové vozidlá
20 YURA Corporation Slovakia, s.r.o.	Púchov	Lednické Rovne	800 (2008)	-7 300 (2007)				Výroba elektrických a elektronických prístrojov pre motorové vozidlá

Lahký priemysel

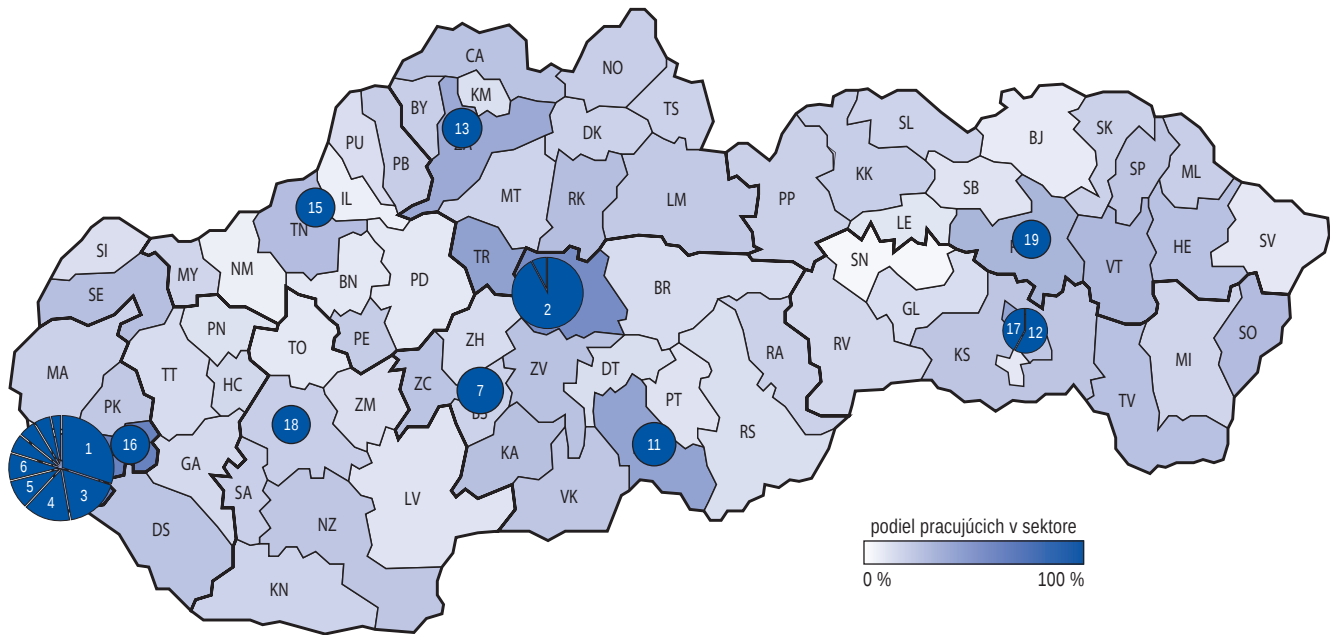

Názov spoločnosti	Okres	Obec	Počet zamestnancov	Zisk / Strata (tis. €)	Aktíva (tis. €)	RoA (%)	Tržby (tis. €)	Hlavná činnosť
1 SAMSUNG Electronics Slovakia, s.r.o.	Galanta	Galanta	3 190 (2009)	236 918 (2009)	967 487 (2009)	24,48 (2009)	3 168 162 (2009)	Výroba spotrebnej elektroniky
2 Foxconn Slovakia, s.r.o.	Nitra	Nitra	2 636 (2009)				1 237 562 (2009)	Výroba spotrebnej elektroniky
3 MECOM GROUP, s.r.o.	Humenné	Humenné	2 033 (2009)	3 881 (2009)	213 577 (2009)	1,81 (2009)	246 340 (2009)	Spracovanie a konzervovanie mäsa
4 Swedwood Slovakia, s.r.o.	Trnava	Trnava	2 017 (2009)	2 042 (2008)	202 262 (2008)	1,00 (2008)	182 325 (2009)	Výroba ostatného nábytku
5 RIALTO, s.r.o.	Partizánske	Partizánske	1 476 (2009)	138 (2009)	21 389 (2009)	0,65 (2009)	45 989 (2009)	Výroba obuvi
6 MAKYTA, a.s.	Púchov	Púchov	1 237 (2009)	-203 (2009)	11 363 (2009)	-1,78 (2009)	14 314 (2009)	Výroba ostatného vrchného ošatenia
7 Panasonic Electronic Devices Slovakia, s.r.o.	Tvrdošín	Trstená	1 226 (2010)	1 140 (2009)	42 334 (2009)	2,69 (2009)	90 181 (2009)	Výroba spotrebnej elektroniky
8 Gabor, s.r.o.	Bánovce nad Bebravou	Bánovce nad Bebravou	1 190 (2009)	-244 (2009)	21 494 (2009)	-1,13 (2009)	50 866 (2009)	Výroba obuvi
9 DECODOM, s.r.o.	Topoľčany	Topoľčany	1 124 (2009)	1 873 (2008)	32 686 (2008)	5,73 (2008)	57 878 (2009)	Výroba ostatného nábytku
10 HYZA, a.s.	Topoľčany	Topoľčany	1 008 (2009)	5 102 (2009)	46 341 (2009)	11,00 (2009)	88 794 (2009)	Spracovanie a konzervovanie hydínového mäsa
11 Panasonic AVC Networks Slovakia, s.r.o.	Spišská Nová Ves	Krompachy	990 (2009)	-135 (2009)	88 986 (2009)	-0,15 (2009)	166 692 (2009)	Výroba spotrebnej elektroniky
12 I.D.C. Holding, a.s.	Bratislava II	Bratislava	967 (2009)	6 849 (2009)	102 966 (2009)	6,65 (2009)	108 415 (2009)	Výroba suchárov a keksov; výroba trvanlivého pečiva a koláčov
13 Pivovary Topvar, a.s.	Topoľčany	Topoľčany	900 (2009)	-8 202 (2008)			101 210 (2008)	Výroba piva
14 Unomedical, s.r.o.	Michalovce	Michalovce	892 (2008)	3 047 (2008)	32 718 (2008)	9,31 (2008)	45 939 (2008)	Výroba lekárskeho a dentálneho náradia a potrieb
15 Nestlé Slovensko, s.r.o.	Prievidza	Prievidza	810 (2009)	9 588 (2009)	55 454 (2009)	17,29 (2009)	149 712 (2009)	Výroba ostatných potravinárskych výrobkov i. n.
16 NEOGRAFIA, a.s.	Martin	Martin	792 (2009)	1 804 (2009)	57 040 (2009)	3,16 (2009)	52 811 (2009)	Iná tlač
17 EKOLTECH, s.r.o.	Lučenec	Lučenec	788 (2009)	2 542 (2009)	17 493 (2009)	14,53 (2009)	33 377 (2009)	Výroba ostatného nábytku
18 Eterna, s.r.o.	Bánovce nad Bebravou	Bánovce nad Bebravou	772 (2009)	146 (2009)	4 371 (2009)	3,34 (2009)	6 248 (2009)	Výroba spodnej bielizne
19 Heineken Slovensko, a.s.	Komárno	Hurbanovo	741 (2009)	11 452 (2009)	152 278 (2009)	7,52 (2009)	210 360 (2009)	Výroba piva
20 Kraft Foods Slovakia, a.s.	Bratislava III	Bratislava	677 (2009)	11 121 (2009)	108 426 (2009)	10,25 (2009)	211 800 (2009)	Výroba kakaa, čokolády a cukrovínok

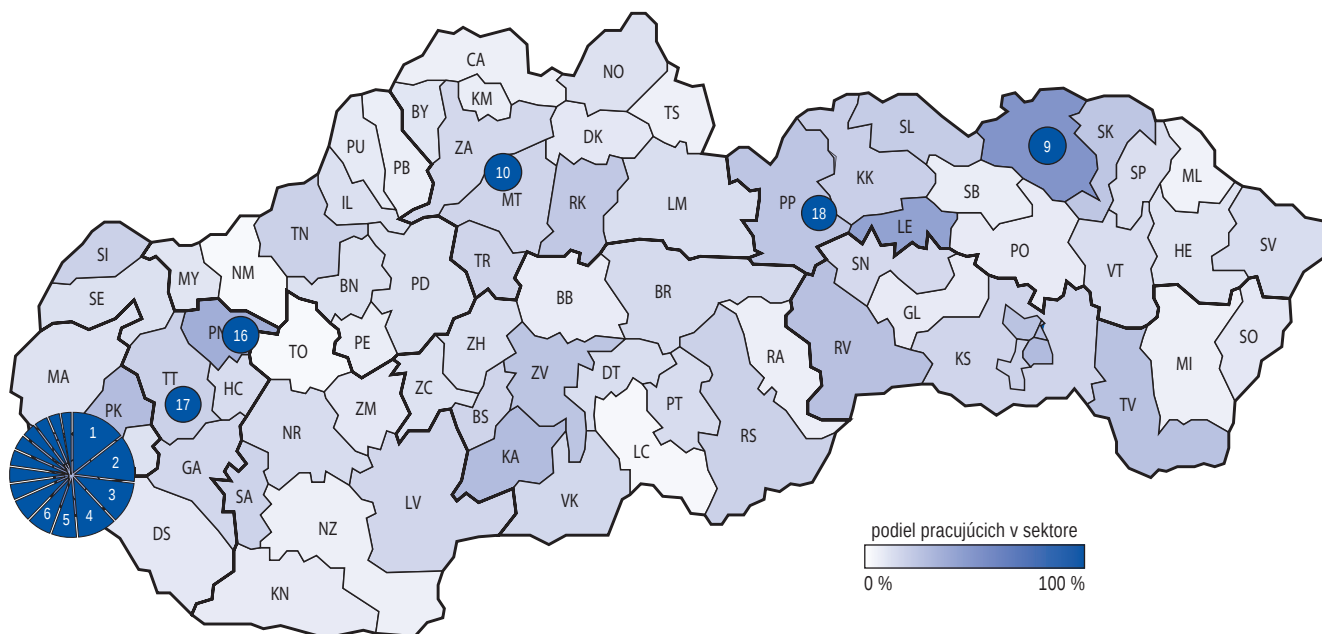
Názov spoločnosti	Okres	Obec	Počet zamestnancov	Zisk / Strata (tis. €)	Aktíva (tis. €)	RoA (%)	Tržby (tis. €)	Hlavná činnosť
1 Doprastav, a.s.	Bratislava II	Bratislava	3 611 (2009)	10 042 (2009)	353 060 (2009)	2,84 (2009)	360 641 (2009)	Výstavba ciest a diaľnic
2 VÁHOSTAV – SK, a.s.	Žilina	Žilina	1 681 (2009)	4 064 (2009)	211 128 (2009)	1,92 (2009)	253 711 (2009)	Výstavba ciest a diaľnic
3 Inžinierske stavby, a.s.	Košice I	Košice	1 604 (2009)	-5 916 (2009)	206 383 (2009)	-2,86 (2009)	247 878 (2009)	Výstavba ciest a diaľnic
4 Západoslovenská energetika, a.s.	Bratislava I	Bratislava	1 470 (2009)	143 685 (2009)	752 439 (2009)	19,01 (2009)	1 112 811 (2009)	Výstavba elektrických a telekomunikačných sietí
5 ZIPP BRATISLAVA, s.r.o.	Bratislava II	Bratislava	1 012 (2009)	762 (2009)	206 472 (2009)	0,37 (2009)	350 293 (2009)	Výstavba neobytných budov
6 EUROVIA SK, a.s.	Košice IV	Košice	641 (2009)	3 835 (2009)	67 820 (2009)	5,65 (2009)	82 054 (2009)	Výstavba ciest a diaľnic
7 STRABAG, s.r.o.	Bratislava II	Bratislava	570 (2009)	4 001 (2009)	118 925 (2009)	3,36 (2009)	145 425 (2009)	Výstavba ciest a diaľnic
8 IN VEST, s.r.o.	Šaľa	Šaľa	501 (2008)	9 387 (2008)	62 277 (2008)	15,07 (2008)	86 794 (2008)	Výstavba neobytných budov
9 TUBAU, a.s.	Bratislava II	Bratislava	465 (2009)	1 520 (2008)	26 083 (2008)	5,82 (2008)	17 392 (2009)	Výstavba mostov a tunelov
10 Elektrovod Holding, a.s.	Bratislava I	Bratislava	462 (2009)	2 704 (2009)	33 140 (2009)	8,15 (2009)	80 958 (2009)	Výstavba elektrických a telekomunikačných sietí
11 SIBAMAC, a.s.	Bratislava III	Bratislava	453 (2007)	465 (2007)			29 738 (2007)	Výstavba neobytných budov
12 SkyBau, s.r.o.	Žilina	Žilina	392 (2009)	1 739 (2009)	35 229 (2009)	4,93 (2009)	44 657 (2009)	Výstavba neobytných budov
13 ViOn, a.s.	Zlaté Moravce	Zlaté Moravce	376 (2009)	207 (2009)	22 302 (2009)	0,93 (2009)	33 761 (2009)	Výstavba ciest a diaľnic
14 CESTY NITRA, a.s.	Nitra	Nitra	310 (2009)	1 990 (2009)	37 802 (2009)	5,26 (2009)	62 948 (2009)	Výstavba ciest a diaľnic
15 METROSTAV SK, a.s.	Bratislava II	Bratislava	291 (2009)	-4 637 (2009)	62 224 (2009)	-7,45 (2009)	65 127 (2009)	Výstavba obytných budov
16 Elektroenergetické montáže, a.s.	Žilina	Žilina	291 (2009)	4 850 (2009)	20 214 (2009)	23,99 (2009)	38 874 (2009)	Výstavba ostatných inžinierskych stavieb i. n.
17 DOPRASTAV EXPORT, s.r.o.	Bratislava III	Bratislava	268 (2009)	121 (2009)	6 012 (2009)	2,01 (2009)	13 136 (2009)	Výstavba mostov a tunelov
18 Cestné stavby Liptovský Mikuláš, s.r.o.	Liptovský Mikuláš	Liptovský Mikuláš	265 (2007)	87 (2007)			12 551 (2007)	Výstavba ciest a diaľnic
19 Chemkostav, a.s.	Michalovce	Michalovce	253 (2009)	1 424 (2009)	31 241 (2009)	4,55 (2009)	44 608 (2009)	Výstavba neobytných budov
20 Telemont, a.s.	Bratislava II	Bratislava	245 (2009)	-431 (2009)	6 085 (2009)	-7,08 (2009)	13 045 (2009)	Elektrická inštalácia

Obchod a doprava

Názov spoločnosti	Okres	Obec	Počet zamestnancov	Zisk / Strata (tis. €)	Aktíva (tis. €)	RoA (%)	Tržby (tis. €)	Hlavná činnosť
1 Železnice Slovenskej republiky, Bratislava	Bratislava I	Bratislava	17 264 (2009)	-90 911 (2009)	2 683 806 (2009)	-3,39 (2009)	434 844 (2009)	Vedľajšie činnosti v pozemnej doprave
2 Slovenská pošta, a.s.	Banská Bystrica	Banská Bystrica	15 080 (2009)	132 (2008)	379 810 (2008)	0,04 (2008)	309 414 (2009)	Činnosti poskytovateľov univerzálnej poštovej služby
3 Železničná spoločnosť Cargo Slovakia, a.s.	Bratislava II	Bratislava	9 826 (2009)	-126 601 (2009)	786 227 (2009)	-16,10 (2009)	339 547 (2009)	Nákladná železničná doprava
4 TESCO STORES SR, a.s.	Bratislava I	Bratislava	8 498 (2007)	30 738 (2007)	808 405 (2007)	3,80 (2007)	1 080 794 (2007)	Ostatný maloobchod v nešpecializovaných predajniach
5 Slovenský plynárenský priemysel, a.s.	Bratislava II	Bratislava	5 146 (2009)	622 000 (2009)	7 933 000 (2009)	7,84 (2009)	2 760 000 (2009)	Rozvod plyných palív potrubím
6 Železničná spoločnosť Slovensko, a.s.	Bratislava III	Bratislava	4 979 (2009)	27 151 (2009)	663 267 (2009)	4,09 (2009)	96 737 (2009)	Osobná železničná doprava, medzimestská
7 Slovenský vodohospodársky podnik, š.p.	Žilina	Banská Štiavnica	3 663 (2009)	1 915 (2008)	1 213 091 (2008)	0,16 (2008)	99 498 (2009)	Zber, úprava a dodávka ostatnej vody
8 Kaufland Slovenská republika, v.o.s.	Bratislava III	Bratislava	3 500 (2009)	0 (2007)	157 684 (2007)	0,00 (2007)	383 441 (2007)	Ostatný maloobchod v nešpecializovaných predajniach
9 BILLA, s.r.o.	Bratislava II	Bratislava	3 183 (2008)	1 760 (2008)	183 132 (2008)	0,96 (2008)		Maloobchod v nešpec. predajniach najmä s potravinami, nápojmi a tabakom
10 Dopravný podnik Bratislava, a.s.	Bratislava I	Bratislava	3 115 (2008)	-471 (2009)	132 531 (2009)	0,35 (2009)	34 906 (2009)	Mestská alebo prímestská osobná pozemná doprava
11 CBA Slovakia, s.r.o.	Lučenec	Lučenec	2 580 (2008)	1 473 (2007)			161 706 (2008)	Maloobchod v nešpec. predajniach najmä s potravinami, nápojmi a tabakom
12 Východoslovenská vodárenská spoločnosť, a.s.	Košice I	Košice	2 169 (2009)	662 (2009)	507 837 (2009)	0,13 (2009)	75 106 (2009)	Zber, úprava a dodávka pitnej a úžitkovej vody
13 Stredoslovenská energetika, a.s. skrátené SSE, a.s.	Žilina	Žilina	1 794 (2009)	69 946 (2009)	538 473 (2009)	12,99 (2009)	811 495 (2009)	Predaj elektriny
14 SPP – distribúcia, a.s.	Bratislava II	Bratislava	1 764 (2009)	108 511 (2009)	3 001 619 (2009)	3,61 (2009)	393 145 (2009)	Rozvod plyných palív potrubím
15 Lidl Slovenská republika, v.o.s.	Trenčín	Nemšová	1 678 (2007)	3 960 (2007)	385 458 (2007)	1,03 (2007)	353 054 (2007)	Maloobchod v nešpec. predajniach najmä s potravinami, nápojmi a tabakom
16 METRO Cash & Carry Slovakia, s.r.o.	Senec	Ivanka pri Dunaji	1 600 (2007)	22 433 (2007)			503 000 (2008)	Nešpecializovaný veľkoobchod
17 Východoslovenská energetika, a.s.	Košice I	Košice	1 550 (2009)	74 928 (2009)	334 536 (2009)	22,40 (2009)	539 815 (2009)	Predaj elektriny
18 Západoslovenská vodárenská spoločnosť, a.s.	Nitra	Nitra	1 514 (2009)	149 (2009)	349 915 (2009)	0,04 (2009)	52 143 (2009)	Zber, úprava a dodávka pitnej a úžitkovej vody
19 MILK-AGRO, s.r.o.	Prešov	Prešov	1 000 – 1 999 (2008)					Maloobchod v nešpec. predajniach najmä s potravinami, nápojmi a tabakom
20 Stredoslovenská vodárenská prevádzková spoločnosť, a.s.	Banská Bystrica	Banská Bystrica	1 232 (2009)	1 291 (2009)	30 889 (2009)	4,18 (2009)	52 088 (2009)	Zber, úprava a dodávka pitnej a úžitkovej vody

Ostatné služby

Názov spoločnosti	Okres	Obec	Počet zamestnancov	Zisk / Strata (tis. €)	Aktíva (tis. €)	RoA (%)	Tržby (tis. €)	Hlavná činnosť
1 Slovenská sporiteľňa, a.s.	Bratislava III	Bratislava	4 614 (2008)	11 920 (2009)	11 333 041 (2009)	0,10 (2009)		Ostatné peňažné sprostredkovanie
2 Všeobecná úverová banka, a.s.	Bratislava II	Bratislava	3 959 (2009)	143 928 (2009)	9 474 441 (2009)	1,51 (2009)		Ostatné peňažné sprostredkovanie
3 Slovak Telekom, a.s.	Bratislava II	Bratislava	3 538 (2009)	145 550 (2009)	2 050 312 (2009)	7,10 (2009)	444 095 (2009)	Činnosti drôtových telekomunikácií
4 Tatra banka, a.s.	Bratislava I	Bratislava	3 386 (2009)	90 800 (2009)	8 977 254 (2009)	1,01 (2009)		Ostatné peňažné sprostredkovanie
5 Československá obchodná banka, a.s.	Bratislava I	Bratislava	2 228 (2009)	-15 051 (2009)	5 245 921 (2009)	-0,28 (2009)		Ostatné peňažné sprostredkovanie
6 Allianz – Slovenská poisťovňa, a.s.	Bratislava I	Bratislava	2 105 (2009)	88 216 (2009)	2 129 760 (2009)	4,14 (2009)		Neživotné poistenie
7 Všeobecná zdravotná poisťovňa, a.s.	Bratislava V	Bratislava	1 905 (2008)	30 (2008)	466 455 (2008)	0,01 (2008)		Povinné sociálne zabezpečenie
8 T-Mobile Slovensko, a.s.	Bratislava III	Bratislava	1 488 (2009)	100 704 (2008)	542 447 (2008)	18,56 (2008)	555 771 (2009)	Činnosti bezdrôtových telekomunikácií
11 Dell, s.r.o.	Bratislava I	Bratislava	1 000 – 1 999 (2008)					Poradenské služby v oblasti podnikania a riadenia
9 KRIVEX plus, s.r.o.	Bardejov	Bardejov	1 000 – 1 999 (2008)					Činnosti agentúr sprostredkujúcich zamestnanie na dobu určitú
10 ŽOS Vrútky, a.s.	Martin	Vrútky	1 000 – 1 999 (2008)					Oprava a údržba ostatných dopravných prostriedkov
12 Orange Slovensko, a.s.	Bratislava II	Bratislava	1 367 (2009)	199 759 (2009)	606 155 (2009)	32,95 (2009)	812 666 (2009)	Činnosti bezdrôtových telekomunikácií
13 UniCredit Bank Slovakia, a.s.	Bratislava I	Bratislava	1 293 (2009)	22 104 (2009)	3 184 515 (2009)	0,69 (2009)		Ostatné peňažné sprostredkovanie
14 IBM International Services Centre, s.r.o.	Bratislava III	Bratislava	1 287 (2007)	3 674 (2007)	19 067 (2007)	19,27 (2007)	80 699 (2007)	Účtovnícke a audítorské činnosti, vedenie účtovných kníh; daňové poradenstvo
15 KOOPERATIVA poisťovňa, a.s.	Bratislava I	Bratislava	1 247 (2009)	15 042 (2009)	1 018 401 (2009)	1,47 (2009)		Neživotné poistenie
16 SLOVENSKÉ LIEČEBNÉ KÚPELE PIEŠŤANY, a.s.	Piešťany	Piešťany	1 240 (2009)	941 (2009)	77 199 (2009)	1,22 (2009)	32 248 (2009)	Ostatná zdravotná starostlivosť i. n.
17 ŽOS Trnava, a.s.	Trnava	Trnava	1 218 (2009)	6 885 (2009)	129 402 (2009)	5,32 (2009)	107 391 (2009)	Oprava a údržba ostatných dopravných prostriedkov
18 Nemocnica Poprad, a.s.	Poprad	Poprad	1 113 (2008)	606 (2008)	28 404 (2008)	2,14 (2008)	22 258 (2008)	Činnosti nemocníc
19 NIKÉ, s.r.o.	Bratislava IV	Bratislava	1 022 (2008)	8 415 (2008)	30 057 (2008)	27,99 (2008)	171 154 (2008)	Činnosti herní a stávkových kancelárií
20 Siemens Program and Systems Engineering, s.r.o.	Bratislava IV	Bratislava	944 (2009)	652 (2008)	19 777 (2008)	3,30 (2008)	45 593 (2009)	Poradenstvo týkajúce sa počítačov

